

COLUMBA REVISTA CULTURAL

Número 8 • 2008

ASOCIACIÓN CULTURAL COLUMBA

Cobas - Rajón s/n • 15594 Ferrol • Tel.: 616 393 125

www.sociedadecolumba.com

correo@sociedadecolumba.com

SUMARIO

- Recuerdo de Bonifacio Borreiro Fernández, Boni* • Columba • 2
Escritos • Henrique Dacosta López • 4
Trampas de pescadores • Mario Valdivieso Mateos • 17
Recoñecemento e patronización da gaita de foles mirandesa • Antón Varela • 24
O carro do país • José López Hermida • 27
Os bosques de galería da comarca de Esmelle • Luis P. Torella Allegue • 34
X. M. Pérez Parallé. *Versos a Cobas* • Rosa Méndez Fonte • 46
Alejandro Porto Leis • Paulino Gasalla • 49
Toponimia de la parroquia de San Juan de Esmelle • Victoriano Rodríguez Lorenzo • 61
Excursión • Mucha del Río • 66
A materia de Bretaña. Entre o mito e a realidade • Juan J. Burgoa • 70
Os muiños e o pan • Xabier Monteiro Graña • 80
La carretera de Covas • Germán Castro Tomé • 89
Pan de mestura • Carmen Hermida Díaz • 98
Todo ven polo mar • José María Carballeira Vázquez • 100
A barca de pedra de Santa Comba • Fernan G. F. de Brage • 107
Elementos de cerradura en la zona de Cobas • Santiago Sánchez de Toca • 115
Nueva Junta Directiva • Asociación de Vecinos • 129

SOCIEDADE CULTURAL COLUMBA

XUNTA DIRECTIVA

- Presidente:* José López Hermida
Secretario: Dolores Pazos García
Tesoureiro: Juan C. López Hermida
Vocais
Fernan Gómez Filgueiras
Jesús Cereijo López
Tino Santiago López
Hipólito Castro Couce

PATROCINIO

- Cetárea depuradora de Cobas
Panadería Rodríguez
Toldos y carpas O'Campeón S. L.
Obras y Servicios Cobas, S. L.
Elecnar. Electricidad Narón S. L.
ElecNaval Proyectos e Instalaciones
eléctricas navales e industriales
Annara S. L.
Idecom, Servicios de Ingeniería

**A Sociedade Cultural Columba non se fai responsable
das opinións expresadas polos autores dos artigos**

Artes Gráficas Narón D. L.: C-2.408-2005

DISEÑO Y MAQUETACIÓN: Miguel Salas

RECUERDO DE BONIFACIO BORREIRO FERNÁNDEZ, BONI

Columba

En el aniversario de su muerte cumplido el pasado 5 de diciembre de 2007, la Sociedad Cultural Columba tiene presente en el recuerdo como miembro y colaborador a un buen amigo, gran persona y político intachable, al que rinde homenaje póstumo, siendo admirado y querido concentrándose en los aspectos más entrañables.

Natural de San Julián de Narón, parroquia de Sedes, donde yacen sus restos, fue vecino de Cobas, lugar de Prioiro, en el que residió los últimos años de su vida.

Haciendo un panegírico de su vida social y política, hay que destacar su sencillez y cultura. Político admirable que fue resaltado por el presidente del gobierno José Luis Rodríguez Zapatero.

RECUERDO DE BONIFACIO BORREIRO FERNÁNDEZ, BONI

guez Zapatero y el de la Xunta de Galicia Emilio Pérez Touriño. En sus distintas etapas políticas fue Director de Cultura, Diputado estatal, Diputado parlamentario autonómico, y primer Teniente de Alcalde y Concejal de Cultura en el Ayuntamiento de Ferrol. En todos los cargos que desempeñó fue clarividente atendiendo y explicando con facilidad en el que destacaba su generosidad y bondad ante todos los ciudadanos.

En sus distintos cargos que desempeñó estuvo siempre en la brecha de atención, principalmente para todo lo relacionado con el desarrollo social y cultural. Todas las asociaciones de distinto signo tienen un reconocimiento de sus ayudas y prestaciones que con todos sus esfuerzos y quehaceres procuraba resolver sin objeciones ni obstáculos.

Sus actividades políticas y sociales en Ferrolterra fueron de cierto silencio, pero de una gran atención ciudadana en las resoluciones de los problemas. De ahí que el reconocimiento haya sido siempre reservado con dignidad personal sin alti-

vez ni elogios, que hoy en su ausencia póstuma, están siendo considerados con mucho respeto y valoración. Como ejemplo y en uno de sus mejores recuerdos para el pueblo de Ferrol y alrededores, ha sido la consecución de poner en funcionamiento la rehabilitación del antiguo y abandonado teatro Jofre, tan añorado desde hace años, en el que le fue brindado un justo homenaje por sus allegados, diversas instituciones, centros universitarios, entidades culturales y distintas organizaciones ciudadanas.

Con toda la valoración de su persona, su representación política fue siempre situarse objetivamente y ver la sociedad desde todos los sentidos, asumiendo los compromisos para mejorar las vivencias sin engaños ni justificaciones. Destacó su honradez en el contenido ideológico, queriendo construir un modelo de sociedad más humano y social procurando remediar las injusticias.

Desde la supervivencia del recuerdo, debemos catalogar al amigo Boni como una gran esperanza que todos debemos asimilar del legado que nos dejó.

RECUERDO DE BONIFACIO BORREIRO FERNÁNDEZ, BONI

CONTOS MIÚDOS

Henrique Dacosta López

Henrique Dacosta (Ferrol, 1964). Profesor de Lingua Galega e Literatura e escritor. Ten obtido o Carvalho Calero, coa novela *Mar para todo o sempre*, en 1991; e en 1993 coa colección de relatos *Sobre comboios, janelas e outras pequenas histórias*. Foi finalista con *Ruiva mulher de esperanza* no I Certame de Relato Curto, Asociación Cultural Cidade Vella, 1989. Publicou "Diálogo de xordos", en *Longa lingua. Os contos da Mesa*, 2002; "Ouro maldito", en *Seis ferroláns*, 2003; e *Os desherdados*, 2006. En 2007 publica o manual de literatura *Ferroláns na Historia da Literatura Galega*. Colabora habitualmente no suplemento "Nordesía" do *Diario de Ferrol*.

A BATALLA DAS MEDORRAS

Cando o trebón rebentou por cima do Monte das Medorras, intuíu decontado que algo extraordinario estaba a punto de acontecer. A cabaza fora escollida, ben feituca e primorosa, pois pintaba do melloriño e a propósito para colocar ao pé da silveira xunto da súa casa, na encrucillada camiño do camposanto. O que había de asustar as veciñas todas unha vez preparada a caveira coa vela acesa dentro! Ben o sabía el, Brandán; e, sobre todas elas, a Lucía, a filla da Rosa de Delfina co seu colar de zonchos ataviada, porque a chea de louvanzas que lle puidese referir, pero non ou-saba, serían poucas, dado o moito que lle enchía o ollo.

Unicamente foi capaz de ver o intenso brillo, o reflexo súpeto na longa folla do coitelo que seccionaba o rabo do froito roubado. O ceo abriuse en dúas metades e o raio foise estampar a escasiños metros de onde estaba a levar a cabo o latrocínio. Chas! De repente, cheirou a mazarocas asadas mesturado co recendo doce do melón churruscado. Mais o Brandán, atordado e estomballado no rego do maínzo, nin daba por iso, apartado, de inmediato xa, da idea que até alí o conducira.

Como alma que leva o demo, o cabelo crecho como púas e fumegando, ergueuse para tomar o camiño do monte. Un sangue renovado irrompíalle impetuoso na ramaxe de veas após aquela sorte de curtocircuíto. No vertedoiro da canteira abandonada apañou un casco deslavado de albanel e o testo dunha pota vella e esportelada que agarrou pola asa. Estaban alá arriba, agardando con faces ferreñas. Sabíao. No entanto, nese momento, calquera xuízo asociado á palabra medo carecía de sentido para el. A plenitude que o embargaba era a do guerreiro más afouto a piques de entrar en cruenta lide contra despiadado inimigo. O aliñamento era case perfecto ao contraluz do gris da treboada. Chantados diante dos prodixiosos trebellos, un singular exército de soldados mantiña a pose erecta e desafiante. Cabezas rasuradas, brazos estendidos de modo que parecesen formar sólido baluarte ao rente de aparellos rotantes no extremo de mastros espléndidos. Extravagantes vestimentas, as dos defensores, portando trapos coloridos nas mans, mexidos polo vento. O ar centrifugaba música, molesta e monócorde, a través das extremidades superiores dos xigantes que rotaban en andavía. Música desacoustante, lacerante aos ouvidos, tal e como tiñan por costume.

No bordo xusto do antigo foxo defensivo foi onde se detivo. Os restos de pano de muralla da croa do castro antollábanse facilmente superábeis. Ollou con desafío para os guerreiros. Brandiu o longo coitelo coa man sinistra a modo de espada; o testo, agora escudo, na destra; e inspirou profundamente. Logo, e co casco sobre a cabeza o más firme que puido, lanzouse de repente ao ataque, trepando montículo arriba. Unxido de enorme convicción, tiña a certeza Brandán de que había de atinxir pronta vitoria. Quebrou o trebón de novo o ceo, o reflexo materializándose no gume da arma. O sinal de asalto. O definitivo xa. Guindou ao vento estridente aturuxo.

Entrou a saco. Outeiro abaxio, rodaron cabezas. Voaban farapos esfiañados dando tombos. Un guerreiro tras doutro caían inertes ao chan, dobrados sobre si, claudicando terminantemente da súa función. A batalla estaba a chegar á súa fin, feroz e encar-

nizada. Así pois, alzou vitorioso os brazos ao ceo en sinal de triunfo, entremetros ruxía outra volta o trebón sobre a súa cabeza. Tan só lle restaba unha última acción. Cun improvisado gallete, arrombou o toxo, a xesta e a silva que rozaran durante eses días de arredor do castro. Ao pé de cada coloso, de cada unha das andavías xigantes, foi amontoando a maior cantidade de estralla que puido. Con intención de fabricar un facho, tomou despois un pau daqueles. De arredor del embrullou e amarrou con forza un retalho de trapo. Seguidamente prendeu a tea. Un por un foi pegando o lume a cada meda de broza.

A saca de rede rebordaba cos cráneos xuntados. A mesma forza bruta do lóstrego que del se adonara valéralle para poder portar un xeito de limpeira, feito cun resto de malla, en que levar a tráxica carga sobre o ombro. Fitou por un instante a aldea, alá embaixo. Enxergou xente que regresaba do camposanto, as últimas visitas. Retirárase por fin a tormenta. Unha ragaña de claridade inundou o lusquefusque traspasándoo. Por un momento, entón, ollou para atrás. As labaradas ascendían para o alto con resolución. Os habitantes do Monte das Medorras foran, finalmente, vencidos, e humillados para maior deleite. Brandán, aloulado, camiña áinda preso da súa singular embriaguez; á vez que desinhibido do que, tamén por singular imprevisto, sempre imaxinara poder facer de pensamento. A derradeira viúva, despois de visitar a cova do seu finado, fecha xa a cancela do cemiterio. Día de Defuntos. E a cabaza, a que el había de labrar para converter en caveira de xoguete, acolá ficou, feita un chamizo sobre o rego. El, fornido guerreiro, regresa coas cabezas decotadas do inimigo, botín que haberá de pendurar das xanelas da súa casa para ver de atemorizar novos inimigos, cabezas de pobres espantallos espartacorvos, pois evitan que veñan morrer ao se enguedellaren nos rotores dos aeroxeradores.

ANTONIO E O MEDO

O único medo do verdadeiro, e de que tiña recordo, pasárao con tan só sete anos. Un tío seu, Avelino, solteiro e trouleador empedernido (gostaba espeso das mulleres, cousa que levaba moi a gala e oufanábase de que non habería quen o levase, áinda que todas as soberbias lle caeran encima despois de ter casado con renta e dous anos e andar más firme que un esteo), tivera un bon día de inverno a ruín idea de mandar o seu sobriño, o pobre Antonio, irlle comprar tabaco á tenda, xa ben entrado o serán. De sobras coñecía o temor que puña ao neno a escuridade, pero áinda así porfiou en que lle fose, aproveitándose da ausencia de seus pais (tiveran eles que ir falar co cura da parroquia por non sei que asunto referente ao cemiterio e ao nicho familiar). O caso é que o Avelino, e apoiado polo veciño, Tino de Campotes, amigo seu da alma e de esmolgadas, convenceran o rapaz de ir até á tenda, piéndoo no seu amor propio con lérias de meducas e covardías de nena de o non facer, razón pola que non tivo más remedio que acceder se non quería que fose ridiculizado de aquí en diante, que o orgullo, á fin e ao cabo, foi o que lle puido.

Todo o camiño fixoo a canto máis as pernas lle puidesen dar, guiándose polas luces das casas; non moitas porén, xa que nin lúa nin estrelas había no ceo, pois o tempo estaba chuvioso e por tanto nada disto era posíbel verse. Regresou co tabaco, pero comprobou con estraneza que a porta da casa non estaba aberta. Pensou, de primeiras, se o vento a fechara, mais tanteáraa por varias veces e puido comprobar que a tranca estaba botada. Petou e pehou para que lla abrisen. Non houbo resposta desde dentro. Creuse só, a casa baleira, áinda que non era certo. A noite espesa, escura como o breu, foise apropiando do pouco de valor que por acaso lle restaba, e é que xa todo o fora gastando de camiño. Volvou a petar unha e outra vez, chorou a fío, pero soamente achou a resposta do silencio, da chuvia e do vento tourón. E así transcorreu algúin tempo, e este facéndoselle infinito. As árbores eran

CONTOS MIÚDOS

sombrias ao seu redor, e a eira, descoñecida. Daba voltas de arredor de si, como o can que quere atrapar o seu rabo, desconfiado de todo: dunha man que o viñese asir, dun ser que se lle aparecese e o quixese levar consigo ao seu trasmundo, de a Santa Compañía pasar cabo do camiño e o apañar para a súa comitiva... Tiña terror de todo e de nada á vez, de algo inconcreto, e nisto residía o complexo do pavor porque era ter medo ao propio medo. A desesperación por seus pais que non viñan, arrepiábalo. Onde se achaban para non dar chegado? Por que foran tan crueis como para o deixaren con aqueles más bestas?

Ouviu de repente risos por tras da porta. Colérico, arremeteu contra ela. O Avelino e o Tino ríanse alí dentro do seu medo. Canto el máis lles pedía que lle abrisen a porta, máis se esmendrellaban estes. Lanzábanlle todo tipo de improperios, que se falta de valentía, que se pouca virilidade... Mais tanto o irritara isto, que xa todo o pavor lle correra de vez, e máis lle importase, logo, a burla inflixida por parte daqueles dous desalmados; ningunha outra cousa lle tería causado tanto dano como este feito. Díxose que nunca máis; e o medo todo borróuselle de súpeto.

Pero eis que a providencia —e é que o tempo transcorrido resultara ser moito menos do que el coidara, por máis que lle puidese parecer unha eternidade— fixera que seus pais quixesen aparecer no momento preciso en que se encaraba cos seus torturadores, apañandoos así en plena escenificación da残酷za argallada. Baixou Antonio o Grande todos os santos do Ceo cando soubo do sucedido, botou a seu irmán da casa e, por descontado, ao Tino, aos que nunca máis volveu a falar, que polo veciño pouco lle importaba, pero pola parte tocante á familia ben que lle doía.

Unhas semanas más tarde, e ao que regresaban os dous de sempre montados sobre a Vespa do Avelino da verbena do San Martiño, unha corda atravesada nunha volta da estrada pedreira da Cova, por riba mesmo da casa do Antonio, guindaba con ambos os dous ao chan. Simultaneamente, unha sombra silenciosa escorregaba para tras dunha sebe. Ao día seguinte, senllos trouleadores, tío e amigote, amañecían, un cunha perna tronzada e

outro cun costurón na cabeza, e o vehículo, pola súa parte, partido en dous e feito un nobelo no chan.

O CAZADOR DE LONTRAS

Pensou en seu avó Venancio, pequeno pero de natural afouto. Repentinamente, e con forza inusual, tróuxolle a memoria unha das tantas historias que acostumaba a contar, e isto axudouno a tranquilizar; e é que abofé que a contador ningún outro coma el. Intrépido se chamaba, así era o nome daquel can de palleiro. "Que como o Intrépido outro non había, pico o pescozo", tal dicía o vello de taxativo xeito. E bon era o pai de seu pai en afirmacións categóricas, e ninguén o contradixese, que por diante o levaría agás que alguén puxese remedio tentándoo calmar. "No tempo da fame habíache moito que inventar". E, a verdade, traballar non é que traballase moito o Venancio, que non fora nacido para tan vulgares mesteres, que mellor se lle antollaban outros que desen más axeitada resposta a unha mente buliciosa como a súa.

Xulgábase sorte de traballador por conta propia, pero tan só do que gostase, e non se falase máis, que el con ninguén se metía en se a xente debía de facer isto ou aquilo outro. Así que non lle viñesen con requiliorios de que te ergas que xa é de día, como lle refería Eudoxia, a súa muller, que toda a ansia que ela puña en deixar a cama para ir muxir as vacas ou dirlles de comer a porcos, coellos e galiñas, tornábase nel perpetua preguiza. Total, de alí non se habían de ir os animais. Meus pobres, que remedio lles quedaba senón agardaren a que os atendesen! "Aínda é cedo de máis, Eudoxia", repetíalle mil e unha veces cando o comminaba a se levantar do leito, ao mesmo tempo que, dándolle enerxicamente co cóbado no costado, lle dicía día tras día sen variación "Ai, Venancio, xa son as cinco e nós aínda na cama! Pobres animais!". E así sempre, ininterrompidamente, tan logo despuntaba a xornada co primeiro canto do gallo.

O caso é que aquel can de palleiro, Intrépido, facía honra ao que por apelativo lle correspondía. Porque, para ir ás lontras, ou-

tro igual non había, que abundaban aínda e ben pola zona. Alá no río dos Caínzos víñanse bañar. Desde o mar, no ribanzo do Corveiro, trepaban para arriba á procura da auga doce. Un pouco más adiante, no cantil do Coído, facían outro tanto. Agatuñaban desde a beiramar por aqueles regos que tamén había para o lado do prado dos Caínzos, onde folgazaneaban con delectación sobre a herba aproveitando cada raiola de sol. E era a partir de aquí que o Intrépido entraba en escena. Tiña matado tantas... Logo as peleras, curadas e secadas, levábaas a vender a Ferrol. Eis un dos seus traballos, único de todos os lugareños que tal facía.

Así unha e outra vez, que deste xeito era como o can actuaba, fiel ao seu cometido cazador, tal e como gostaba o amo. Mesmo no mar aventurábase a sacar as lontras se é que con fogaxe abonda se encontraba, cousa que acontecía cunha frecuencia bastante regular. Mais foi precisamente un día, nun destes tantísimos lances, e despois dunha persecución cano doce embaixo, que a lontra se chimpá na salsa, e o Intrépido detrás dela sen o pensar dúas veces. Bótalle os dentes antes de se mergullar, e desaparecen ambos debaixo dos salseiros, deixando por riba un pequeno remuíño e retallos de escuma tras brevíssima batuxada; cánido e mustélido xuntos en rodopio a se sumiren baixo a tona da auga. Ser acuático, a lontra, acto indebido no can. Nunca máis o avó Venancio viu asomar a ningún dos dous para a superficie. Espera, espera, e nada. Fixéraselle noite agardando polo seu fiel palleiro, lúa minguante no ceo. Deuno por perdido, porque se intrépido nacera, tamén con tal condición morrera. Prado arriba, foise apenado como poucas veces, coma se todo o peso do mundo o soportase sosténdoo sobre as solas dos zocos de amallós, pois a maior das pesadumes tomou conta del camiño da casa onde o agardaba Eudoxia. Mesmo que ser humano fose, pois a perda do Intrépido sentíaa como algo semellante; estranxo sería confesarlo de viva voz a cristián calquera, que por tolo o terían, e é que de túzaro non había quen lle tirasse o sambenito, tan singular como pouco adepto ao traballo, segundo opinión xeneralizada, e el tan só por se conducir de xeito distinto ao resto da comunidade.

E en verdade que quería de corazón a ese can. Á par de bon cazador, era fiel, e ainda facía mellor compañía. Acharíao de menos a partir dese momento. Abandonou o lugar e foi pouquiño a pouco polo carreiro do Porto camiño da súa casa. Unha e outra vez voltaba a vista por ver se aparecía repentinamente por tras de calquera silva ou toxreira, que por máis que o dese por perdido unha derradeira lumieira brillaba no fondo da súa alma queréndoo resucitar das augas. Tiña xa os labios doídos de tanto asubiar, e o Intrépido era can de nunca fallar ao musical soprido do seu amo. Pero, ainda así, chifraba de novo entremetros facía camiño en dirección á súa casa. Virábase unha e outra vez para realizar o reclamo ao vento, co ánimo de que aparecese como decotío, dándolle ao rabo coma se nada pasase, e aquél fose un día calquera, como un de tantos.

E así andou todo o tempo, avanzando e parando a cada pouco para virar sobre os calcañares ollando cara ao mar do Coído, e deitando triste chifro para un vacío sen can. Pesadume e traxecto fixéranse vocábulos sinónimos, más longo camiño que en calquera outra ocasión, sobrecargando penosamente a aflición que o levaba moi amodiño para o seu lar xunto a Eudoxia e seus fillos. Após aquela eternidade, viu luz na súa casa desde a beira da estrada que conducía para o faro. A súa muller, preocupada por tanta tardanza, deixara un candil pendurado do muro do curral. Tamén sentira voces, de seguro que dos dous fillos más vellos, Eduardo e Tino, que polos carreiros do Monte Pequeno chamaban por el. Tirou a tranca e abriu a cancela. Unha morea de estralla descansaba a un lado, contra o muro. No alpendre, o carro descansando sobre o temozo. Dispúñase a entrar na casa. Tomara a luz de carburo da parede de perpiaños. Un xemido leve se deixou sentir de súpeto. As vacas estarían xa a durmir, e aquilo nin de Roxa nin de Careta nin de Moura parecía que procedese. Os porcos, mán dia leva!, que habían de ser, non fora voz de suíno esta, non. Aproximouse do carro coa luz por diante... Alí o estaba! Imaxinación non era.

CONTOS MIÚDOS

Na herba seca, acomodadiño, ferido e a sangrar polo nariz. Pobre compañoiro. Choraba de contento, que non de dor verdadeira despois de ver o amo. E aínda tentou, condenado can!, erguerse do entremedio das pallas. Mais non o consentiu o avó Venancio por moito que el teimase. Puxérase sobre as patas dianteiras pero pouco máis pudo facer. Estaba extenuado. A aureola do candil proxectaba o corpo enteiro do animal. Tamén rabuñadelas polo lombo tinxíndolle a pelaxe café con leite e a manchas irregulares. "Eu te curarei, perde coidado, meu amigo", dixo o home, ao tempo que a expresión de contento do animal delatábase nun querer levantar ambas as orellas caídas sobre a cara, como de costume, e que conseguía mover levemente para a arriba nun xesto afectuoso e simpático. Anicouse e deulle un bico na cabeza, ao cal respondeu o animal cun xemido de agradecemento e lambéndolle o rostro, cousa que moi de raro en raro facía e que encheu de orgullo ao avó Venancio.

Fóra do clarón, xa na penumbra, mechóns de pelo castaño, brillantes. "Que demo?!..." Xirou a luz sobre aquilo, sorprendido. "Xesús! Demo de can!" O rostro do avó alumóuselle xémeo á luz do carburo. Abriu ollos de par en par e boca dun palmo, pois para menos non era. A lontra, a maior que nunca tiña visto, descansaba inerte, alí entre a herba seca ao pé do carro dos bois. Unha dentada na caluga, outra na gorxa, acabaran coa súa vida. O Intrépido moveu mimallas e feliz o rabo para o seu amo, estaba satisfeito polo deber cumplido. Ambos, simplemente, cruzaron olladas de orgullo e complicidade. "Que tanto bouraches, meu amigo. Sabía que non me podías fallar. Pero nada mellor que a amizade teño para agradecercho, compañoiro, e ben pouca cousa é".

O VOO DA AVELAÍÑA

A desputa estaba servida. Como sempre. E é que os momentos de encalmada —ao entender dos pais— viñan a ser menos que os de vendaval. Como o can e o gato, tal é que se daban eles.

Cousa sen maior importancia en sendo más novos, mais con cadanxeus once e doce anos, o caso —se sentidiño se lle pon— pintaba más de preocupar. Bastaba o máis mínimo roce, o máis íntimo contratempo e, en menos do que canta un galo, berros de aquí e de acolá, reproches deste contra aquel, os trastos de un arrebolados á cabeza do outro, e a posterior intervención das forzas da orde para o restablecemento da mesma. Logo os castigos, ineficaces por a vixilancia no cumprimento das leis ser pouco operativa. O estado de reclusión, unha hora máximo, cada un no seu cuarto. Pasada esta, e rebaixada a pena de drástico xeito, chegaba o perdón. Libres do cativerio, á Nati e ao Guille, que lles había de restar? Agardaren até á próxima, que senón! E así era un día, e outro, e outro máis aínda.

Mais naquel, naquel máis en concreto, todo viñera a mudar. Tan pouco era o que fixera falta! A avoa, si, esa velliña enrugada, esa con roupa escura e sempre ulindo á herba seca. Presentárase na casa, de súpeto. Visitábaos, rara circunstancia, por causa do médico. Carme, de paso que viña para traballar na cidade,ache-gáraa ao ambulatorio. E súa irmá, por iso mesmo, sentirase incomodada. Non llo ter advertido con antelación, se a podía ter acompañado! Pero, en fin, xa o falarían máis devagar. O importante agora é que estaba alí, na súa casa; toda unha sorpresa, por más que inesperada.

Grande virtude, a da avoa Claudina, ser reservada. Nunca quiere, deplórao, sentirse de más. "Pero, mamá, que molestia vai ser, tremenda bobada vostede pensar niso. Que menos ha de facer unha filla por súa mai!", dicía a mai de Nati e Guille. Ambos asomándose dos seus cuartos a curiosear, castigados como de costume. Manel, seu xenro, non tardaría en regresar; mandárao a un recado. Saudárona desdeñosos, mais ela obrigáraos a lle dar un bico. "Déixaos, Rosalía, aos pequenos non os hai que forzar. Non han de querer menos ás persoas porque non lles fagan cariños". Porén era unha circunstancia que non lle agradaba. Que falta de respecto más grande, que menos que os netos fosen correctos coa avoa!

CONTOS MIÚDOS

Coma quen ouve cantar un carro, a Nati e o Guille sumíranse para os seus cuartos, e en breve deuse un novo balbordo xa. Unha avelaíña de arredor da lámpada! Á Nati repugnáballe, e o Guille aproveitábbase para se rir dela, encirrándoa pola falta de valentía inherente ao seu sexo. Talvez por iso, el máis ca ela, empeñárase en lle dar caza —por algo dicir—, tentando coa almofada esmagala a todo custo. “Morre, desgrazada, vil insecto!”, mentres súa irmá tapaba a cabeza coas mans, quen sabe se por se safar dos almofadazos ou se por noxo real por causa do bicho.

“Paren aí de inmediato vostedes! Sacrilexio como ese non o quero eu ver. Á avelaíña nin tocala”, prorrumpera autoritaria, solenne, a voz da velliña con olor á herba seca chantada no limiar da porta. Despois sentara na beira da cama cos dous ao seu carón, mansiños, hipnotizados, dispostos a escouitar. A voz dela mudou, volveseuse arroupadora, meiga. Escoitábana pasmados, proba irrefutábel de que algo extraordinario sucedera. Velo para crelo. Posteriormente houbera infinidade de preguntas e más historias. Os netos, parece mentira, devecerón a partir de aí por querer ir á aldea xunto dela. Telefonábana con inusitada frecuencia. Tratábase da súa avoa, faltaría máis, dos contos da avoa! E todo grazas ao voo da avelaíña, á que non se lle debe facer ningún mal, pois é a ánima dun defunto que morreu de desgraza e busca a caloriña da luz, esa mesma caloriña que os netos da Claudina, seica, tanto ansiaban.

XOGANDO A PIRATAS

“Achado fortuíto pon ao descuberto rede de narcotráfico”

Cousa cantada aquela do Eladio do Rego. Mais era a lei do silencio. Si. Se cadra é a mellor expresión. Remusmús de aquén e de alén. Falares coa boca pequena: de desembarcos, de interrogatorios infrutuosos, de inútiles pescudas policiais. Todo aparentando igual, que nada pasa. Os mesmos devalos, as mesmas pre-

amares. Algún cartón de tabaco americano varado na area, flotando na auga, pescado no tramallo. Nada estraño.

Cada vez que o recordo. O que xogabamos no obradoiro do padriño! Ás veces, todas a un andar, que até coincidían catro chalanás para construír a un tempo. Que portento el. E mentres a esta colocaba o rodamento de proa, a esoutra o pano de popa, aquela o esqueleto tiña composto, e a cuarta as chumaceiras por terminar. Tratábase do Celso, do mellor carpinteiro de ribeira e con maior fama na redonda. A ribeira, un dicir, unha simple metáfora, pois a eira, onde vai a súa primitiva función!, era hoxe o seu modesto estaleiro.

Lémbroo coma se fose agora. Eu o capitán Keitt, pois doutro xeito non había de ser; Vicente, o meu contramestre Jacques Blake; e Antón, o máis novo de todos, o mariñeiro Jim Mathew. A estampa da embarcación parecérame fascinante, cousa nunca vista, tan pintureira ela. "Chámase galeón", dixérame meu padriño, eu pasmado ollándoa, "é de Eladio do Rego". "Un galeón!", pensei para min, maxicando naqueloutros que transitaban os mares con tesouros para delicia dos piratas.

Fora cuestión tan só de saber agardar até ao momento da súa sesta. "Contramestre Blake, abarloe a nave contra o costado. ASEGÚRESE DE QUE O FOGO DOS CANÓNS NON NOS ALCANCE". E prestos para a abordaxe, xa o mariñeiro Jim Mathew preparábbase para trepar pola amura berrando "Á abordaxe. Ahhhh!" E ao unísono subiamos todos tres para nos bater a espada e descarga de trabuco contra o inimigo. "Come chumbo, can sarnoso", profería o contramestre. Entretanto, eu brandía aceiro contra un, contra dous e mesmo tres oponentes, e a todos daba morte con certeiras coitadelas. De alí a un pouco o galeón caía rendido aos nosos pés tras acabar coa tripulación toda. Ben, con toda non exactamente.

"Non ousaredes tocarme, rufiáns!", escoitaramos de repente desde a cámara do patrón. Ouh, non!, era miña irmá Inés; ás agachadas, coárarse no barco e puña empeño en ser a princesa Violet de Yorkshire. Porén, nin tempo dera ao inicio da discusión, nin aos inconvenientes de ela, unha muller, encontrarse alí, cando Jim

CONTOS MIÚDOS

Mathew atopara aquilo após remexer por varios dos tambuchos. Acto seguido, foi xa cando se armou o balbordo. Mais o capitán, pois que para algo ha de selo, en menos do que canta un gallo soubera impor o seu principio de autoridade.

A de cigarros que fumaramos na nosa cabana durante os varios veráns! Ningún dos amigos se estrañou do dispendio con eles. E é que o par de sacas esquecidas no fondo do tambucho deran para unha boa fartura. Con todo, era o noso segredo. Punto na boca. No círculo de amizades, a ninguén sorprendeu. Ou, mellor sería dicir, ninguén na contorna se habería de sorprender, de sabelo. Hoxe case son vinte os anos transcorridos desde aquela. A mesma lei, a do silencio, é a que impera. Por iso, e sen ningún espanto, léoo no diario.

“A descuberta feita por un mergullador deportivo propicia o achado dunha furna onde se escondían habitualmente fardos de cocaína para a súa posterior distribución pola zona. A pista seguida parece levar até ao famoso narco Eladio do Rego...”

CONTOS MIÚDOS

elecnaval

*Proyectos e Instalaciones
Eléctricas, Navales e Industriales*

C/ Naturalista López Seoane, nº 33-35, Entlo.
Apdo. de Correos nº 81
Tlf. Oficina: 00 34 981 357 526/00 34 981 300 245
Tlf. Taller: 00 34 981 384 708
Telefax: 00 34 981 300 244
e-mail: elecnaval@elecnaval.com
15403 Ferrol - A Coruña

TRAMPAS DE PESCADORES

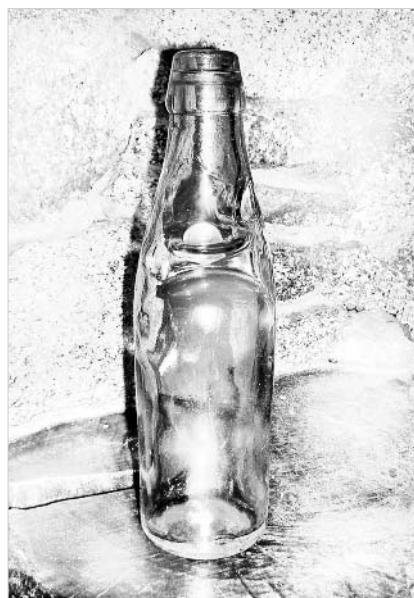
Mario Valdivieso Mateos

Desde que os nosos antergos, na súa longa loita pola supervivenza, foran deixando o nomadismo, trocando a caza e a fortuita captación dos froitos por un progresivo método de cultivo dos vexetais e a doma de certos animais; desde aqueles tempos da lonxana prehistoria, o home foi paseníñamente dándose conta de que os medios do seu planeta non eran inesgotables nin permanentemente incólumes. Nem bargantes, ainda pervive nalgúns miolos a primitiva idea de que os ríos, as terras, o ar e os mares constitúen unha despesa ilimitada, un pozo sen fondo onde se pode sustraer sen taxa e onde tamén colle todo canto lixo se poida xerar.

Todos coñecemos as conductas insolidarias dalgúns pescadores de río e mar que, sen ningún respecto polo medio natural, adoptan a actitude do depredador irracional que non pensa nos demás e nen sequera no seu propio futuro. Interpreto que, en tempos pasados, eran

comportamentos provocados pola iñorancia e as veces —todo hai que dicilo— por situacións de necesidade que justificarían ata certo punto ós actores daquelas falcatruadas.

Nos ríos galegos utilizáronse mil tretas ilegais para pescar as tan apreciadas troitas, desde hervas ponzoñosas que atontaban ó peixe ata toda sorte de pertardos. Lembrome do uso das

Boliche bomba

TRAMPAS DE PESCADORES

gaseosas de boliche que eran utilizadas por medio dunhas pedriñas de carburo de calcio, si, o mesmo "carburo" que servía para alumearse con aqueles candís, hoxe xa esquecidos. Situábase, daquela, o pescador na beira do río troiteiro, e despois de asegurarse de que non había ningúén nos arredores, vertía un pouco de auga na botella e a tiraba o medio do río. Os poucos, a reacción co carburo ocasionala un instantáneo aumento de presión, que provocaba a explosión da botella e a desfeita na fauna circundante. Uns intres despois as troitas comezaban a flotar e o pillabán so tiña que collellas cun truel.

Boliche carburo

TRAMPAS DE PESCADORES

Un procedemento ilegal, que eu lembro escoitalo contar nos meus anos da nenez, alá polas terras de Lemos, consistía na utilización do zume que extraían dunha planta chamada popularmente "trovisco". A súa aplicación consistía en machacar o talo da planta nun recipiente axeitado onde se recollía o zume. Logo botábase todo nun remanso do río onde se coñocía a existencia de troitas ou doutros peixes. Parece ser que o zume do trovisco dificulta a respiración branquial dos peixes forzándos a subir á superficie onde, abafados pola insuficiencia de oxíxeno, permanecen certo tempo atontados, circunstancia que aproveita o pescador para encher o cesto.

Na Baixa Idade Media, alá polo ano 1433, as Cortes de Madrid na súa petición número 45, entre outras cousas dí que *"acostumbran de matar truchas y los otros pescados de río con cal viva e con yervas enponçoñadas, e acaesce muchas veces que muchas personas nin sabiendo como las dichas truchas y pescados mueren por tal manera que lo compran e comen e es causa de les recrescer por ello accidentes de dolencias de que llegan a*

peligro de muerte, a aun de fecho morir". Daquela xa usaban o trovisco machacado, servíndose tamén doutras plantas máis tóxicas, tais como o beleño, o gordolobo e mesmo a cicuta. A esta práctica chamábanlle *"embarbascar"*, denominación que áinda persiste no noroeste de Salamanca e noutras partes de España. É de suliñar que o trovisco tamén fora utilizado por algúns gandeiros como antiparasitario para o gando².

Outro método curioso e non exento de enxeño consiste na introducción dunha corriente eléctrica na auga, obtida dun pequeno xerador³, ou dun acumulador, e transformada dun xeito tal que se obtén un elevado voltaxe, no marco dunha potencia curta. Os peixes do entorno immediato, o recibir a descarga eléctrica, atóntanse momentáneamente, facilitando a súa captura.

Acerca de este sistema, ei de comentar que hoxe é áinda un procedemento prohibido, agás a súa utilización para obxetivos científicos, previo permiso especial. Así, ven sendo usado para reconto ou marcado de peixes en determinados canles fluviais.

Como dixen, é un método ilegal en tódala Unión Europea por entenderse que a súa aplicación indiscriminada, daría lugar a un expolio enorme dun río. Nem-bargantes, algúns biólogos estiman que a pesca eléctrica e un medio fantástico para estudio e control das especies.

Por outra banda o procedemento entraña certo perigo para os pescadores *"eléctricos"*, xa que poden sufrir descargas, se o mecanismo non está correctamente construído, e os que o manexan non están ben protexidos.

Torvisco

Adoita que, de cando en vez surde algúin temerario, tendo acontecido que en máis dunha ocasión un pescador "listo" pagou coa súa vida o atrevimiento de pretender pescar con corriente eléctrica. As hemerotecas nos informan de estos tráxicos sucesos, non exentos de estupidez e iñorancia⁴.

A remates de setembro de 2007 fora noticia a detención pola Garda Civil de catro individuos posuidores dun lote de artefactos explosivos, supostamente destinados para pescar sardiña, robaliza e sargo. Os detidos eran membros dunha mesma familia de armadores de cerqueiros con base no peirao de Camariñas.

Algús dos artefactos eran bombas de palenque, das destinadas habitualmente para festexos, pero tamén escondían cartuchos de gelamonita, mechas, detonadores e outros productos inflamables.

Este método de pesca non é novidade algunha para as xentes de mar de Camariñas e outros lugares do noso litoral. É un hábito caseque tradicional, que foi adoptado e tolerado polos armadores, ata que comenzaron a

decatarse do dano que estaban ocasionando, e as autoridades tomaron modestas medidas de control. Así, xa se dictaron algúns sentenzas condenatorias, a pesar de que a maioría consiguen burlar a vixiancia.

Algúns armadores de baixura de Portosín xa se manifestaron dicindo que "esto é pan para hoxe e fame para mañá", xa que servirse diste tipo de pesca non selectiva, arrasa toda a poboaçón de peixes e mesmo destrue o seu habitat. Amáis do dano causado á fauna mariña, non son poucos os mariñeiros que perderon a vida ou unha extremitade por un manexo torpe dos explosivos. E, ainda que non chegou a demostrarse, sospeitase que algúin cerqueiro misteriosamente afundido como consecuencia dunha explosión que o botou a pique. Outro perxuízo denunciado é o que chegaron a padecer algúns pescadores de navalla, que padeceron importantes molestias nos oídos, a consecuencia das explosións provocadas por algúin cerqueiro desaprensivo.

Como dixen, a pesca con explosivos ven de lonxe. Fai xa mas dun século a Liga Marítima

Española denunciaba esta modalidade de pesca ilegal, que se practicaba nos ríos e nos mares ribeiráns.

Tampouco é unha actividade exclusiva das nosas costas, xa que ainda persiste tamén en outras partes do mundo, moi especialmente nas costas da Indonesia, onde a pesca con explosivos, amais doutros danos, arrasou unha boa parte dos corais.

A pesca con explosivos tamén fora practicada nas nosas costas más próximas. Para maior abondamento sirva, como remate, a trascrición de dúas noticias que foran publicadas fai un lote de anos nun xornal local⁵:

En Esmelle

"Los vecinos de Esmelle y San Jorge tienen el propósito de acudir en queja al Gobernador civil de la provincia contra sus convecinos Silvestre Beceiro y Carmelo Fernández, a fin de que se les exijan responsabilidades, puesto que se les ha visto diferentes veces dedicándose a la pesca en las inmediaciones de cabo Prior, valiéndose de cartuchos de dinamita, cosa que está terminante prohibida por la ley.

Los cartuchos deben contener una regular cantidad de dinamita, porque al explotar repercute por todos estos

lugares, causando grandes estruendos.

Además, los mismos individuos, aun estando en tiempo de veda, se dedican a la caza en el sitio conocido como Monte Grande.

La desaprensión no tiene límites"

En Cobas

"La pesca con dinamita.

Desde la parroquia de San Martín de Cobas nos dicen que es inaudito lo que allí viene ocurriendo diariamente con la pesca por medio de la dinamita.

Partiendo de Cabo Prioriño hasta Cabo Prior y Cedeira, todos los días se ven embarcaciones menores dedicadas a la pesca, sin mas aparejos que explosivos de dinamita, con lo cual causan grandísimos daños en toda clase de pescado que circula por aquellas costas.

Y no solamente eso, sino que los mismos pescadores se exponen a ser víctimas.

Hay vecinos de algunas aldeas que tienen el propósito de alejar a dichos pescadores, haciéndoles fuego desde tierra, si fuese necesario.

Con el procedimiento de la dinamita arrasan y espantan el pescado, dejando en la miseria a muchas familias modestas que viven de la pesca".

Quero supoñer, mal pensando se queredes, que no río do Xuncal tamén perpetrarían algunha que outra trasnada para facerse doadamente coas troitas ¿non si?

¹ En galego é trovisco.

² Velaiquí unha descripción científica do trovisco:

Trovisco, trovisco, matapolo ou bufalaga. Nome científico: *Daphne gnidium*. Pertence á familia das *timeleáceas* que constitúen un conxunto de plantas, arbus-tos e hervas, angiospermas dicotiledóneas. Ten follas perennes de aspecto lanceo-lado, opostas, simples, enteiras e sen estípulas, dispostas en forma moi densa na parte superior das polas: As flores axilares ou termináis, sen corola, formando pa-nículas que aparecen o remate dos talos, son tubulares e divididas en catro lób-u-los de cor branca cremosa.

O froito é unha drupa carnosa de cor bermello e forma alongada. A planta pode chegar a acadar uns 2 m. de altura, con talos leñosos de corteza cor pardo roxi-za, profusamente ramificados na súa base.

Entre os especialista debátese sobre a posible orixe do nome de esta planta, re-lacionándoa co do pobo de Torviscón ou co verbo latino-hispano *turbiscare* (tur-bar) que era enturbiar, enturbiar a augua dos ríos coas baías do trovisco para adormecer os peixes e facilitar a súa pesca. A súa corteza e as partes aéreas conte-nen unha resina moi activa (un glucósido chamado *daphnina*) que é empleada como antiséptico, como antiverrugueiro e contra diversas afeccions dos animais: coxeira, moquillo, etc.

Foi utilizada desde antiguo como laxante, pero é demasiado violenta, polo que non se aconsella o seu uso como menciña, xa que posue unha resina, a mezerina, e outro composto a *daphnetina*, de alto poder tóxico para persoas y animais. Aplicado de forma externa irrita pel e mucosas (efecto similar o dunha quemadura). Inxerido, produce náuseas, hemorraxia urinaria e vómitos

O xenérico "Daphne" ven do nome da ninfa homónima, que perseguida por Apolo, rematou convertida en loureiro (outra especie diste xénero, *Daphne laureo-la*, posue as follas moi parecidas ás do loureiro común). O epíteto *gnidium* alude a "Gnidus", unha cidade de Creta.

O trovisco espállose por tódala península, sendo o seu hábitat os sotobosques, matorrais e ribazos. O período da floración aproximado é entre xullo e novem-bro.

No sur da península chegou a usarse como amuleto contra os conxuros, na-mentres que en Galicia o trovisco era un protector contra as bruxas.

³ As experiencias levadas a cabo amosan a conveniencia de usar un xerador ou batería de corriente contínua, como medio mas eficaz. A corriente alterna, de bai-xa intensidade actúa moi débilmente e o peixe non reaccioná. O ir subindo a ten-sión o peixe vai acusando máis excitación, chegando a saltar o ar si seguimos in-crementando a intensidade. O desconectar, o peixe recuperase axiña.

Cando o peixe é sometido a corriente contínua, tras unha excitación previa, sín-teze forzado a dirixirse na dirección do ánodo, e dicir, o polo positivo da fonte de enerxía eléctrica contínua.

Tamén é de ter en conta a composición da auga onde viven os peixes a pescar, en relación coa súa conductividade eléctrica.

⁴O respecto, cito algunas noticias recollidas dos xornais:

1. Electrocutado un pescador furtivo

Higinio Iglesias García, de 43 años, natural y vecino de Sama, en Langreo, falleció electrocutado sobre las 20.00 horas del pasado jueves cuando pescaba truchas con artes furtivas en el río Nalón, a la altura de la zona conocida como El Pedrosu, en Rioseco (Sobrescobio). La muerte, según fuentes de la Guardia Civil, se debió a que esta persona estaba utilizando artes furtivas de pesca para la captura de truchas. Dicho método de pesca consiste en introducir en el agua un palo al que va unido un cable con los extremos pelados que previamente se ha conectado a baterías especiales, que produce una descarga eléctrica y obliga a saltar a las truchas, momento que se aprovecha para capturarlas con una red. Por causas aún desconocidas, el pescador, conocedor de lugar, cayó el agua y murió electrocutado. Su cadáver fue encontrado por varias personas que pasaban por la zona alrededor de las 21.15 horas.

2. A electricidade é a técnica de pesca furtiva más destructiva nos ríos galegos.

(De *La Voz de Galicia*, p. 9, do 23 de agosto de 1999)

A morte por electrocución dun pescador de Castiñeira (Ordes) o pasado fin de semana reabre o debate sobre os riscos de certas prácticas de furtivismo nos ríos galegos. Moitas técnicas ilegais, como o uso de lixibia ou redes, perjudican o entorno. Pero a pesca con electricidade sobresae entre as demás como unha práctica realmente arriscada, que xa provocou numerosas mortes.

A maioría dos ríos galegos están esquilmados. A poboación de troitas non se acerca nin de lonxe á registrada fai décadas, a pesares dos esforzos que se fan por recuperar os cursos fluviais.

Gran parte do dano está causado por desaugues dalgúns empresas e polos verquidos de purín. Pero a gran causa da diminución de troitas reside na pesca furtiva. Aparte dos límites de talla e cantidad de troitas a pescar por medio d'a única modalidade permitida, a de caña —que xenera curiosas picarescas—, o método ilegal máis común consiste nos ganchos. Trátase de simples anzós con cebo que se deixan polas noites atados a unha rama ou raíz. Poden ser utilizados con moderación, por furtivos respectuosos, ou por auténticos esquilmadores que invaden os ríos con anzós, chegando a deixar algúns abandoados. E dicir, que, entre os furtivos tamén hai clases e niveis de responsabilidade. Outros utilizan redes, modalidade totalmente prohibida nos ríos. Métodos tradicionais proscritos son tamén o goxo —unha especie de nasa— e a pesca a man. Unha pequena dosis de lixivia mata todo o que atopa o seu paso, e as troitas, mortas por asfixia, límpianse ben e poden ser consumidas sen problemas.

Entre as diversas modalidades de pesca ilegal, a electricidade é moi efectiva e perigosa. Os "electrofurtivos" adoitan operar de noite utilizando fundamentalmente dúas técnicas: ben conectando os cables a un tendido eléctrico contíguo, ou servíndose de baterías. O uso do tendido eléctrico é o máis perigoso, polo evidente risco de contactar coas augas do río, que derivaría nunha electrocución (...)

Por outra banda, o furtivo que de tal xeito procede, comete dous delictos si multáneos, xa que, ó da pesca ilegal, engade o de atentado á propiedade da empresa eléctrica dona do tendido onde conecta os cables.

⁵O xornal é *El Correo Gallego*, correspondente o día 19 de abril de 1909.

RECOÑOCIMENTO E PATRONIZACIÓN DA GAITA DE FOLES MIRANDESA

Antón Varela

En terras de Miranda do Douro, Noroeste Trasmontano de Portugal, dímonos cita unha treintena de persoas interesadas nun ancestral instrumento (a Gaita de Foles).

Esta terra é singular por moitos aspectos: posúen idioma propio (antigo astur-leonés), vacas, burros, cans e ovellas con raza autóctona. Entre as "especies en perigo de extinción" está a Gaita de Foles Mirandesa.

Esta terra foi sustituíndose nas festas e romerías a gaita propia pola galega. Aínda que ó ser un-

ha terra de difícil acceso mantívose vivo este arcaico aerófono.

Esta Gaita de Foles, instrumento pre-barroco, con afinación non temperada e sonoridade poderosa foi perdendo terreo nos últimos vinte anos. A Gaita Galega expandiuse por Sana-bria, Aliste, Miranda, Tras os Montes, etc...

O motivo da cita deste grupo de historiadores, etnomusicólogos, artesáns, músicos e mestres foi tratar de recuperala, devolverlle seu uso e reintroducila nas escolas.

RECOÑOCIMENTO E PATRONIZACIÓN DA GAITA DE FOLES MIRANDESA

En primeiro lugar tratamos de establecer cales serían os modelos más interesantes a imitar, posteriormente facer as réplicas correspondentes e polo tanto establecer un patrón. Así aumentaríamos o número de exemplares de Gaita de Foles e non so existirían as gardadas nos museos. Foi cuidador dun destes o do Museo de Terras de Miranda quen viaxou a Ferrol para traermee un modelo que copiar e facer dúas series de 10 copias. Outros artesáns fixeron o propio con outros modelos, para así poñer ó alcance dos músicos interesados instrumentos réplicas dos antigos.

Unha vez cumplida esta primeira fase, xuntámonos de novo para establecer a chamada patronización e así, poder construir instrumentos compatibles por diferentes artesáns sin despreciar as características tímbricas propias de cada constructor, pero con un acordo en canto a afinacións e dixitacións.

O encontro foi un éxito e hoxe podemos decir con rotundidade que este ancestral instrumento non está en perigo de extinción.

Agora temos a obriga de evolucionar este punteiro ó coñecer

as súas características morfológicas e musicais para facelo más versátil. Esta tarefa virá acompañada dun traballo discográfico, que vai facer de nexo entre o antigo e o moderno, entre os vellos gaiteiros mirandeses e as propostas más novedosas. Colaborarán neste proxecto musical gaiteiros de importancia internacional como Patrick Molard e Carlos Núñez e outros como Alberto Jambrina, Paco Díez, Jorge Lira e eu mesmo.

Actualizar este instrumento

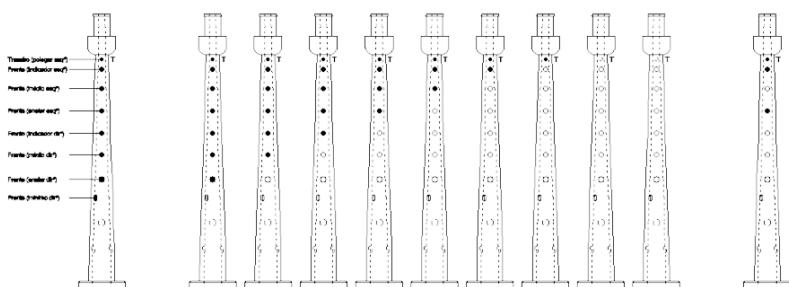

RECOÑOCIMENTO E PATRONIZACIÓN DA GAITA DE FOLES MIRANDESA

• Ano 2008 • 25

Ponteira 1 do Museu da Terra de Miranda - Replicada por Antón Varela em 2007

Ponteiro "Gémeo" do ponteiro do Tio Joaquim Antón. Coleção do Museu da Terra de Miranda. Este instrumento foi considerado por unanimidade dos participantes no projecto "Gaita Mirandesa" como o melhor ponteiro Mirandés conhecido e experimentado. Foi examinado por Rui-Xe replicado por Antón Varela na sua oficina do Ferrol, realizado 8 ponteiros a encomenda do Projecto e 1 a encomenda de Jorge Lira. Verificada a perfeita réplica (em Buxo) face ao original, com perfeita aquosação do timbre original e da afinação. Experimentação conjunta pela primeira vez no "Terra d'el Rei" edição de 2007.

Atrás realizada con sistema electrónico Yamaha YM-1000 con modo "Inhalation" e tambores en modo "Percussion" sonido selecciónado en viñetas puestas sobre a ponteira, regulación de frecuencia Lá = 440 Hz.

Ponteo / Octavado	-1	1	2	3	4	5	6a	7	8	9	6b
Portuguesa	Lá -25	Sib +10	Dó +20	Ré -40	Mi -40	Fá# -40	Sol -5	Lá +20	Sib +10		Fá# +10
Internacional	A -25	Bb +10	C +20	D -40	E -40	F# -40	G -5	A +20	Bb +10		F# +10

non supón perder a importancia da gaita galega, só que non será sustituida, senón que será complementaria, como tamén pode ser a Highland-bagpipe (gaita escocesa) ou a willean pipe (irlandesa). O efecto desastroso que produciu a gaita galega foi o de sustituir a gaitas como a Mirandesa, Sanabresa, Alistana, etc. Tamén ó desaparecer os artesáns e palleteiros que as construíán, cada instrumento era único e diferente.

No traballo en Terras de Miranda foi crucial o labor dos palleteiros, para estandardizar e acordar medidas compatibles cos punteiros.

Tiven a sorte de participar nesta iniciativa tan emocionante e comprometida. Queda moito camiño que percorrer pero xa estamos camiñando. O seguinte será posiblemente a frauta e a caixa, que ben merecen outro congreso para poñelos onde deben estar por méritos propios e outros especialistas virán facer este necesario traballo.

As terras de Miranda no noroeste trasmontano están de noraboa. Gracias a Asociación Galandún Galandaina por facer de motor de todo este proxecto e que as gaitas soen naturalmente.

O CARRO DO PAÍS

José López Hermida

O carro do país era un apero de labranza dos más importantes da nosa Galicia rural, dende os tempos más antigos ata que foi relevado da paisaxe galega polo carretón e este por los transpórtes de tracción mecánica. Desde entón só nos quedan os recordos. Era arrastrado por unha parella de vacas ou de bois, sendo o principal me-

dio de transporte para os produtos da terra no medio rural, aínda que o seu principal emprego era nos labores agrícolas e gandeiras.

A música do carro do país animaba os camiños galegos. Os carreteiros rivalizaban por cal soaba mellor, pois se podía variar apretando mais ou menos as treitoiras ou mollando o

Figura 1: Carro do país en Cobas (Santa Comba).

Obtenida de: <http://www.Forestales.net/archivos/forestal/pdfs%2028/carro-cantarin.html>

eixo, unha das maiores utilidades deste son era ademais de animar ós bois no seu camiñar, nos estreitos e tortuosos camiños con pouca visibilidade por onde non pasaban dous carros á vez, abrigo cando a carga era voluminosa como toxos, palla, etc, avisar de que se achegaba outro carro en dirección contraria e había que apartar axiña, para deixar paso ao que tivese preferencia, este era o momento dunha pequena parada para botar un conto entre os carreteiros, despois do obrigado bos días e San Antonio.

Moitas persoas da miña idade recordamos ese son indeleble, e abrigo recordamos a música do carro do tío Manuel de Picos, pois foi dos últimos carros do país que circularon polos camiños da nosa parroquia. Tamén recordo ao meu avó (o tío Pepe) que dicía un kilómetro antes de aparecer Manolo co seu carro, xa ven Manuel de Picos do monte, cando baixaba co carro cargado de toxos do Monte Grande, pois ao baixar con carga era cando mais cantaban.

Os materiais usados na súa fabricación eran o ferro e a madeira de varias clases segundo

a resistencia necesaria para cada peza; a cabezalla, rodas e as chedas eran de carballo; o eixo e as chumaceras de ameneiro ou freixo; a chavella de carballo ou de salgueiro, ainda que eran moi boas as de buxo; o sollo de piñeiro ou carballo, as corripas de piñeiro ou trenzadas con varas de salgueiro. O ferro principalmente se empregaba nas lamias das rodas e distintos sunchos.

Os nomes das súas pezas varían en Galicia, ata entre aldeas limítrofes. A figura nº 2 pertence ao libro *Os Transportes*, de Adela Leiro Lois e Mon Daporta Padín. Nos que varían con respecto á nosa zona poño os nosos entre paréntese.

Nas súas feituras empréganse madeiras de ábores ben distintas e para o seu estudio e aclaración dividímolo en dúas partes, o chedeiro que estaría formado pola cabezalla e a mesa e o rodado ou pé no que se inclúe o eixe e as rodas.

Consta a primeira dun chedeiro, dúas chedas, unha cabezalla con dúas furas que atalla todo o carro, seis tesós (travesos) que enlazan o chedeiro; cinco fueiros de salgueiro a ca-

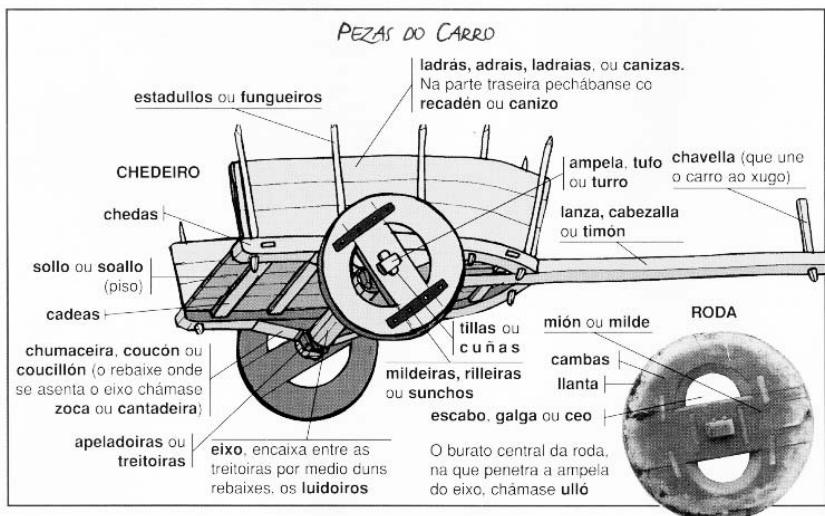

Figura 2: Despiece do carro do país

da lado, unha chavella de carballo ou de salgueiro que se emprega coma retén do carro ou para o seu tiro, dous couciillós de bidueira, catro treitoiras de cerna de carballo.

Todas as súas pezas reciben estes nomes:

O *chedeiro*: Feito todo el de carballo e formado por unha cabezalla e unha mesa.

A *cabezalla*: Vai todo ó longo do carro é de carballo e conta con dúas furas para a chavella; cando o carro pilla algo ás vacas pónselle esta na fura de diante.

A *chavella*, é de carballo ou de salgueiro, fai de pasador entre o carro e o gando.

O (*tentemozo*) *chavellon* da mesma madeira que a chavella, e serve para termar do mesmo.

A *mesa* leva duas chavellas (pechos) diante e tres tesoiros (travesos) detrás, que cruzan as chedas atravesando tamén a cabezalla.

As *chedas* que son de carballo e van unidas entre elas facendo unha curva na dianteira que é a que fai o seu cerre.

As *chavellas* son dous pechos de carballo. Un vai facendo a xunta das chedas onde a cabezalla e a outra un chisco máis atrás.

Os *tesoiros* que son tres travesos de carballo que van cru-

zando dende unha cheda ata outra, atravesando a cabezalla e formando así a estructura do que é o carro.

As furas. Cada cheda leva ata unhas cinco nas que se meten os fueiros e logo tamén levan outras polas que entran as treitoiras e os arrefuadoiros.

Os fueiros feitos de carballo ou de toxo leva cinco en cada cheda.

A *tranca* formada polos dous fueiros de diante e un traveso colocado sobre deles.

A *cruceta* artéllana dous travesos en forma de cruz

As taboas da mesa do carro son de carballo ou pino.

Os arrefuadoiros leva catro, dous adiante e dous atrás e son de carballo.

Os coucillos van un en cada cheda, reforzándoas moito, e están feitos de amieiro ou de bidueiro.

As treitoiras leva catro, sendo as dianteiras de carballo e as traseiras de salgueiro. Entran pola fura do coucillón e máis da cheda deixándose veren sobre da mesa do carro. Van agarradas nas chedas e terman do eixe.

O CARRO DO PAÍS

Figura 3: Maqueta do carro do país. Foto do autor.

Autor da maqueta: José Antonio Díaz Porca.

As *ladrairas* poden seren de castiñeiro, áinda que rompen moito, de amieiro, de bidueiro e tamén de varas tecidas; fórmala tres travesos por dentro e dous por fóra; estas cando se usan para irmos ás patacas levan unha comporta cunha trapaña exterior para baleiralas, e tamén se lle da o nome de canizo.

Consta a segunda parte, dun eixe de freixo con dúas pebidas e catro gorriós e roda de carballo coas ferraxes de baldón con espitas e serrado cun

oucos porque se a madeira inchá, dilátase o ferro e pode romper, vincallos amarrados con cravos de cabeza de brocha e xa logo as cambas, os miós e o ollo da roda consta dun corpo barquiforme feito de madeiros e táboas apuntalado nunha cabezalla e que anda sobre dúas rodas. As madeiras que na súa feitúria se usan son o carballo, o amieiro e a dureza do freixo para o eixe.

O eixo era fixo coas rodas, así viraba todo ou conxunto, era unha característica singular do carro galego.

Figura 4: Carro do Museo Etnográfico da Capela. Foto del autor

O CARRO DO PAÍS

.....

• Ano 2008 • 31

O eixo se encastraba entre as troiteiras por dúas molduras, os luidoiros, as rodas estaban formadas por dous elementos, unha peza central e dúas laterais unidas entre se por dúas rilleras ou sunchos metálicos, no seu interior formaba un oco en forma de media lúa, o seu parte de rodaxe ía ferrada cunha lamia metálica que a defendía do desgaste contra o chan.

Todas as súas pezas reciben estos nomes:

O *eixo*, que pode ser feito de amieiro, ainda que apodrece antes, de bidueiro ou tamén pode ser de cerdeira e de freixo que é máis duro e resistente. Leva un aillado a cada lado das rodas e un rasgado para e treitoira. Ten conta do chedeiro e das rodas e pode ter forma cilíndrica, rectangular con rebaiaxes nos bordes, hexagonal e octogonal.

A *pebida* é o extremo do que sobresae do eixo. Ten sección cadrada cuns oito centímetros de grosor, e sae fora da roda uns once centímetros. Vai unha en cada roda.

O *gorrion*. Leva dous a cada lado e son de salgueiro ou de

freixo, que cruzan o eixe e suxeitan á roda.

As *rodas* están feitas de cerña de carballo. As forman madeiras de carballo coma o mión que é o traveso que atalla trasversalmente á roda de arriba a baixo cunha fura pola que entra a pebida do eixe.

As *cambas* consistentes en dous arcos semicirculares de carballo.

Os *ollos* da roda.

As *rellas* que son uns travessos de carballo que unen as cambas co mión. A roda conta tamén con ferraxes coma o baldon (llanta) que recobre a roda todo o arredor e vaise dobrando en frío sobre da roda valéndose dun palanco para cinguiño á roda. Vai serrado ou partido, porque a madeira incha e fai dilata-lo ferro e este pode estalar; para o cravar á mesma empréganse espitas

Os *vincallos* son unhas cintas de ferro que van amarradas ó mión (con cravos de cabeza de brocha). A súa misión é que o mión non refenda e entre ambos atopanse uns pasadores de fura.

As *sobrerrellas* que son uns ferros fortes curvados que van

sobre a cara da camba apreixándoa a esta e ó mión.

Complementos

O emprego de certos accesorios do carro depende do tipo de carga que se vaia a transportar. Así para toxos, golfo, herba, palla, etc. pode levar estadiłlos; para patacas ou gran levaba corripas, que podían ser de táboas ou de varas.

O resto como: Xugo, apear, campanilla, chavella, espeque, correia, adibal (meiro), tente-mozo, cangalla, barandas, etc, non varían.

As pezas de que consta o carro pasan de oitenta, e os seus nomes galegos, coas variantes que algunhas teñen, son os que se citan a continuación por orde alfabética:

Abetoallas, abetollas, acicarro, adibal, adrales, afungadoiro, aixeda, amoradoiro, amoriadoiro, apeadeiras, apeadoiras, apearas, apeares, apeladoiras, apeladoiros, argola, arilla, barbillas, bestellida, betoques, bitoques, boeira, borrós, botoalla, botoallo, brazós, brigueira, bueira, buras, cabezalla, cabezallo, cabrita, cáceres, cadeas, cadedcho, cádigas, caínzas, caínzos,

camallón, cambas, cambón, cambrión, cambrón, camella, canciłlós, canga, cangallas, cangalleiras, cangón, canizas, canizo, can-siles, canstrós, cantadeiras, cantadoiras, capio, cazoleta, cello, ce-po, cibelas, contrarrelleiras, corre, costelas, couce, coucellón, cou-cón, counellas, croucoeiras, crou-cós, crucetas, cueira, cuñas, cuños, chadeiro, chambaril, chambé-ril, chancil, chantós, chavellas, chavelluco, chaveta, chedas, che-deiro, chedes, chercas, chideiro, dentoiras, dianteiras, eixe, eixo, empatias, entortas, espigo, espi-tas, estadullos, estreitoiras, estre-pias, ferro das rodeiras, frenos, fungueiros, furas, gallos, gatos, ladrarios, ladrales, ladrizos, la-mias, loro, mil, milde, minle, mión, ollás, oucicarro, paínzas, peallas, pendaño, penle, piocas, piogas, pividá, pontes, pugas, ranqueiro, recadén, refungadoiro, rellas, ripa, rodas, rodeiras, rodei-ro, rosca, sobrerrellas, soliño, tamoeiro, tamoncela, tesar, tesoiro, tesos, tillas, timoa, timoeiro, trai-toiras, traseira, travesas, trave-seira, tretoiras, trenla, víos, xa-besgueiro, xangos, xugo, xun-toiras, zapatas y zunchos.

OS BOSQUES DE GALERÍA DA COMARCA DE ESMELLE

Luis Pablo Torrella Allegue

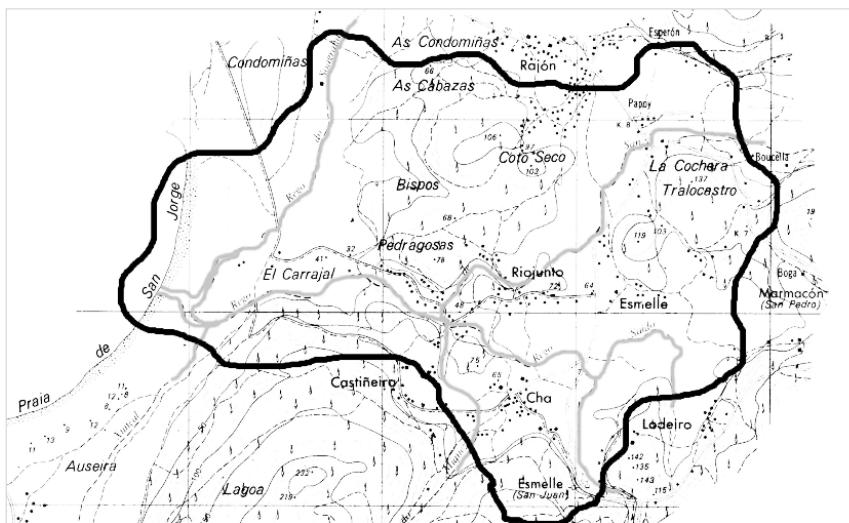
Sociedade Galega de Historia Natural. Delegación de Ferrol

Introducción

Nas beiras dos pequenos cursos fluviais que regan a comarca de Esmelle, atopamos unhas formacións frondosas en forma de manchas de bosque que se van espallando sempre asociadas ás correntes fluviais e en xeral, ás zonas húmidas de auga dóce. Estas formacións de carácter ri-

pícola (de ribeira) son coñecidas como bosques de galería ou de ribeira, e o seu nome ven dado porque forman unha franxa estreita que acompaña ao curso do río na súas diferentes formas. Aquí, aínda que tamén medran outras especies que están asociadas aos ambientes húmidos e umbríos, debemos salientar por

OS BOSQUES DE GALERÍA DA COMARCA DE ESMELLE

*Figura 1: Mapa da zona do estudio.
A cor negra marca o límite e a cor gris, os cursos dos ríos.*

enriba de todo a presencia do ameneiro (*Alnus glutinosa*) como especie dominante, xa que ao igual que os salgueiros (*Salix atrocinerea*), o ameneiro é unha das poucas especies leñosas capaces de medrar en terreos encharcados.

O principal obxectivo deste documento é achegar ao lector a importancia ecolóxica destas formacións, que precisamente na zona de estudio cada vez son máis escasas.

Aspectos botánicos

do ameneiro

Esta árbore pertence á familia *Betulaceae* (como os bidueiros e as aveleiras) e dentro de esta, ao xénero *Alnus* (Gaertner) o cal está extendido de forma relativamente amplia ao longo do planeta, desde praticamente o nivel do mar até a media montaña, alcadando unha altitude case sempre inferior aos 1.500 m. e presentando diversidade de especies que amosan unha gran variabilidade. Na nosa zona contamos cunha soa especie, a *Alnus glutinosa* (L.) GAERTNER, que é a que trataremos no presente traballo.

O ameneiro é unha especie ar-

Figura 2: Amentos masculinos

bórea caducifolia, monoica (na mesma árbore aparecen separadas as súas flores segundo o sexo), e anemógamma (necesita do vento para espallar o seu polen). A súa altura pode chegar aos 25 m. aínda que a media está nunha altura de 10-12 m. e un diámetro inferior ao medio metro. Os exemplares atopados preto do mar son de pequena altura, debido seguramente á incidencia do vento e o salitre. Así, na nosa zona de estudio (Fig. 1), o lugar máis baixo onde podemos atopar ameneirais é onde se xuntan o Rego do Soagráña e o Rego Saído, case na desembocadura da praia de San Xurxo-Esmelle.

Figura 3: Zona talada e afectada por recheo.
As frechas brancas sinalan os troncos cortados.

Esta árbore é unha especie de media lonxevidade, sobrepassando rara vez os 100 anos. Baixo

condicións adversas a súa idade ronda os 25 anos, pero algúns autores apuntan que ante boas

Figura 4: Zona talada e afectada por recheo. As frechas negras sinalan as pólás dos ameneiros e as brancas, o camiño feito con recheo de refugallos da construción.

condicións de crecemento, moitos exemplares acadan os 120 anos.

A súa cortiza é escura e lisa nos exemplares xoves, voltándose máis escura, agrietada e dividida en anchas placas, nos exemplares máis vellos.

As follas aparecen alternadas. Son caedizas e bastante redondeadas. Cando abrochan son algo aterciopeladas, pero pronto se voltan lampiñas. Son verdes nas súas dúas facianas, aínda que algo máis pálidas na faciana inferior, onde resalta a nervadu-

ra. Os brotes son grosos e robustos.

As flores aparecen no verán en forma de amentos (algo semeillante a espiguiñas), aínda que o seu desenrollo se leva a cabo no inverno seguinte. Os amentos masculinos penduran e son de forma longa e cilíndrica, cunha lonxitude de entre 5 e 10 cm. (Fig. 2). Os femeninos, pola contra, son de forma ovoide e bastante máis pequenos, cunha lonxitude de arredor de 1 cm.

O froito é pequeno, cun diámetro que oscila entre 1 e 2 mm.

Figura 5: Exemplo da frondosidade dun praderío na beira do Rego de San Xurxo.

OS BOSQUES DE GALERÍA DA COMARCA DE ESMELLE

O seu tronco é polo xeral de reito, cilíndrico, macizo e bastante limpo, cunha madeira que recén cortada é marelenta, tornándose rapidamente dunha cor vermello-alaranxada. Cando seca o corte, este vai quedando dun tono rosáceo e lixeiramente alaranxado, o que lle confire en conxunto un bonito veteado. Esta madeira resiste moi ben a humidade, xa que tarda en apodrecer e ser atacada polos fungos, empregándose moito antaño na fabricación de pezas para os muíños, taboleiros para as pontes e demáis útis que haberían de estar en contacto directo coa

auga. Tamén era empregada para facer zocas e mangos de ferramentas.

No uso medicinal, como as coxas e as follas son ricas en taninos, eran empregadas coma astrinxentes e tamén como remedio relaxante para os pés tras longas camiñatas. Tamén se facían infusións con elas para curar os males da gorxa.

As súas raíces son fortes e bastante ramificadas, penetrando moito na auga sen que a árbore sofra, deixando claro que é a especie mellor adaptada aos cambios temporais do nivel freático (acumulación de augas nas dife-

OS BOSQUES DE GALERÍA DA COMARCA DE ESMELLE

Figura 6: Praderío de pastizal que morre literalmente na mesma beira do Rego de San Xurxo, o cal nace no Monte Casavella e discorre atravesando Papoi e o Val de Esmelle ata Ríoxunto

rentes capas do subsolo). O ameñeiro non queda nunca sen aporte hídrico. Así, aínda que existan oscilacións dos niveis da auga, a súa raizame sempre estará en contacto directo coa mesma, cousa que as outras especies non son quen de facer da misma forma xa que elas responden sacando raíces superficiais cando o nivel está alto, e sufrindo carencias do aporte hídrico cando este nivel descende.

Tamén, si por un tempo prolongado ocorre unha elevación do nivel freático por enriba do solo, do tronco do ameñeiro brotarán unhas raíces. Estas raíces,

coñecidas como "adventicias", son de corpo máis esponxoso que as comúns e aparecen moi ramificadas, o que lles permiteo

NIVEL FREÁTICO	SISTEMA RADICAL
Alto por longo período	Raíces adventicias (superficiais)
Baixo por longo período	Raíces profundas

tanto penetrar no solo, como quedar flotando nas augas.

Resumindo, diferenciamos no ameñeiro dous tipos de raíces segundo o nivel freático do solo onde habita:

Pero ademais destas curiosidades, o ameñeiro aínda agocha

Figura 7: Recheo con ladrillos e refugallos da construcción

OS BOSQUES DE GALERÍA DA COMARCA DE ESMELLE

Figura 8: Gran recheo con terra e lama.

As coordenadas utm deste recheo son 29TNJ-0558828 / 4820137.

outra sorpresa máis na súa rai-
zame superficial: nas raíces dáse
un caso de simbiose (asociación
entre diferentes especies que sa-
can proveito entre sí). Nelas, me-
dran unhas bacterias que lle per-
miten á árbore fixar o nitróxeno
da atmósfera e a cambio, estas
bacterias obteñen da árbore o
carbono e as fontes de enerxía
necesarias para o seu desenrollo.
É por isto que o ameneiro é ca-
paz de colonizar sólos desnudos
ou moi degradados.

Os bosques de ribeira da comarca

Sabemos que o ameneiro é a es-
pecie que mellor se adapta ás

condicións de humidade exis-
tentes entre a transición do me-
dio acuático e o terrestre, e, ao
mesmo tempo, sabemos que es-
ta especie é a dominante nos
ecosistemas das ribeiras dos re-
gatos, onde estes bosques ripa-
rios teñen gran importancia: por
un lado fixan as beiras coas súas
raíces evitando a erosión provo-
cada polas chuvias torrenciais, e,
por outro, provocan sombra coa
súa frondosidade axudando así
a regular a temperatura das au-
gas e das súas marxes. De esta
forma é posible manter unha
temperatura estival máis ou me-
nos constante, dando lugar a for-
macións umbrosas de abundan-

te vexetación que aproveita ese grao case permanente de temperatura e humidade do solo onde se asenta. Estas formacíons están constituídas en xeral, por especies pioneras de crecemento rápido, que definen ben o trazado dos ríos e fan que sexan recoñecidos a distancia ao mesmo tempo que dotan á paisaxe dunha singular beleza.

No canto á fauna, nas raíces dos ameneiros moitas especies atopan cobixo, e aínda que atopemos outras especies vexetais nestas comunidades, algúns destes animais están relacionados exclusivamente á presencia

do ameneiro nalgún intre do seu ciclo biolóxico.

Así, moitos invertebrados pasan algunha das súas etapas metamórficas ligados a esta árbore. Algúns deles levan a cabo o seu desenrolo nas súas fases larvarias alimentándose da madeira debilitada e provocando perforacións (xilófagos e saproxilófagos) e outros, das súas follas maduras e brotes (fitófagos ou defoliadores). Aínda que a meirande parte dos invertebrados perforadores atacan exclusivamente ás árbores enfermas ou debilitadas por calquera condición, temos que sinalar que é gracias á actua-

*Figura 9: Bosque de galería con vexetación palustre.
Obsérvese a liña de umbelíferas nos límites.*

OS BOSQUES DE GALERÍA DA COMARCA DE ESMELLE

Figura 10: Exuberancia e frondosidade do bosque de ribeira existente nas inmediacións da desembocadura na Praia de San Xurxo-Esmelle.

ción dos seus depredadores polo que non se converten estos ata- cantes en perigosas plagas po- tenciais.

Por outra banda, entre os ver- tebrados que aquí atopamos destacaos os anfibios, ben ligados a este medio gracias ao am- biente húmido que se conserva na época estival entre as raíces da árbore. As aves e os mamífe- ros insectívoros como os morce- gos, viven, aniñan ou logran o seu alimento nos invertebrados que habitan entre a fronde do ameneiro. Outros, como as mu-

sarañas, atopan entre a vexeta- ción do solo o seu sustento.

Outros dos mamíferos que aproveitan a frondosidade des- tes bosques na procura do ali- mento son os mustélidos. Os xa- baríns e os corzos tamén atopan aquí cobixo, deixando os primei- ros moitas veces pegadas e mar- cas tras retozar na lama.

Estado dos bosques de galería da comarca e perigos que conle- va a súa desaparición

A desecación das zonas húmi- das foi constante na comarca

desde as décadas dos 50 e 60 debido principalmente a intereses agrícolas, urbanísticos e industriais, polo que foron quedando as zonas menos alteradas restrinxidas a espacios máis achegados á costa, onde son maiores os impedimentos legais e más pobres os sólos dende o punto de vista agrícola.

Aínda que a comarca de Esmele non está sobrepoada, atopamos manchas de bosque de ribeira moi afectadas pola influencia humana. Moitas destas manchas están a desaparecer, e a pesares de que o ameneiro é unha especie de rápido crecemento, empregado durante anos na produción de biomasa de turno curto, moitas destas manchas non poden recuperarse das talas, pois tras elas, estase a arrincar o pé da árbore e, nalgúns casos, posteriormente leváandose a cabo recheos do terreo con refugillos da construcción (Figs. 3, 4, 7 e 8).

A destrucción dos bosques de galería ocasiona unha serie de prexuízos que rompen a heteroxeneidade do ecosistema e, polo tanto, a súa biodiversidade: como xa explicamos, é un importante hábitat como refuxio e pro-

visión de alimento para numerosas especies, ao lograr aquí as condicións óptimas de desenvolvemento que non poden atopar noutras zonas debido ao mantemento por parte destas formacións duns niveis asociados de humidade e temperatura.

Por outra banda, a vexetación que acompaña aos ameneirais xoga un papel moi importante nas beiras, posto que actúa case coma un filtro natural da contaminación procedente das zonas agrícolas que chega arrastrada nas escorrentías. Ademais, a materia vexetal que aportan os bosques de ribeira son a base da cadea trófica e, xunto coa exudación das súas raíces, forman a primeira fonte de carbono orgánico usada na transformación dos nitratos. Algúns autores mesmo suxiren que este tipo de bosque é máis eficiente na captación dos químicos agrícolas que a comunidade herbácea (Fig. 5). As ribeiras poboadas de vexetación representan zonas cunha elevada capacidade de retención de sedimentos e os ameneiros, co seu singular sistema de enraizamento, contribúen á fixación das beiras dos regos, axudando a evitar inundacións e riadas e

aumentando considerablemente a resistencia á erosión pola forza da corrente dos regatos.

Estes ecosistemas tamén actúan como corredores ou liñas de desprazamento para numerosas especies, posibilitando o seu movemento ou a conexión entre diferentes hábitats según os estadíos de desenvolvemento e os requerimentos propios de cada especie (Fig. 10).

A destrución das canles fluviais tamén afecta directamente ao bosque ripario que o rodea e, cando este desaparece, a fauna empobrécese e mesmo chega a desaparecer. As interruccións do corredor que forman estos bosques tamén fan diminuír a biodiversidade das ribeiras.

Conclusións

Para manter o valor ecolóxico do bosque de galería é preciso conservar e mesmo restaurar dentro do posible, bandas continuas de vexetación riparia natural, a cal protexerá as canles dos regatos das actividades de labranza levadas a cabo nos praderíos aleddaños.

A concienciación por parte dos labregos para que empreguen dun xeito non abusivo os pro-

ductos fitosanitarios, ao mesmo tempo que valoren a importancia agrícola e ecolóxica do arbolado e demais vexetación ripícola, é de suma importancia na boa conservación dos bosques de riveira (Fig. 6)

Por outra banda, e non por iso menos importante, é necesaria unha eficaz ordenación urbanística que aplique de xeito eficaz as leis establecidas pola Lei de Augas de Galicia nas zonas de policía e nas zonas asolagables que rodean aos cauces fluviais da comarca. A solicitude de licenzas e permisos de tala do arbolado vén seguida moitas veces por unha tardanza na resposta por parte da Administración, polo que en numerosas ocasións cando esta resposta chega, o dano xa está feito e o autor dos feitos acollido ao "silencio administrativo". Mesmo chegamos a constatar estas talas a mediados do mes de maio, coa repercusión que conleva en plena época de cría de moitas aves. As lexislacións estatais e autonómica reflecten nos articulados de varias das súas leis (Lei do solo, de Montes, de Augas, de Hábitats) a importancia destes ecosistemas, os cales xa sufrieron en pa-

sadas ocasións importantes danos debido á rede de pistas da parcelaria, que fraccionaron o espazo e canalizaron as augas da zona ás veces mesmo por medio de recheos.

Desde a Sociedade Galega de Historia Natural facemos un chamamento ao respeto destos ecosistemas, que ademais de subministrar nos meses cálidos un microclima fresco e húmido moi apreciado polos seres vivos (incluído o ser humano), representan enclaves de diversidade biolóxica que, anecdoticamente, ao longo da historia sempre quixemos imitar unindo a presenza nos parques e xardíns de auga e vexetación, para así recrearnos cos sons do correr da auga e dos cantos dos paxaros.

Referencias bibliográficas

- CASTROVIEJO, S. e col. (eds.) (1986): *Flora Ibérica. Vol.II. Platanaceae-Plumbaginaceae (partim)*. 891 pp. Real Jardín Botánico. CSIC. Madrid.
- CERQUEIRA, F., DÍAZ, J., GÓMEZ, A., GONZÁLEZ, J., OTERO, M., VIÑAS, P. (2004): *Cabazas no PreLIC da Costa Ártabra. Paspallás 36*, 20-22. Sociedade Galega de Historia Natural. Santiago de Compostela.
- COBOS, J. (1988): *Contribución al conocimiento de la fauna de artrópodos parásitos del aliso [Alnus glutinosa (L.) Gaertner] y su control*. Boletín de Sanidad Vegetal, N° 14: 302 pp. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Dir. Gen. Prod. Agr. (Subdir. Gen. San. Veg.). Madrid.
- DAJOZ, R. (2001): *Entomología Forestal: los insectos y el bosque*. 548 pp. Ed. Mundiprensa. Madrid.
- DUDLEY, N., EQUILIBRIUM, VALLAURI, D. (2004): *Deadwood-Living forests: The importance of veteran trees and deadwood to biodiversity*. 19 pp. WWF. France.
- GONZÁLEZ, S., VILLARINO, A. (2001): *Recuperación ambiental integral da Limia: Unha utopía necesaria... ¡e posible!* Paspallás 32, 23 pp. Sociedade Galega de Historia Natural. Santiago de Compostela.
- INSTITUTO GEOGRÁFICO NACIONAL (1981): Mapa Topográfico Nacional de España. *San Salvador de Serantes*. Hoja N° 6-IV (1:25.000). Ministerio de Fomento. Madrid.
- JOHNSON O., MORE D. (2006): *Árboles. Guía de campo*. 480 pp. Ed. Omega. Barcelona.
- MÉNDEZ, M. (2005): *Los insectos saproxílicos en la Península Ibérica: qué sabemos y qué nos gustaría saber*. 11pp. Primeras Jornadas Técnicas sobre árboles viejos, bosques maduros y su biodiversidad. 14-15 Octubre 2005. Bértiz.
- NIÑO, H., SILVAR C. (2001): *Guía das árbores de Galicia*. 241 pp. Baía Edicións. A Coruña.
- COSTA, M., MORLA, C. Y SÁINZ, H. (eds.) (2005): *Los bosques Ibéricos. Una interpretación geobotánica*. 597 pp. Ed. Planeta. Barcelona.

Novembro de 2007

X. M. PÉREZ PARALLÉ
VERSOS A COBAS

X. M. PÉREZ PARALLÉ VERSOS A COBAS

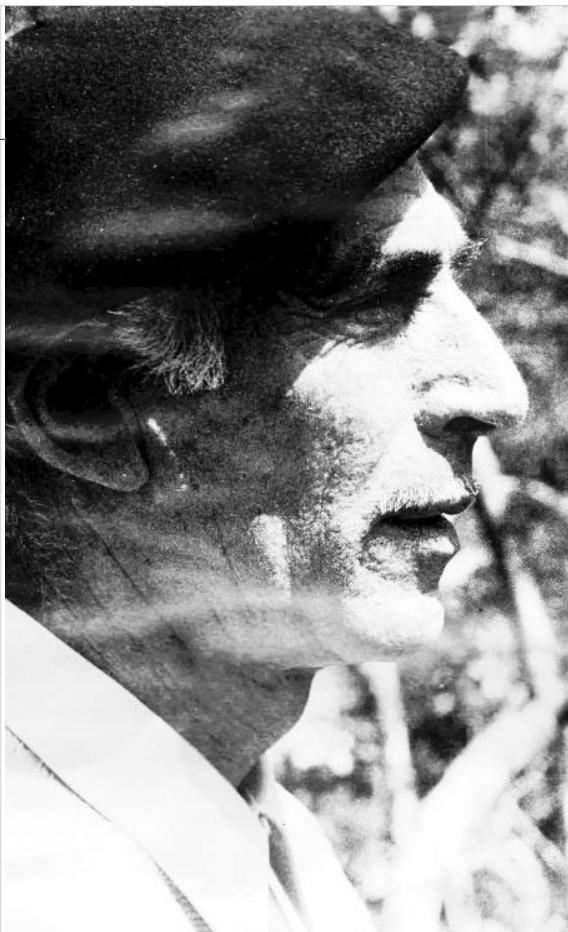
Rosa Méndez Fonte

Naceu Xosé María Pérez Parallé na coñecida entón como Aldea de Canido un 4 de agosto de 1909, xustamente cando nacía tamén nos nosos arsenais a Sociedad Española de Construcción Naval. De mozo, comezou en Santiago os estudos de Filo-

sofía e Letras, Dereito e Maxisterio. É tamén dese tempo, finais dos anos vinte, a súa participación no nacemento da revista *Abrente*, onde publicará o seu primeiro poema. Destaca, por último, neste periodo a súa presencia no Centro Obreiro de Cultura, de Ferrol.

Será un mal ano 1936 para a súa integración no Corpo de mestres do Ensino Primario, e de feito chegará a ser afastado da docencia, coma tantos outros mestres cuxo pasado non contiña unha mínima carga ideolóxica de franca dereita. Anos máis tarde atoparémolo á fronte da Academia Akademos, pero esta labor docente, unha vez máis, será freada polo réxime en 1947. De aí que, finalmente, o seu traballo se desenvolva en Bazán, un eido ben diferente, como administrativo ou mestre da Escuela de Aprendices.

Dende a súa residencia en Barallobre, no Casal de Sandulfe-O Penedo, levou a cabo unha

permanente e diversa actividade cultural, tanto no eido social como no literario. Nesta última liña acadou en Galicia non poucos premios e recoñecementos, ainda que tamén os acadou en Portugal, Francia ou en Madrid. Igualmente foi recoñecida polo Concello de Ferrol a súa faceta de dinamizador cultural, polo que será nomeado Fillo predilecto e daráselle o seu nome a unha rúa de Canido, do mesmo modo que tamén é nomeado Fillo predilecto deste barrio. En Barallobre, comparte o espacio do monumento ó Camiñante Descoñecido con Rosalía, Currros, Castelao, ou Pondal. E chegou a ser socio de honra de varias agrupacións e sociedades, tales como os Círculos Mercantís de Xubia e Fene e a Sociedad Artística Ferrolana, con quen mantíña unha especial relación. Nesta liña de presencia e actividade no eido da dinamización cultural, no Círculo Mercantil de Fene sementou as primeiras inquedanzas para a celebración do Día das Letras Galegas.

Foi Otero Pedrayo quen lle puso o sobrenome de "Poeta azul de Ferrol, Poeta Azul do Atlántico", namentres que ante

si mesmo se recoñecía como "Segrel mariñán", ou era "O Poeta do Penedo", para os seu amigos e os veciños de Fene.

Hai tamén que facer fincapé nesa obra literaria que nos deixou, fundamentalmente ligada ós xéneros poético e teatral, no que fai un acusado fincapé no carácter popular e festivo; entre o primeiro destacan: *Mariñas* (1961), *Non falarei, non* (poema premiado en Guimaraens, formando parte do xurado Xesús Alonso Montero, 1975), *Cartafol da saudade* (1983), *Dorna romeira* (1985), *Chanteiro* (1990) e *Poemas, cantigas* (1995). Namentres que como dramaturgo escribiu: *O rodicio* (1977), *A Sabela* (1982), *Doendelas de Nadal* (1983) e *Parladoiro*, 1986. Unha obra á que hai que engadir o traballo de incansable letrista de composicións para rondallas e corais de Ferrolterra, ou adicadas tamén a persoas ou lugares da súa querencia. Exemplo disto último pode ser o poema que leva por título "Degoiro": *Lús de lúa na ribeira;/múseca de caricola;/ beixo d-escuma da ola;/ riso de dorna xeiteira;/ Lúa,/ dorna,/ caricola/ nocturnal de muiñeira.*

X. M. PÉREZ PARALLÉ. VERSOS A COBAS

Pero entre o importante número de poemas escritos por Pérez Parallé, quero deixar nestas páxinas un poema adicado a Cobas, coa fin de que, a partires de hoxe, forme parte da memoria dos habitantes desta parroquia ferrolá que linda, mar por medio, coas Américas:

¡Mar de Covas, tolo mar!
Mar de roucas ardentías.
Mar das miñas fantasías.

Mar
de
Covas,
das verbas pró meu cantar.

Mar dos longales salseiros
e das albas areosas;
mar das furnas misteriosas.

Mar
de
Covas,
dos meus soños mariñeiro!

Mar dos meus amores ledos;
mar da miña mocedad
salgada de soedade.

Mar
de
Covas,
que sabes dos meus sagredos!

Mar bruxo, falagador,
na escuma do teu engado
eu te deixei, magoado.

Mar
de
Covas,
Verbas murchas dunha fror!
Mar de Covas, xurdio Mar;
mar da miña doudaría,
falar contigo quería.

Mar
de
Covas,
pró me afogou n-ardentía
un balbudio devalar!
Mar da miña fantasía!
¡Ai, Mar de Covas! ¡Meu mar!

O pasamento de Pérez Parallé aconteceu o 1 de novembro de 1987. O féretro ía cuberto coa bandeira de Galicia e portado por homes das rondallas e corais, que ían ataviados coas súas mellores galas. Foron moitas as persoas que manifestaron o seu sincero pesar e agarimo por D. Xosé María. No trance das exequias, máis que pola perda dun poeta, salientábase o sentimento de non contar xa coa presencia dun home bo, dun sempre compaño, dun home atento ó devalar cotiá do pobo. Á fin, os poetas e os dramaturgos sempre poden ser reivindicados como tales no futuro, namentres que os amigos de verdade adoitan levarse co seu espírito toda a nosa mágoa, todo o noso respecto e lembranza da súa andaina entre nós. Tal foi o trazo humano que perviviu para moitos daqueles que coñecían a este Segrel mariñán.

Burela, mes de Santos de 2007

ALEJANDRO PORTO LEIS

Paulino Gasalla

Alejandro Porto Leis naceu en Serantes o 9 de xuño de 1897. Era o segundo fillo de Eduardo Porto Porto, natural de Santiago, que fora médico do concello de Serantes durante 28 anos ata o seu falecemento en 1922, moi querido polos seus veciños, dada a súa labor desinteresada de

axuda ós máis necesitados, e de Amalia Leis Suárez natural de Muxía. Tiña dous irmás Leonor, a maior, e Eliseo.

Ingresou na Escola de Artes e Oficios de Ferrol no curso 1910-1911, e consta no índice xeral de alumnos co número 3.441. Non se conserva o seu expediente

A familia Porto

ALEJANDRO PORTO LEIS

.....

• Ano 2008 • 49

académico, xa que o tomo correspondente, que se conservan na actualidade no IES Rodolfo Ucha, está desaparecido.

A principios de 1913 trasládase cunha tía a La Habana, de onde envía unhas coleccións de postais aos seus pais e irmáns. Con toda seguridade en Cuba fai os seus estudos de Electricista, que vai a exercer ao seu retorno a Ferrol na Constructora Naval (Bazán) e no Arsenal do

Departamento Marítimo. Dedícase á política dende o Partido Republicano Radical. Nas eleccións de abril de 1931 sae elixido concelleiro e nomeado alcalde de Serantes. Exerce o seu cargo na defensa a ultranza dos valores republicanos, con todo tipo de enfrentamentos: políticos, sociais, culturais, locais, familiares, relixiosos, etc. Entre estos caben destacar o ocorrido no teatro de Serantes o día 27 de de-

Antiguo Ayuntamiento

ALEJANDRO PORTO LEIS

Casa de Porto Leis

cembro de 1931: cando se ía a comezar o mitin de constitución do comité local do partido Radical, autorizado previamente polo Gobernador Civil, o alcalde suspendeu o acto e ordenou á Garda Civil a detención do orador, o avogado José Miñones. Outra detención moi soada foi cando en marzo de 1933 ordena deter ao párroco de Serantes Salustiano Celero, porque no toque de campás da Igrexa non se observara nalgúnha ocasión as

normas municipais. Por unha destas detencións foi procesado pola Audiencia Provincial da Coruña o día 21 de setembro de 1933, no sumario 177/33, sendo suspendido no cargo de alcalde. O día 2 de xaneiro de 1934 preside o seu último pleno.

O día 28 de xaneiro de 1934, casou con Gloria Santos Sánchez, matrimonio do que naceeron dúas fillas.

Durante o tempo de suspensión participou na creación en

ALEJANDRO PORTO LEIS

Foto de boda de Porto Leis

Serantes do novo partido Izquierda Republicana.

Durante os acontecementos revolucionarios de outubro de 1934, foi detido pola Garda Civil como participante no incendio da Igrexa de San Xoán de Figueira, sendo sobresaída a causa por falta de probas, xa que o único argumento para a súa detención foi que podería habelo sido (causa 226/34), e por tenencia ilícita de armas, polo que foi sometido a consello de guerra sumarísimo que se celebrou en

Ferrol no cuartel de Zapadores, na noite do día 16 de outubro de 1934. A detención produciuse do seguinte senso: Personada a Garda Civil no seu domicilio pregúntanlle se ten unha pistola ó que di que si, e amósaa con a súa correspondente licenza gubernativa, para poder utilizala como alcalde de Serantes. Para mellor comprensión dos feitos vexamos parte da súa declaración na causa 190/34.

A sentencia do Consello de Guerra sumarísimo condénao a 15 anos de prisión menor polo delito de Auxilio a la Rebelión Militar. É de destacar o voto particular do vocal do Tribunal o Capitán de Artillería Don Manuel Espiñeira, que declara que debe absolver e absolve ao procesado. O 28 de febreiro de 1935 é trasladado á prisión da Coruña en espera do seu traslado definitivo á prisión de Pamplona á que fora destinado, máis á que nunca chegou ir. O día 30 de maio de 1935 o tribunal Supremo aplícallle un indulto parcial, ao considerar a pena imposta como excesiva, sendo 0 condenado a un ano de prisión menor. O día 8 de xuño de 1935 é posto en liberdade condicional. Foi

REVISTA CULTURAL

amnistiado polo decreto do 21-2-36.

Por orde do Gobernador civil da provincia o 13-11-34 procedese a suspensión preventiva da corporación municipal do Concello de Serantes, que se fai efectiva o día 19-11-34 tal e como consta nas actas municipais, sendo nomeado alcalde Andrés Barros Rodríguez. Polo tanto Alejandro Porto Leis foi o último alcalde democrático do concello de Serantes antes da súa fusión con Ferrol en 1941.

Despois da posta en liberdade retorna ó seu posto de electricista. Fuxo o mesmo día do esta-

COLUMBA

lido da Guerra Civil o monte coñecido como A Pallareira, onde permanece uns días, trasladándose despois a San Xurxo da Mariña, á casa de Modesto del Río, de onde sae pouco despois para non comprometelo. Permanece durante tres meses pola costa e nas illas Gabeiras; de alí fuxo a súa casa, que se atopaba pechada, vivindo nun cortello, ata que pasou á casa de Avelino Landeira, en Santa Mariña do Vilar. Alí estivera catro meses, pasando logo á casa de Jesús Miño Lourido na parroquia de Mandiá. Despois de dez meses, o día 29 de xaneiro de 1936 é expulsado da casa, tras unha discusión co propietario. Por atoparse moi enfermo, seguramente dunha enfermidade urolóxica e dixestiva que podería ser naqueles tempos xa terminal, dirixiuse á casa do médico de Serantes Joaquin Fajardo. Mentre esperaba a ser atendido, o médico denunciouno sendo detido por falanxistas e entregado a Garda Civil. Tras ser sometido a interrogatorio declarou todo o anteriormente descrito —o que se recolle na causa 64/37 aberta polos tribunais de Mariña, causa na que aparece a declaración

ALEJANDRO PORTO LEIS

Meditaciones

— El egoísmo del hombre llega a veces al extremo de querer asesinar a su semejante, por no querer reconocerle superioridad!

— La ignorancia de los sabios estriba en creerse tales.

— El amor es la expresión mas sublime del alma.

— Las leyes deben ser mandatos nacidos de los razonamientos.

— Solo la Naturaleza puede dar esos poderes que asombran a los hombres.

— Para escribir se necesita pensar; pensar es sentir, y el sentimiento manifiesta nuestras cualidades.

— Se puede destruir una fortaleza, pero un pensamiento* nó; ¡porque los pensamientos se apoderan de nuestro espíritu!

— El "hecho" tiene toda la expresión de lo indecible.

— La fuerza bruta es patrimonio de los animales.

M 49-1-9-1991 Sielotrop.

do Capitán de Artillería e mando das milicias de Falanxe José Mª Pagola Biriben, onde di que o día 1 de febreiro de 1938 en compañía dos membros da Garda Civil Alferez Rubido, Cabo Ramón Varela e Garda Isidro García, así como dos membros de Falanxe: Xefe de Centuria

Francisco Montenegro, e os militianos Rafael Carello, e Luis Varga Cao, e do Tenente de Infantería de Mariña Eugénio Gutiérrez Ribera, conduciron ós detidos Alejandro Porto Leis, Modesto del Río, Jesús Miño e Avelino Landeira a facer diligencias e que durante o traslado fuxiron ao grito de ¡viva el comunismo!, sendo imposible a súa detención. Na noite do 1 o 2 de febreiro foron paseados en Valdoviño, nunha zona comprendida entre A Rotonda e as proximidades da lagoa. Recientemente foron feitas catas na zona dirixidas polo investigador Bernardo Bastida sen resultados positivos.

Entre 1930 e 1933 fai a súa labor literaria e periodística. Da primeira só temos coñecemento dun libro de poemas en galego (17) e en castelán (31), de todos eles 17 xa habían sido publicados en diarios como *La Libertad*,

Pronto se pondrá a la venta la novela corta escrita por nuestro correligionario A. Porto Leis, titulada: „CARA DURA Y LOS GITANOS“

M 115-27-5-1992

Hay quien dice que opine,
y yo empino,
y a la salud del pueblo
me tomo el vino;
que aflojen pronto escota,
que incha la vela;
¡quien no sabe aflojarla
muy fácil vuelta!

En España hay toros
y hay toreros,
nos desde la barrera
muy bien los vemos;
¡y a sol y a sombra,
siempre en España hubo
gente "cachonda".

Si o cán que tes no "palleiro",
se ceiba e me ven morder,
¡cando che teña a meu lado
como o cán cheide facer!

Los leones de la fachada del Ayuntamiento tienen la "nemia", y los que los aprobaron, perdido el gusto. ¡Miau!

Con perejil **me la has dado**,
con perejil **te la doy**,
con mi **perijilera**
ya yo te diré quién soy.

El Alcalde de mi pueblo
se va a meter torero
y cuando el toro **le embista**
le dirá: ¡¡topa, Carnero!!

Prometín darche no lombo
e che eide deslombar:
¡si tes xoroba cha saco
e si non li'as de criar!

El Gráfico e *La Democracia*, titulado *Intemperancias poéticas* do que saibamos quedan dous exemplares, un deles na biblioteca da Real Academia Galega da Lingua dedicado a Antonio Vilar Ponte. En 1932 escribiu unha novela curta titulada *Cara Dura y los Gitanos* da que non coñecemos que exista ningún exemplar.

A periodística comprende a etapa previa a súa elección como alcalde e os dous primeiros anos como tal. Escribe en va-

rios periódicos: *El Correo Gallego*, *El País de La Coruña*, *El Gráfico*, *Renovación*, pero onde más, incluso con seccións habituais é en *La Democracia* e en *La Libertad*. Para firmar os seus artigos usa moitas veces o seu nome e apelidos as veces os xunta (Portoleis), outras lles dá a volta (Sielotrop) ou usa as iniciais A. P. L., mais son curiosos os seus seudónimos moitos deles só usados en unha ou dúas ocasións, e que van a cubrir sobre todo a súa etapa de

ALEJANDRO PORTO LEIS

alcalde, tales como Repórter, Radio, Músico, Medium, Spio, Ecuánime Juan, Académico, Demócrata, Un Peisano, Justo Castigo, etc., pero de forma asidua utiliza en particular tres: Estudiante, o que más, para opinión en xeral; Progreso para unha sección de *La Libertad* chamada "Entremeses", e El Romancero del pueblo para outra sección de *La Libertad* en forma de cantares populares. Nela queda reflectido con nitidez o seu ideario político democrático, republicano e de esquerda. Como tamén fai no seu artículo "¡Aclarando!" publicado no periódico *La Libertad* o 16 de outubro de 1930.

É un gran preocupado pola mocidade e o seu futuro en artigos como "¡Juventud!" publicado en *La Democracia* o 9 de agosto de 1930.

Pola Sanidade e a saúde pública en xeral, nun bando publicado en *El Correo Gallego* o 8 de setembro de 1931.

Defende a ultranza a natureza e en particular as praias de Serantes, que el xa chama de Ferrol, en moitos artigos e poesías, e nun publicado con fotos en *La Libertad* o 6 de Xaneiro de 1932

titulado "Las incomparables playas de Serantes".

Preocúpalle a situación da Constructora Naval (Bazán) en varios artigos, un deles en especial podería ser extrapolable en parte dos seus contidos aos nosos días como é "¡¡Gallegos Alerta!!" publicado en *El País de A Coruña* o día 29 de maio de 1932.

Tíña unha clara visión de futuro, en aspectos como o turismo, a industria, o desenvolvemento sostible e en particular a tecnoloxía, chegando xa a falar do futuro da televisión, como podemos ler no artigo "Evolución" publicado en *La Libertad* o día 3 de agosto de 1930.

Suscita a unión dos concellos de Serantes e Ferrol, que o consideraba moi positivo e de rápida execución, como vemos en "Las playas de Serantes" publicado en *La Libertad* o día 14 de decembro de 1931.

E un defensor do Estatuto de autonomía de Galicia como fai nun poema en galego publicado en "La Libertad" o 6 de xaneiro de 1932 c ó seudónimo de un "Peisano", e posteriormente no seu libro de poemas *Intemperanças poéticas*.

Na sección de "Entremezes", que publicaba habitualmente en *La Libertad* có seudónimo de "Progreso", ofrécenos, comentarios e análises curtos de problemática política de ámbito nacional e local moitas veces descarnado, e falando de si mesmo en terceira persoa. Todo isto algunas veces o fai en verso como podemos ler nos recortes reproducidos.

Alejandro Porto Leis, foi sen dúbida algunha un home excesivamente culto, avanzado e implicado para a súa época, pretendeu desde o seu punto de vista

cambiar a sociedade, xa que consideraba que a forza da razón todo o pode, pero esa sociedade non atendeu a razóns e pagouno coa súa vida do xeito mais cruel e inhumano, é dicir, con tortura física e psíquica, tanto para él como para a súa familia.

Se de algo sirve, que estas liñas sexan dalgún xeito, un recoñecemento a un home excepcional, e que todos e en particular a súa familia, poidan velo publicamente dun xeito diferente. E as súas fillas, en especial a Marichu, darles as gracias por haber tido un pai como Alejandro.

Publicaciones de Porto Leis

TITULO	FECHA	SEUDONIMO	TEMÁTICA	Nº
Vibraciones	8-6-30	Alejandro Portoleis	Crítica politico-social	9
Afirmaciones	15-6-30	Alejandro Portoleis	Relación con Iberoamérica	10
¿Cómo se forja un pueblo?	22-6-30	Alejandro Portoleis	Trafico y niños	11
La constitución que necesita España	25-6-30	H.H.	Política constitucional	12
¡Hechos! ¡Hechos! y no promesas	20-7-30	Alejandro Portoleis	Política progresista	14
¡Juventud!	9-8-30	Alejandro Portoleis	Política juvenil - deporte	16
Buena Prensa	27-7-30	Alejandro Portoleis	A prensa libre e progresista	15
¿Hasta cuando?	17-8-30	Anonimo	Política pre democrática	18
Sección de embutidos	24-8-30	Sielotrop	Breves políticos	19
Alumbrado	31-8-30	Alejandro Portoleis	Progreso local (playas)	20
De todo Corazón	9-11-30	Alejandro Portoleis	Mocedade Republinana	29
¡Albricias!	25-11-30	Alejandro Portoleis	Saudos á Republica	31
Sobre la Ruta	7-12-30	Alejandro Portoleis	Perigos sobre a Republica	33
Optimismo	11-1-31	Alejandro Portoleis	Viva la Pepa	37
Efemérides	31-1-31	Alejandro Portoleis	Optimismo no futuro	40
¡¡Como tres y dos son cinco!!	11-2-31	Alejandro Portoleis	Paciencia coa Constitución	41
Meditaciones	1-3-31	Sielotrop	Pensamentos	43
Resonancias	23-3-31	Alejandro Portoleis	Perigo de enfrentamento. Por temor ó progreso	46

El Gráfico

Reforma imprescindible	21-5-32	Alejandro Porto Leis	Atrancos no desenrollo de Bazan	*28
Concesión Importante	24-6-32	Bertoldo	Reparación Corredoiras de Botana	57
El mendrugo y la mordaza	29-5-32	Alejandro Porto Leis	Dialogo de Unamuno	35
Toques de atención	24-5-32	Alejandro Porto Leis	Bazan e desenrollo local	30

ALEJANDRO PORTO LEIS

El Correo gallego

De serantes Los nuevos redentores	7-8-31	Angel Perez Serantion	Critica ó mestre de Esmelle pola estrada	
Bando	8-9-31	Alejandro Porto Leis	Bando sobre os cans	
Aclaración necesaria	9-5-31	Alejandro Porto Leis	Contesta articulo como alcalde provisional	18597
La candidez de un pueblo y la viveza de unos avisados	13-9-31	Angel Perez Serantino	Estrada Esmelle e prolongación á práia	

El País de La Coruña

¡Gallegos, Alerta!	29-5-32	Alejandro Porto Leis	Bazan	6
Picantillos	29-5-32	Alfonso	Pensamentos curtos	6

Renovación

Carta abierta	29-1-33	Alejandro Porto Leis	Resposta a unha critica	21
---------------	---------	----------------------	-------------------------	----

La Libertad

Convulsiones	4-3-30	Esrtudiante	Critica municipal	60
Anormalidad	15-3-30	C.M.A.R.	Electricidade e estradas	61
En Guardia	1-4-30	Esrtudiante	Ansia de cambio	62
¿La Gallega o el municipio?	15-4-30	Alterna	Alumeado deficiente	63
¡Vida y Muerte!	15-4-30	Esrtudiante	Protección da natureza	63
1º de Mayo	1-5-30	Estudiante	Traballadores e cultura	64
Aurora	2-7-30	Esrtudiante	Defensa da liberdade de expresión e "La Libertad"	68
Naturistas	2-7-30	Radio ?	Pico D'ouro	68
Grandes fiestas	16-7-30	Reporter	Comisión de festas	69
Repercusiones	16-7-30	Radio?	Pico D'Ouro Circuito turístico de Galicia	69
Evolución	3-8-30	Esrtudiante	Futuro e mícidae, tele	70
¡¡Enxebres!!	3-8-30	Musico	Festas de Serantes-cronica	70
Algo sobre fiestas	15-8-30	Esrtudiante	Festas de Serantes-cronica	71
Lo Legal	3-9-30	Alejandro portoleis	Listas electorales	72
¡¡Rabiosamente sinceras!!	18-9-30	Alejandro Portobeiis?	Censura e visión de futuro	73
El avaro	2-10-30	Alejandro portoleis	Os medradores-topos	74
Entremeses	2-10-30	Spio	Pensamentos politicos	74
¡Liberalismo!	2-10-30	Esrtudiante	Liberalismo e Dereitos do home	74
Aclarando	16-10-30	Alejandro Porto Leis	Declaración de republicano	75
Justa queja	1-11-30	Anonimo	Carretera de Covas	76
Realismo	1-11-30	Esrtudiante	Proletariado e loita de clases	76
¡¡Negligencia y profanación!!	1-11-30	Alejandro Porto Leis	Tumba de seu pai	76
Entremeses	15-11-30	Incompleto (sin nome)	Pensamentos curtos	77
Juridico!	15-11-30	Esrtudiante	Aplicación da xustiza *	77
Entremeses	1-12-30	Progreso	Pensamentos curtos	78
¡Las cuerdas de mi guitarra!	14-12-30	El Romancero del pueblo	Canto á política de Serantes	79
Fantasmas y cobardias	14-12-30	Esrtudiante	Canons e valentia *	79
Aclaración	1-1-31	Anonimo	Centro republicano agrario	80
Entremeses	1-1-31	Progreso	Pensamentos curtos	80
Contestando	16-1-31	Ecuánime (Juan)	Resposta a La Democracia	81
Infallible	16-1-31	Estudiante	Cambia chaquetas *	81
Entremeses	16-1-31	Progreso	Pensamentos curtos	81
Progresando	16-1-31	Diogenes	Progreso futuro para Serantes	81
Definiciones ¡Cacique!	1-2-31	Académico	Representantes dignos *	82
Entremeses	1-2-31	Progreso	Pensamentos curtos*	82
"Una junta de protección a la infancia, modelo"	1-2-31	Ecuánime (Juan)	Axudas a necesitados	82
¿Torpeza, o abandono?...	1-2-31	Esrtudiante	Praias	82

REVISTA CULTURAL

¡Para terminar!	15-2-31	Ecuánime (Juan)	Axudas a necesitados	83
Entremeses	15-2-31	Progreso	Pensamentos curtos*	83
De actualidad	15-2-31	Anonimo	Editorial	83
Entremeses	1-3-31	Progreso	Pensamentos curtos	84
Realismo	1-3-31	Esrtudiante	Reaparición de La Libertad	84
¡Regeneración!	15-3-31	Esrtudiante	Deseo de cambio social	
			e político de xeito rápido	85
Serantes por la República	1-4-31	Reporter	Inauguración Centro	
Entremeses	1-4-31	Progreso	Republicano da Malata	86
¡¡El triunfo!!	11-4-31	Esrtudiante	Pensamentos curtos	86
Canto popular	11-4-31	El Romancero del pueblo	Propaganda electoral	86
Entremeses	11-4-31	Progreso	Canto á Republica	87
Serantes republicano	11-4-31	Reporter	Pessamentos curtos	87
1º de Mayo	1-5-31	Portoleis	Mitines electorales	87
¿Usurpación de poderes?	1-5-31	Esrtudiante	Festa do traballo	88
Entremeses	1-5-31	Progreso	Goberno en funcións	
Democratización	16-5-31	Democrata	e tomas de decisión	88
Razonando	16-5-31	Estudiante	Pensamentos curtos	88
De Serantes	16-5-31	Alejandro Porto Leis	Titulos e tratamentos	89
Entremeses	16-5-31	Progreso	Razonando a Republica	89
Realidades	4-6-31	Esrtudiante	Aclaración sobre a toma	
De interes general	4-6-31	Alejandro Porto Leis	do xulgado de Serantes	89
Entremeses	24-6-31	Progreso	Pensamentos curtos*	89
República y Justicia	24-6-31	Estudiante	República e progreso en Serantes	90
¡Ferrolanos! ¡Realidades!	15-10-31	Estudiante	Prais de Ferrol	90
Entremeses	15-10-31	Progreso	Pensamentos curtos*	91
Regionalismo	1-11-31	Angelote	Deficiencias jurídicas	91
Entremeses	1-11-31	Progreso	Prais de Ferrol	101
¡Como anillo al dedo!	15-11-31	Anonimo	Pensamentos curtos*	101
		(nota de redacción)	Autonomía	102
¡Va bola!	15-11-31	Medium	Pensamentos curtos*	102
Entremeses	15-11-31	Progreso	chivatazos	103
Las cuatro playas de Se....	2-12-31	Esrtudiante	Comentario sobre escrito	
Entremeses	2-12-31	Progreso	do anterios Secretario	103
Lo que tienen que agradecer...	17-12-31	O. Penedo	Pensamentos curtos	103
Entremeses	17-12-31	Progreso	Praias	104
¡A los martires de la libertad!	14-12-31	Estudiante	Pensamentos curtos*	104
Las playas de Serantes	14-12-31	Estudiante	Praias de Ferrol	104
Lo que va de ayer a hoy	6-1-32	El Romancero del pueblo	Pensamentos curtos*	105
Entremeses	6-1-32	Progreso	Homenaxe a Galan	
Las incomparables playas de...	6-1-32	Esrtudiante	e Garcia Hernandez	105
Medidas necesarias	27-1-32	Estudiante	Praias e unión con Ferrol	105
Sanidad	27-1-32	(De Estudios)	Cantos*	106
Entremeses	27-1-32	Progreso	Pions camífeiros	106
Entremeses	15-2-32	Progreso	Salubridade alimentos*	106
Los Ctólicos y la prensa	17-3-32	Nicomedes	Pensamentos curtos	107
		Fungueiro	Pensamentos curtos*	107
El resurgir de un pueblo	17-3-32	Estudiante	Comentarios sobre o diario	108
Entremeses	17-3-32	Progreso	Catolico La Verdad	108
Es peor el remedio que la enfer..	27-5-32	Justo Castigo	Invitar ó Presidente da	
			República aver as praias	110
			Pensamentos Curtos	110
			Vecínas sancionadas por	
			municipalización do cemit	
				115

COLUMBA

ALEJANDRO PORTO LEIS

COLUMBA

Para que se entere el pueblo
Difusion de Cultura
Entremeses
Todos contentos
Entremeses
Entremeses
Entremeses
Entremeses
Entremeses
Entremeses
Entremeses
Cosas y casos
Entremeses
Entremeses
Entremeses
Un criterio Justo
Entremeses
Entremeses
Entremeses
A lo que obligan los años y los ...
Entremeses
Entremeses

27-5-32 Viralusa
27-5-32 X
27-5-32 Progreso Omano
15-6-32 Justo Castigo
15-6-32 Progreso Omano
1-7-32 Progreso Omano
15-7-32 Progreso Omano
1-8-32 Progreso
18-8-32 Progreso Omano
17-9-32 Progreso
1-11-32 El Romancero
del pueblo
1-10-32 Progreso Omano
1-11-32 Progreso
15-11-32 Progreso
1-12-32 Horacio Leal
1-12-32 Progreso
15-12-32 Progreso
15-1-33 Progreso Mano
15-3-33 C.Arman.
Conversa entre o Alcalde
e o ex concelleiro Souto
15-3-33 Progreso
1-4-33 Progreso
Pensamentos curtos**
Absolución vecinas
Pensamentos curtos
Pensamentos curtos
Pensamentos curtos
Pensamentos curtos
Pensamentos curtos
Pensamentos curtos
Xustiza na República
Pensamentos curtos*
Pensamentos curtos*
Pensamentos curtos*
Pensamentos curtos*
Conversa entre o Alcalde
e o ex concelleiro Souto
Pensamentos curtos*
Pensamentos curtos*

REVISTA CULTURAL

.....

Cetárea de Cobas
Vivero de mariscos
*Envíos de mariscos vivos,
a domicilio, a toda España*
R.S.I. N.º 123567/C

Cobas - Prior
Tlf.: 981 36 55 55 • Fax: 981 49 50 74
FERROL (A Coruña)
www.goma2.com/mariscos
mariscos@goma2.com

.....

TOPONIMIA DE LA PARROQUIA DE SAN JUAN DE ESMELLE. NOMBRES, SOBRENOMBRES Y CALIFICATIVOS

Victoriano Rodríguez Lorenzo*

La familiarización de los conceptos geográficos y sociales que se formaron durante muchos años, desde el siglo XVIII, en la parroquia de San Juan de Esquelle, se han establecido peculiares nombres de orígenes distintos, unos relacionados con situaciones locales geológicas y otros de redes y canales sociales. Con respecto a estos estamentos, se pueden identificar como representativos en el desarrollo social parroquial, relacionado con la actividad cotidiana de movimientos y desarrollos, tanto en la comunicación local en lo económico, familiar, como en su ámbito profesional.

En consecuencia, a lo largo de estos tres siglos pasados, se han establecido nombres cuyos orígenes, en muchos casos, son el resultado natural de la zona, aplicados en los desarrollos de la vida rural y las formas de existencia, dejando huella hu-

mana que se refleja en las realidades geográficas que hacen historia en los nombres de los lugares, sobrenombres calificativos que distinguen y apodos, dentro de un "habitat" rural de campo abierto y cotos cerrados, que definen paisajes y espacios estructurales de propia configuración territorial.

En la consideración de la toponimia, nombres, sobrenombres y apodos, se tiene que admitir una tolerancia para el trato histórico sin caer en descalificaciones, desprecios o insultos, por el contrario en un resaltamiento de lugares y gentes sin que la utilización pública de este trabajo sea considerado peyorativamente en el recuerdo. El sentido que muchos sobrenombres y apodos tuvieron en el pasado en sus calificaciones, como insultos o murmuración institucionalizada, con el tiempo se fue dejando este sentido, unas veces

TOPONIMIA DE LA PARROQUIA DE SAN JUAN DE ESMELLE

de venganza y otras de enemistad, para convertirse en un recuerdo de personajes considerados en la historia dentro de las generaciones como destacados y diferenciados, que por sus condiciones y desarrollos cotidianos, fueron nomeados y que hoy son recordados con mucho respeto.

Así se deben entender e interpretar en el recuerdo los sobrenombres y apodos, con un contenido de significado y distinción, resultando una particularidad estimatoria que en la dignidad de su aplicación, actualmente se resalta la personalidad e identificación destacada en la historia de la vecindad, existiendo nombres calificativos y apelativos de importante influencia, que muy al contrario del desprecio, han sido considerados y conocidos e incluso instituidos en el reconocimiento jerárquico, social y político.

En este trabajo, los sobrenombres, apelativos, apodos o mote, se consideran con todo respeto y significación en la memoria histórica de Esmelle. En el caso de interpretaciones fuera de contexto, con toda bondad se presenta disculpación, catalog-

gándose cariñosamente la personalidad categoremática de todos los alcuños.

En Esmelle, como en otros lugares, incluso en la ciudad, se han ido familiarizando a través de los años los nombres propios, los sobrenombres y calificativos, que acuñaron la toponimia hoy existente, dado que el tiempo en la comunidad rural fue una realidad astronómica, histórica y social a la vez, regulando muchos aspectos de la vida que se fueron formando por la identificación y el recuerdo.

La toponimia de los lugares acasareados de la parroquia de Esmelle, tiene un significado muy propio, identificado con sus desarrollos en la configuración de zonas tipificadas y barrios. Como los barrios se hicieron en la historia a través de varias etapas, relacionados con una geografía humanizada, se fue haciendo nomenclatura comunitaria de espacios en diversas maneras de "habitat": agrupado, disperso, de campos abiertos y cerrados, etc., resultando que en el estudio histórico existe un reflejo de organización social en la propia configuración toponímica.

Sucede igualmente con los nombres de zonas, en que el paisaje rural de Esmelle, es un producto de la historia y cada accidente que en él se encuentra, describe una nominación real de hechos históricos. En su geografía se encuentran núcleos en el fondo del valle, así como también casas dispersas en zonas de monte alto con su nominación propia, sobre todo por razones de avatares, los cuales fueron imponiendo instintivamente y acomodando a las variaciones geográficas y sociales, en que los grupos humanos instalados en trozos de terreno, crearon paisaje rural con sus nombres propios y relación con la naturaleza.

Sobre los sobrenombres y apodos que se tipifican en esta parroquia de Esmelle, representan una toponimia de orígenes diversos: familiares, defectos personales, ingeniosos, alcúños (alcume), alcurnia, comparación, etc., que entendiéndose como apelativos añadidos, generaron identificación personal y familiar para ciertos conocimientos de vecindad, que en muchas ocasiones representa una ayuda social para generar ciertas especulaciones en titula-

res de todo signo, de trabajo, de referencias, etc., sobre todo los contactos personales.

La parroquia de Esmelle, también se destaca y entra en la significación de toponimia molinera dentro de los lugares y zonas, que con descripciones de familias y enclavamientos en sus ríos, resultan identificados desde su antigüedad aunque la propiedad pudiera haber sido transmitida por herencias o ventas en algunos casos, no perdiendo la denominación de sus orígenes.

Existieron molinos desmontables de madera con aspas para el viento que funcionaban en los tiempos de falta de agua en sus enclaves de riachuelos, llamados "ventoeiros".

La descripción topográfica de la Parroquia de San Juan de Esmelle, se clasifica como sigue:

Nombres

de lugares acasareados

Areas, Barreira, Barreiro, Bouzas de Mar, Buide, Casa de Abaixo, Casal, Castiñeira, Cochera, Cortiña de Rivera, Curuxa, Costa, Cruceiro, Curras, Chada Mariña, Esmelle, Fonte do Conde, Gañeria, Iglesia, Lodei-

TOPOGRAFIA DE LA PARROQUIA DE SAN JUAN DE ESMELLE

ro, Longra, Migues, Modia, Mouga, Palmas, Pedra, Peiron, Pereiro, Pontijas, Rio de Aneiro, Rioxunto, Tralocastro, Xuncal, Zepegal.

Nombres de zonas y parajes

Abellon, Abruñeiros, Acea, Agro do Cha, Agrodonia, Agro do Rio, Alabastra, Alborid, Areas, Aveal, Aveleiras, Bailadora, Bocha do Barreiro, Bouza da Besta, Bouzas de Mar, Burreiros, Cabo da Vela, Cal das Colmeas, Cal da Iglesia, Caldeira de Dentro, Caldenon, Campaiñas, Campeiras, Campo das Bestas, Campo da Pulga, Camposas de Abaixo, Camposas de Arriba, Candiñas, Canteria, Canos, Carballal, Carballedas, Carreira, Casaa Vella, Castido, Cercada, Ce rrallas, Cobás, Cobiña, Coidado, Codesal, Conchiñas, Condomiñas, Cortiñas, Coruxa, Costa da Mariña, Costa, Cotexo, Coto, Coto da Area, Coto Seco, Coto Vello, Coto de Xeoana, Cova, Cova do Carballo, Curripa, Chaeira, Chousas, Chousa Pe quena, Entre Camiños, Entre Rios, Espadanido, Espadañedo, Espiñeiro, Estivadella, Fabás, Ferradiño, Fontaiña, Fonte do Cadaval, Fonte do Espadanal,

Fonte do Espiño, Foxos, Geifa, Lagoa, Lamas, Letrinas, Limpa doiro, Lugar dos Zurelos, Mala ño, Manuela, Mioxos, Moleiro, Monte Cobas, Monte Grande, Monte Mayor, Monte do Pleito, Monte Vello, Moxon, Mourocha, Muiño Vello, Muradella, O Castro, Orxeira, Outeiro, Palmas, Pardiñeira, Pe da Besta, Pedregosas, Pedroso, Peiron, Pedrouzo, Pelados, Pena D'Aguia, Pena Corveira, Pena Cuberta, Pena de Moas, Pena da Mula, Pena do Pisco, Penado, Penduxa, Perreiro, Pino, Piquerías, Piñeiro, Porto do Cal, Prado do Moufeiro, Prado Novo, Prado Oscuro, Pontijas, Porta do Crego, Pumar, Pumido, Ramos, Raposo, Redondo, Restreba, Revolta Pela da, Rio Longo, Roy, Roxedoiro, Roza, Salgueiro, Salido, Setimas, Silva, Sobre dos Muiños, Soldado, Sorrio, Souto da Fraga, Sua Figueiras, Sua Horta, Sua Loureiro, Sua Pereira, Teixoeiras, To xas, Traseira, Valzomado, Vi dueda, Viña Vella, Viñas, Vis pos, Xardin, Xiveiros, Xuncal, Zancada, Zepegal.

Nombres de molinos

Alborid, Cosme, Farruco, Felipe, Ferreiro, Lazaro, Longra, Lu

cas, Mariñas, Mouga, Muiñeira, Murado, Novo, Otero, Pepa, Pillara, Rioxunto, Salgueiras, Santo, Serantes (T), Serantes (P), Soidos, Ventoeiro, Zapateiro.

Sobrenombres y apodos

Andaluzas, Aneu, Buscavidas, Cachenos, Cachola, Camilas, Carallas, Carneiras, Carreiro, Caseiras, Cazalamica, Cazolitos, Cazurras, Cereixo, Cidre, Claudio, Coruxo, Coyongordo, Crespin, Cribeiros, Cupodre, Chapos, Chombo, Farruco, Ferreiro, Gandulo, Grilos, Guardes, Guardia D'asalto, Lazaros, Ledos, Loira, Lopo, Loureiras, Mancaneta, Martuxo, Merecha, Milhomes, Miracholas, Nacho, Orella e Media, Pataqueiro, Paxaros, Pegulla, Perucas, Petelas, Pichon, Picurías, Pitixos, Pula, Queixos, Renas, Roxo, Rubio, Rula, Santo, Sarasa, Seixido, Subalcarro, Taboada, Tarana, Tiburón, Uteva, Valexas, Verzas, Vidueira, Xatruces, Zachos, Zanches.

Existieron muchos nombres en Esmelle que están en la toponimia galáica y dentro de la fantasía del literato Álvaro Cunqueiro sobre la *Selva de Esmelle* y a

sus tres sílabas les atribuía oscuridad, soledad, gravedad y serenidad. Le aplicaba el mismo sentido que en el arte de la pintura, que en la realidad varios pintores muy relacionados con este literato, se recrearon en esta parroquia.

Muchos nombres de esta toponimia, si los hubiera conocido en la realidad, como él decía, andaba por Esmelle como por casa, con los ríos, senderos, que contaba y creía haciendo realidad su fantasía de la novela *Selva de Esmelle*, que además relacionaba con enclavamiento a Narahío y su castillo para las imágenes que tenía en su corazón literario.

La realidad de Esmelle con sus entrelazados lugares, paisajes y el valle que se resalta en su toponimia, no se le escapa a nadie que entre en su conocimiento.

Sería interesante que en todas las parroquias de Ferrol con su toponimia peculiar y las denominaciones características de sus gentes y vecindad, que a través de la historia se fue haciendo, se llegase a plasmar el recuerdo de todo lo concebido en el pasado de sus apelativos.

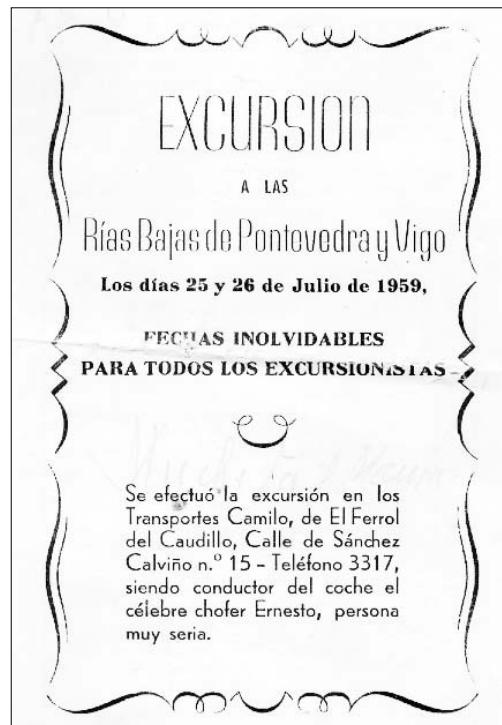
EXCURSIÓN A LAS RÍAS BAJAS, TUY Y SANTIAGO DE COMPOSTELA

Mucha del Río

Revivimos aquí la excursión organizada por José del Río Lorenzo a las Rías Bajas, Tuy y Santiago de Compostela, en julio de 1959.

A juzgar por las imágenes y por lo que contaron al volver lo pasaron muy bien.

El organizador de la excursión, (asistido, quizá, por algún excursionista), escribió y mandó imprimir una lista de embarcados llena de humor y un curioso diario de viaje, cuyas páginas reproducimos.

- 18 Lo mejor del Barrio de Rajón, Cobas, Lambretista *Manuel López Díaz*, (Hombre inteligente, capacidad incomparable. Este señor dió mucho que hacer, pues se quería quedar en Vigo).
- 19 *La Sra. de López*. (Pendiente de todas las gallinaceas que veía al pasar).
- 20 Su hija *Srta. M.^a del Carmen López Lago*. (Muy callada).
- 21 *D. Gonzalo Esparafita* (El Jefe del Marisco de Cobas, no lo duden! y el afortunado de la Lotería. Siempre fué cubierto pues no quería acatarrarse).
- 22 *Sra. Pilar Vega Leira* (La que superó a Antonio Iloína, en el BAR RUIN de La Guardia, bailó la Jota con el mejor bailador).
- 23-24 El famoso *Ricardito y su Victoria* (Matrimonio precavido no se bajaron del coche por temor a que los dejaran en tierra). Les acompañaba su sobrina *Soli Lago Iglesias*, de las Casas Baratas.
- 25 *D.ª Elisa López, Vda. de Sobrino*, de Madrid.
- 26 *D.ª Avelina Lorenzo, Vda. de Díaz*, de Cobas.
- 27 *D.ª Elisa Rodríguez, Vda. de Docampo*, del Piñón.
- 28 *D.ª Carmen Rodríguez Vda. de López*, de Cobarradeiras. (Las cuatro señoras más formales del viaje) *D.ª Carmen* por su gracia superó a todos en Villagarcía, pues hizo un chiste con mucha gracia.
- 29-30 *Sres. de Vega Ramos*, (Señores de mucha calma).
- 31 No les cogió de susto el viaje, pues son personas acostumbradas a viajar

- 32 *D.ª Jesusa Docampo de del Río*, (A esta señora mucho le gusta el jaleo carambal)
- 33 *Andrés del Río Serantes*, (Chico muy serio. No se parece a su papá!)
- 34 *M.^a del Carmen del Río Serantes*, (Distinta a todos los mansíños. Incansable).
- 35 *Srta. Rosa Serantes Pita*, (La de la suerte. Nada más llegar a Santiago le tocó un balón)
- 36 *Sra. de D. Ramón del Río*, de Cobas y Saanedra, y algo más (Sra. muy precavida pero muy callada. Se le olvidó el café, pero sin embargo le trajo el aguardiente a Ramón).
- 37-38 *D. José del Río Saavedra y Señora*, Matrimonio sin comparación. Todo el viaje fueron en regla).
- 39 *Srta. Carmen Fraga Sada*, (Muy seria...)
- 40 *D. Joaquín Vázquez Meilán y Señora*, (Señores muy precavidos, pero a pesar de ello tragaron el anzuelo y les fueron al bolsillo, pero no se vinieron sin tomar las sabrosas vieiras en Villagarcía de Arosa).
- 41 *Los tres diablillos*.
- 42 *Manuel del Río García de Fertol*.
- 43 *Soli Otero Castrillón*, de Serantes y *Hortensia Fernández Vizoso*, Asturiana, (A estos sí no fuera porque no tuvimos tiempo los hubiésemos mandado a Marin y les cantaríamos):

De Marin a Porto Novo
 fun en unha lanchiña motora
 fun solteiro e vin casado
 nunca eu a Porto Novo fora
 Ay la la la

.....

• Ano 2008 • 67

**A continuación dejamos anotado
todo el recorrido de nuestra
excursión.**

Salida de Cobas el día 25 de Julio a las 6 de la mañana, pasando por Betanzos y Mesón del Viento.

En Santiago visitamos la Catedral, oímos Misa y presenciamos la procesión dentro y fuera de la Catedral, sin olvidarnos del Botafumeiro, aunque con mucho esfuerzo por el mucho público. Despues de ver la Herradura Residencia de Estudiantes salimos para Villagarcía, pues no se podía dar un paso en Santiago.

Pasamos por Río Ulla, Puente Vea; Puenteceuses, Padrón, Catoira y Carril, pueblos pequeños pero muy bonitos. Decía una de las Excursionistas que en su vida nunca había visto carreteras tan asfaltadas como las que íbamos pasando, pues esta señora tiene mucha gracia (por eso es de Cobas).

Llegamos a Villagarcía y comimos en uno de los mejores hoteles de dicha ciudad.

De aquí nos fuimos a La Toja, pasando por los pueblos siguientes: Villanueva, Cambados, ambos de belleza incomparable, y desde aquí a la villa de La Toja, verdadero jardín del Atlántico, pues su belleza no tiene igual. De este Paraíso nos trasladamos a Pontevedra, ciudad durmiente y tranquila de Galicia, sacando a relucir allí por un ingenio y organizador del viaje, el revoltoso José, que cayó al mar en Pontevedra, el original refran:

Mientras Vigo trabaja
Pontevedra duerme
Santiago reza
y Coruña se divierte
notándose la alegría que resalta en todo ferrolano

Copiado de la ciudad dormida y de paso a dicha Capital salían varios pueblos, todos de original belleza, como son la aristocrática playa de Sanxenxo, el famoso Porto Novo; enfrente está Marín. Con recio y alegre cántico entramos en la Capital pontevedresa.

De aquí seguimos a Vigo, pasando por Puente Sampayo, no parando a tomar las sabrosas ostras tan famosas en el último rincón más grande del Universo.

Seguimos rumbo a Redondela, tan orgullosa por su cantar y sus puentes de hierro. En este pintoresco rincón nos detuvimos poco tiempo, por ser muchos los que teníamos que visitar.

Luego entramos en "Seltiña" de Vigo diciéndoles: "Os esperamos en Ferrol". Despues de visitar la ciudad industrial de Vigo nos fuimos por el puente de Ramallosa y Bayona, bordeando el resto de la costa gallega. Al llegar a La Guardia, no subimos al monte de Santa Tecla porque el tiempo no nos lo permitió.

De aquí a Tuy y río Miño, frontera portuguesa. Nos dejaron pasar un rato a Portugal: hicimos algunas fotos en dicha tierra portuguesa. Que bonito puente sobre el Miño! Despues de comer en Tuy visitamos la Catedral, edificio romano, el más antiguo de Galicia.

Y de aquí a Pontevedra y a Santiago y a Betanzos y Ferrol. Al amanecer entrábamos victoriosos en nuestras casas.

Señores: Esta es la crónica de nuestra ya conocida excursión.

Les saluda muy respetuosamente

El Intérprete de nada

D. José del Río Lorenzo.

En San Juan de Esmelle a 27 de Julio de 1.959

Empresa de control y gestión auxiliar
Custodia y comprobación del estado y funcionamiento de instalaciones

Control de tránsito en zonas reservadas
Recepción y control de documentos y carnés privados en edificios e inmuebles

c/ Deporte, 52-54 Entl.
Tel. / Fax: 981 37 23 02
15403 Ferrol (A Coruña)

• Ano 2008 • 69

A MATERIA DE BRETAÑA: ENTRE O MITO E A REALIDADE

Juan J. Burgoa

O ciclo bretón

A lenda do rei Arturo ou Artús, mítico monarca britano dos albores do século VI que gobernou nas terras de Cornualles e Devon enfrentándose aos invasores saxóns desde o seu castelo de Tintagel, foi tecéndose a tra-

vés da mestura de narracíons de proxenie celta, poemas e coleccións de contos galeses, antigas crónicas anglosaxonas e escritos relixiosos e históricos de monxes como Nennio e Beda o Venerable. A primeira narración artúrica de certa extensión foi a *Historia Regum Britanniae*, escrita a mediados do século xii polo crego Godofredo de Monmouth, onde se identifica a Arturo como fillo do rei britano Uther Pendragon, aparecendo xa a súa namorada Ginebra, a illa de Avalon e o seu conselleiro, o mago Merlín.

Os séculos seguintes viron o desenvolvimento ao longo de toda Europa dunha tradición artúrica que mesturaba elementos románticos e míticos, e como consecuencia diso xurdiron numerosos

Le mort d'Arthur, de Thomas Malory.
Portada do ano 1893 por Aubrey Beardsley

romances do ciclo do rei Arturo, especialmente en Francia, Italia e España, narrando historias onde aparecen outros personaxes e mitos como Lanzarote ou Lancelot do Lac, sir Galahad, Gawain e os cabaleiros da Táboa Redonda, Parsifal ou Percival, o Santo Graal, a espada Excalibur, a fada Morgana, a corte de Camelot, incluso incorporando posteriormente outra lenda celta, a de Tristán e Isolda. Este conxunto de romances e relatos orixinou o ciclo artúrico, un dos más interesantes e complexos da Europa occidental.

Aínda que as fazanças do rei Artur son patrimonio da literatura mundial, este mito exerceu unha grande influencia na cultura galega. Xa na poesía dos cancioneiros medievais galegos atópanse ecos do que se ven a chamar Materia de Bretaña, ou sexa o conxunto das lendas que circularon en prosa y verso ao longo de Europa, referi-

das ao rei Artur. Na Península Ibérica esta literatura deuse a coñecer desde o casamento de Alfonso VII de Castela coa inglesa Leonor de Plantagenet, filla de Enrique II, que introduciu na corte de Castela a citada obra de Godofredo de Monmouth, que reivindicaba o mundo bretón.

A obra considerada definitiva sobre o rei Arturo e os seus cabaleiros foi escrita polo inglés Thomas Malory o ano 1470 co título de *Le mort d'Arthur*. Desta publicación servíronse a maior

El mago Merlín. Gravado de Gustavo Doré

A MATERIA DE BRETAÑA: ENTRE O MITO E A REALIDADE

parte dos posteriores escritores para adaptar a lenda artúrica aos gustos e formas dos novos tempos, ata chegar a autores consagrados que trataron o tema como Alfred Tennyson, Mark Twain e John Steinbeck. Tamén prestixiosos ilustradores como Aubrey Beardsley, Gustavo Doré e Prego de Oliver, o cine, con películas como *Excalibur* de John Boorman, *Merlín el encantador* da factoría Disney ou a recente *King Arthur* de Antoine Fuqua, e a música, como as óperas *Parsifal* e *Tristán e Isolda* de Richard Wagner ou o mítico musical de Broadway *Camelot*, inspiráronse no ciclo artúrico.

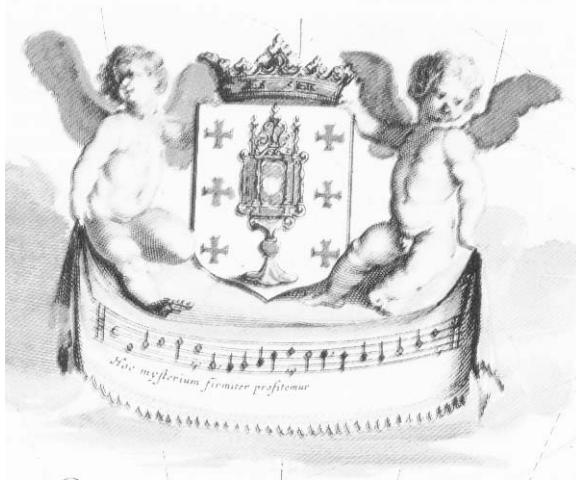
Os ciclos artúrico e carolínxio en Galicia

Unha versión do *Liber Sancti Jacobi*, tamén denominado *Codex Calixtinus*, deu orixe a outro ciclo de romances e lendas que se desenvolveu por Europa desde época medieval, alomenos coa mesma extensión que o fixo o do Rei Arturo e os seus cabaleiros da Táboa Redonda. Trátase das aventuras de Carlomagno e os seus Pares, onde tamén o personaxe principal, neste caso outro monarca cun fundo máis real e histórico, acompañase doutros persoeiros de maior ou menor verosimilitude como Roldán ou Rolando, Genoveva,

Guillermo de Orange, o arcebispo Turpín, Ogier el Danés e o traidor Ganilón.

A lenda do rei Arturo e as historias asociadas á mesma foron coñecidas moi cedo no Reino de Galicia e callaron no pobo galego coa abundancia e mesma intensidade que o fixeron os contos e romances derivados do ciclo carolin-

A MATERIA DE BRETAÑA: ENTRE O MITO E A REALIDADE

*O Santo Graal no escudo de Galicia
Mapa Gallaecia Regnum de Ferdinand Ojea. Ano 1634*

Britonia: camiños novos. Simón Young

xio. Neste último tivo moito que ver a ampla incidencia das tradicións do Camiño de Santiago, atribuíndose ao propio Carlemagno e a seu sobriño Roldán a presencia como peregrinos en Compostela ou a relación dese ciclo cun tema tan estendido no imaxinario popular galego como son os mitos e as lendas das cidades asolagadas de Valverde e Lucerna —tan presentes na toponimia galega—, narrados na crónica de Turpín.

No que atinxé á incidencia do ciclo artúrico en Galicia, as loitas

do rei Arturo contra os saxóns únense ao fondo mitolóxico das lendas celtas, a relixiosidade cristiá do primeiro milenio e as históricas relacións marítimas de Galicia con Bretaña e Irlanda, dando orixe ao que moitos estudiosos veñen a coñecer como Ciclo Bretón ou Materia de Bretaña, tema tradicional que tivo un importante desenvolvemento e popularidade na área cultural galego-portuguesa nos séculos seguintes, manifestándose a partires do século XIII a influencia artúrica nas cantigas do Códice Colocci-Brancuti e nas composicións do rei Alfonso X o Sabio.

No século XIV atópanse xa varios antropónimos galegos dos devanditos heroes bretóns, constituíndo exemplos da raízame desta temática bretona en Galicia as lendas da lagoa ourensá de Antela sobre unha cidade asolagada que habitan os cabaleiros da Táboa Redonda mentres esperan a volta do rei Arturo da illa de Avalón ou a continuada presencia do mago Merlín na memoria popular e na tradición oral de numerosos lugares de Galicia, para moitos tido por un auténtico druída e, en todo caso, especialmente

A MATERIA DE BRETAÑA: ENTRE O MITO E A REALIDADE

considerado como un home de especial sabedoría.

As lendas do grial

*uces e abrulas escadan a montaña
onde, na ermida cingida de carballos,
brilla o Graal.*

Graal. Carballo Calero

Dentro deste complexo e interesante ciclo, que mestura elementos históricos, míticos e románticos, xurdiu en Galicia un especial interese polo motivo lexendario da demanda do Santo Grial ou Graal utilizado por Cristo na última cena. Este tema, nacido no contexto da literatura artúrica, foi iniciado no romanceiro europeo por Chrétien de Troyes con *Li contes del Graal*, cara ao fin do século XII, situando a fortaleza do Grial nas terras de Gales dentro da tradición céltica. Outros autores posteriores, entre os que salientan Wolfran von Eschembach e Robert de Boron, sitúan o fantástico castelo e o milagre da hostia tinguida de sangue en Francia, Baviera ou Bolsena en Italia, onde deu orixe á solemnidade do Corpus Christi.

Esta mítica lenda, que ten un mítico antecedente no Caldeiro

Máxico das lendas celtas e logo que enlaza coa tradición cristiana da recollida nun cáliz da sangue do costado de Cristo na cruz por Xosé de Arimatea, agromou a partires de século XIV en Galicia, sendo posta en relación co singular privilexio histórico da Catedral de Lugo de poder mostrar publicamente de xeito permanente o Grial e coa lenda do milagre da copa mística do santuario bieito de Santa María do Cebreiro, recollida na literatura mítica galega que situaba o lendario Montsalvat no devandito lugar en oposición a outros autores que o facían en outros lugares da península como Montserrat en Cataluña ou San Juan de la Peña en Aragón. O tema da presencia do Santo Grial en Galicia foi tratado, entre outros autores, polo licenciado Sagrario Molina no século XVI, frei Diego de Yepes no século XVII e no século XX por Vicente e Leandro Carré Alvarellos.

Nun complexo proceso semiótico que foi acompañado dunha discutida evolución histórica desde os inicios da Idade Moderna ata hoxe, o escudo oficial de Galicia ven representado precisamente, con máis ou menos

aceptación, por unha custodia ou cáliz do Santo Grial flanqueado primeiro de seis cruces e máis tarde de sete, para algúns evocadoras do mesmo número de provincias do Reino. Posiblemente a presencia do citado cáliz no escudo de Galicia sexa o froito dunha errónea analogía dentro da heráldica parlante (calice=galice).

Aínda que as armas do Reino de Galicia veñen documentadas en varios Armoriais desde o século XIV e en diferentes mapas desde o século XV, o actual escudo foi oficializado pola Xunta de Galicia na lei 5/1984 de 29 de Maio, a presencia destes símbolos relixiosos, o cáliz e as cruces, levaron as discusións sobre a estructura e composición do escudo galego desde o campo dos heraldistas e historiadores cara ao máis polémico terreo das opinións encontradas dos políticos, sendo aceptado o escudo máis pola súa iconografía tradicional que polo carácter relixioso dos seus símbolos.

A materia de Bretaña na literatura galega

É Merlín o profeta, o celta armoricán,
dos silfos e das lumias ollado por irmán,
sabidor dos encantos e os máxicos conxuros,

*das virtudes das herbas e dos fados escuros,
que nos craros dos bosques e os baixíos costeiros
deprendéu o diviño lenguaxe dos luceiros.*

"Na noite estrelecida". Ramón Cabanillas

O Romanticismo marcou un renacemento da Materia de Bretaña na literatura galega. Ademais de Eduardo Pondal, creador dunha baril e apaixonada poesía inspirada no panceitismo do ciclo de Ossian, entre os escritores galegos, foi o poeta nacionalista Ramón Cabanillas o que máis e mellor evocou as aventuras do rei Arturo na súa obra. O ano 1926 publicou Na noite estrelecida, onde describiu de xeito detallado a lenda artúrica nos seus poemas "O cabaleiro do Santo Grial", "O sono do rei Artur", "A espada Escalibor" e "O fillo de Celta".

Outros escritores galegos posteriores levaron ao libro obras deste xénero. Foi o caso de narradores como Méndez Ferrín en *Amor de Artur e Percival e outras historias*, Darío Xohan Cabana en *Galván en Saor*, Carlos G. Reigosa en *Irmán rei Artur* e Xoán Bernárdez en *No ano do comeita*, autores teatrais como Vidal Bolaño ou Manuel Lourenzo, e poetas como Carballo Calero e María do Cebreiro. Escribindo

A MATERIA DE BRETAÑA: ENTRE O MITO E A REALIDADE

en castelán, Torrente Ballester publicou *La saga fuga de JB* mentres que o erudito ensaísta santiagués José M. Castroviejo escribiu *Apariciones en Galicia e La Burla Negra*, onde trata esta temática dentro da súa creación de fantasía.

Especial mención merece Álvaro Cunqueiro coa publicación de *Merlín e familia* e *As crónicas do Sochantedre*. Con estas obras Cunqueiro amosou ser un precursor que acadou a superación do realismo social predominante naquela época, abrindo novos camiños para a recreación dunha ficción na que, usando a ferramenta da transmisión oral, mestura o natural e o sobrenatural, o mundo dos vivos e o mundo dos mortos —tan presente na tradición popular galega— incorporando con ironía á narrativa literaria o seu maleable concepto do celtismo, a presencia dos prodixios —unha especie de milagres laicos— e o seu poético ludismo.

O aspecto histórico de Britonia

A finais do século quinto e principios do sexto da nosa Era unha poboación de celtas británicos chegou á Península Ibérica,

como parte da diáspora que neste período abandonou Gran Bretaña ante a invasión xermánica, en especial dos pobos anglosaxóns, propiciada polo abandono do exército romano establecido nas illas británicas. Semellan coincidir diversos historiadores en que este grupo migratorio, incluíndo membros destacados da súa igrexa, asentouse en diversos lugares ao longo da costa atlántica, salientando especialmente a súa presencia na vella provincia romana da Armórica, a actual Bretaña francesa, e na antiga provincia romana de Gallaecia, a chamada "Britonia" de Galicia.

A primeira cita de interese sobre a igrexa bretona faina a *España Sagrada* de Enrique Flórez, notable tratado de historia eclesiástica publicada o ano 1764. No tomo xvii, baixo o epígrafe "De las iglesias Britoniense y Dumiense", o freire agostiño sitúa Britonia preto de Mondoñedo, citando diversos documentos de concilios eclesiales e privilexios reais de época medieval en apoio deste emprazamento. Posteriormente sería o abade e historiador francés Louis Duchesne o que na súa obra *L'Egli-*

se au VI Siècle, publicada en París o ano 1925, sentaría as bases e daría a coñecer dun xeito máis preciso a instalación dunha colonia de emigrados bretóns en Galicia naquelas datas.

A existencia desta comunidade de bretona semella probada pola *Divisio Theodomiri ou Parroquial Sueva*, documento relixioso do século VI, aparecido por mor do concilio de Lugo do ano 569, de gran importancia para o coñecemento das sedes episcopais hispanas e da organización eclesiástica da época. Aínda que os datos e indicacións fornecidos polo devandito documento son de difícil interpretación, parece que o centro da diocese bretona estaba constituído polo chamado *Monasterium Maximus*, hoxe desaparecido e identificado pola maioría dos autores co lugar onde se asenta a actual igrexa de Santa María de Bretoña.

Desde entón hai noticias da asistencia dos bispos desta comunidade bretona aos Concilios de carácter provincial e nacional, sendo citada a presencia do bispo Maeloc —notable antropónimo de orixe celta— no celebrado o ano 572 en Braga. Continuaron as mencións destes bispos en di-

versas destas reunións que tiveron lugar en Toledo, sendo a última das citas a do Concilio celebrado o ano 675 de novo en Braga. Esta comunidade conservou a súa peculiar organización arredor dun mosteiro ao fronte do que figuraba un abade que tiña unha xurisdicción máis persoal, incluso étnica, que territorial, estendida aos grupos bretóns que naquela época chegaron a Galicia e Asturias.

Diversos autores ingleses, bretóns, portugueses e españoles avanzaron no estudio crítico desta presencia bretona en Galicia, sendo os aportes da publicación *Historia de Bretoña*, editada o ano 2000, obra do crego e profesor Antonio García —precisamente natural da vila lucense de Bretoña— os de maior interese na sustentación dun corpus de evidencias arredor da presencia da igrexa bretona en Asturias e o norte de Galicia, chegada por mar á Mariña lucense e instalada arredor do marco territorial da actual diocese de Mondoñedo, sendo o seu centro a devandita freguesía de Bretoña. Máis tarde as incursións musulmanas de principios do século VIII praticamente des-

A MATERIA DE BRETAÑA: ENTRE O MITO E A REALIDADE

truíron a poboación de Britonia que vai esmorecendo, sendo substituído o seu bispado polo de Mondoñedo.

Ultimamente o investigador inglés Simón Young, autor de *Britonia, camiños novos*, fai unha reinterpretación da diáspora celto-británica e o seu asentamento, baseándose na toponimia, a antropónimia e o folclore, de xeito máis específico este último referido ás barcas de pedra. No que se refire aos topónimos, o citado autor sitúa neste contexto os lugares de Bertón en Caranza e Bertoña na Capela poñéndoos nunha hipotética relación coa sede de Britonia, usando a expresión do seu caletre "Triángulo celto-británico", abrangendo deste xeito o actual territorio da diocese de Mondoñedo e Ferrol, e abrindo un novo camiño aos investigadores da presencia bretona en Galicia.

Como escribe o noso admirado Carballo Calero que tratou con rigor e seriedade este tema, a materia de Bretaña constitúe unha elaboración literaria de orixe franco-xermánica, construída sobre fragmentarias tradicións galesas, considerándoas

incluso más eruditas que folclóricas. Non obstante, arredor do actual e sobrevido contexto de novas teorías arredor de Britonia e baixo o paraugas da posta en valor da literatura cunqueirana, ultimamente se está a producir a reivindicación dunha chamada Galicia do Norte, en unha mestura formada polo ciclo artúrico, a materia de Bretaña, os santos navegantes e o irmanamento — sen demasiado sentido histórico e sen excesivo predicamento na cidadanía— entre Ferrol e Mondoñedo.

Deste xeito estamos a ver como recréase o imaxinario territorio desa terceira Bretaña que reflicte a presunta chegada a Galicia do bispo Maeloc, nesta ocasión a través das augas do Golfo Ártabro, dando así renda solta a súa fantasía unha amalgama de seguidores de Cunqueiro, admiradores do mago Merlín e investigadores, literatos, poetas e ilustradores da Terra e Mar de Ferrol, con interesantes teorías que sitúan o Monasterium Máximus na ermida de Santa Comba mentres que outros relatan e musican a diacrónica viaxe en amable compañía pola ría de Ferrol do presbítero de Bretaña

San Ferreol e o bispo bretón Maeloc, nunha simpática interpretación do mito dos santos navegantes, por outra banda tan común no imaxinario popular dos pobos atlánticos.

Xa nun contexto de maior interese e seriedade e dentro do plano da literatura creativa que permite maiores licencias nos tratamentos históricos, non podemos deixar de citar ao escritor ferrolán Ramón Loureiro, como epígono ou quizais como discípulo avantaxado do mestre mindoniense Álvaro Cunqueiro. Na súa interesante obra *As galeras de Normandía* está a cons-

truír un imaxinario territorio onde desenvolve as novas teorías sobre a Galicia do Norte. Cunha requintada e evocadora linguaxe e unha ubérrima fantasía o autor lévanos a Escandoi, terra milagreira e arremedo bretón do territorio comprendido entre Ferrol e Mondoñedo. Un fermoso libro, irónico, un pouco hermético e ata certo punto innovador, onde o autor mestura axeitadamente ficción e realidade, utilizando personaxes crípticos e outros de doado recoñecemento para facer unha intelixente crítica da Terra e Mar de Ferrol.

A MATERIA DE BRETAÑA: ENTRE O MITO E A REALIDADE

TOLDOS Y CARPAS
O'CAMPÉON, S.L.

TOLDOS
CARPAS PARA FIESTAS
PLATAFORMAS
JAIMAS
SILLAS
MESAS
FUEGOS DE ARTIFICIO

• Ano 2008 • 79

OS MUÍÑOS E O PAN

Xabier Monteiro Graña

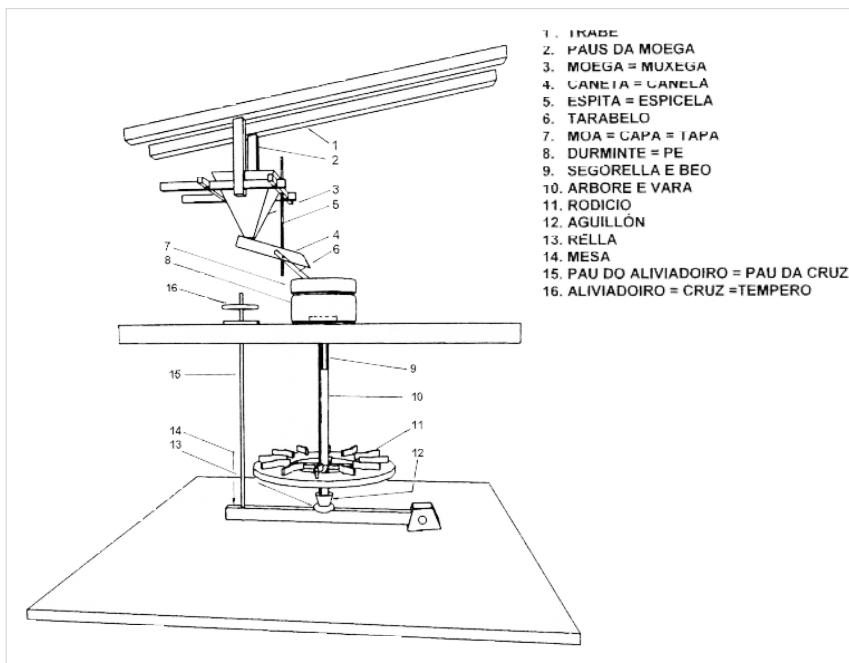
No noso empeño en deixar recollida por escrito a tradición neste eido da etnografía como é a cultura material, tratamos o tema dos muíños e da elaboración do pan. Presentamos a construcción de dous muíños, iguais no seu funcionamento pero tamén diferentes pola súa ubicación e o aproveitamento do caudal. Un de construcción

tradicional en pedra, de val en gran pendente e corrente rápida e outro de madeira, en val moito máis chan e corrente mansa. Son os muíños do Valán en Valón e o de Marmadeiro, en Covas.

Muiño do Valán – Valón – Porto do Río

O muíño está hoxe cuberto de

OS MUÍÑOS E O PAN

Partes do miño

vexetación, quedan as paredes e falta todo o aparello motriz. Conserva unha das pedras de moer. O río do Valán, que alimenta o muíño, nace nos mananciais dos prados do Porto do Río e Lavandeira (nesta zona antigamente houbo dous lavadoiros). Baixa polos prados, entre unha frondosa vexetación autóctona de ribeira: salgueiros, ameneiros, castiñeiro, carballeiros, etc. ata a súa desembocadura no mar, no lugar da Cabana. Augas abaixo atópase a fonte do Valán que verte a auga a dito río, e moi preto está o muíño.

O Muíño é de boas proporcións, de planta rectangular de 6,70 x 4 m. e 3 m. de altura, feito en cachotería de pedra (granito), coa cuberta a unha soa auga de tella do país. Ten gravadas cruces en ambalas dúas xambas da porta. Na xamba da dereita ten unha marca de canteiro. No lintel aparece gravada a data de construcción moi borrosa, que parece poñer 1854 pero non é seguro. No interior á dereita da entrada, ten unha fermosa lareira de 1,30 m. de ancho con cheminea e un pousoadoiro para gardar a comida e de seguido, atópase no chan

unha das pedras de moer (pedo muíño) de granito de 74 cm de diámetro e 32 cm de grosor. Na parede da cara leste ten unha estreita ventá. No exterior pegado o muro, está o cubo de boa fabricación en pedra de cantería de 1,60x1,10 m. A canle que lévalle a auga é tamén de pedra de boa feitura.

As cruces gravadas na entrada da porta son simbólicas, teñen unha función aprotopaica de protección, protexen a xente e o pan dos demos, bruxas e malos espíritos. Sabemos que no ano 1890 xa existía. O muíño deixou de funcionar o remate da guerra civil polos anos 40 (1940).

No interior é de tipoloxía común dos muíños de auga galegos, dunha soa moa. Estaba formado por un conxunto de pezas que o facían funcionar, estas son: a *moega* (de madeira e forma trapezoidal) suxeita polos *paus da moega e a trabe*. A *caneta* (ou *cousela*), *espita* (ou *espicela*), o *tarabelo*, a *moa* (tapa ou capa-pedra de moer que xira), o *durminte* (pé do muíño-pedra fixa), a *segorella* e *veo* (ferro que suxeita a moa para que xire), *árbole* e *vara* (eixo do muíño),

OS MUÍÑOSE O PAN

Maqueta do muíño do Valán

rodicio (roda que a corrente da auga fai xirar), *aguillón*, *rella*, *mesa*, *pau do aliviadoiro* e *aliviadoiro* (pezas que soben e baixan o eixo do muíño). Polo exterior, onde entra o auga, dispón de canle, cubo, canela, e pechadoiro, todo en pedra de granito. O rodicio era de madeira de carballo. (*Datos tomados *in situ* e da tradición oral familiar en 1973)

Funcionamento.- O gran bóta-se na moega e sae pola cousela, que o verte no ollo da moa. A

moega ten un movemento vibratorio producido por un pau unido á mesma (o tarabelo) que é movido pola moa ao tocar nela, facendo así saír o gran pola caneta entrando no ollo da moa e ó pasar entre as dúas pedras co xiro é triturado, saíndo por entre elles cara abaxo e sendo recollido no chan ou nunha caixa de madeira que logo vai ó saco. A auga que procede do río circula pola canle ata o cubo e sae pola canela (co pechadoiro aberto) con forza,

petando sobre as paletas do roldicio producindo o movemento xiratorio que o eixo (árbores) transmite á moa por medio dunha peza de ferro, a segorella. Para regular a presión de triturado súbese más ou menos a moa co aliviadoiro (tornillo) que fai panca a través da mesa erguendo así eixo e moa. Para regular a caída do gran contido na moega, manipúlase a caneta coa espita e a corrente de auga regúlase co pechadoiro. (Ver figs. 1 e 2).

O muíño é de propiedade comunal, de varias familias, (muíño de herdeiros). Dereitos de moenda, a obriga do seu mantenemento e os gastos que teñan lugar para o bo funcionamento, repártense por igual entre todos, como por exemplo o picado da moa cada certo tempo, a reparación da cuberta, etc. Cada familia ten uns días

determinados para ir moer, que ademais están distribuidos en varias tandas que se reparten entre elles ($1\ tanda = 24\ horas$. $1/2\ tanda = 12\ h.$). O seu uso era alternativo, unhas veces tocaba de día e outras pola noite. No muíño do Valán recórdanse as familias que teñen a propiedade comunal e o derecho sobre o muíño.

Recollido da tradición oral

O Muíño.- O tío Nicolás ía ó muíño do Valán que era ao que tiñamos dereito, tiñamos unha tanda (24 horas). Cando nos tocaba o turno había que ir moer e ás veces pola noite; así que él collía o saco de gran na casa e saía para ó muíño. Pasaba alí toda a noite moendo e volvía pola mañá coa fariña. O muíño é comunal de varias familias. Cando eramos rapazas a túa madriña e más eu íamos moer ao muíño do pai de Pura de Calvo na

FAMILIAS QUE TEÑEN A PROPIEDADE COMUNAL
E O DEREITO SOBRE O MUÍÑO DO VALÁN

Familia de José Velo	2 tandas	(Pereiro de Arriba)
Familia de María Vidal Velo	1 tanda	(Pereiro de Arriba)
Familia de Bernardino López	1 tanda	(Pereiro de Arriba)
Familia de Nicolás López	1 tanda	(Pereiro de Arriba)
Aquilino Díaz	1 tanda	(Valón)
Pedro Gómez	1 tanda	(Valón)
Familia de Ramón Vidal Castelo	1 tanda	(Valón)
Familia de Vicente Vidal Castelo	1/2 tanda	(Valón)
Paulino Díaz	1/2 tanda	(Valón)

OS MUÍÑOSE O PAN

Cabana, (preto da igrexa de S. Antonio). O muíñeiro poñía a andar o muíño, botaba o gran na moega e a fariña ía caendo por fóra da pedra nunha cubeta de madeira e logo botábase no saco. Despois sacaba a "maíca" unha porción de fariña como pago do servicio. O muíñeiro tiñan os moito aprecio porque coñecía a nosa familia. Estes muíños eran de auga pero outras veces tamén levabamos a fariña a moer aos muíños eléctricos, o de Valón, que estaba o lado da fonte, e ó da Malata. Nunca se pagaba con cartos, sempre coa "maíca". Os muíneiros logo vendían a fariña. Ao muíño do Valán só tiñan dereito unhas cantas familias do Pereiro, Valón e San Antonio (da Cabana), que eran ademais as encargadas da súa reparación para telo en bo uso picando a pedra e facendo os arranxos cando era necesario. Aproximadamente polos anos 40 (1940) deixouse de moer na nosa casa. Despois xa se compraba o pan na tenda. (Nicolás Vidal Vello. Familia Graña Vidal. Pereiro de Valón ano de 1930. Recollido en 1973)

O forno e o pan en Valón
(Recollido da tradición oral)
Tiñamos o gran cultivado nas nossas terras. Unha vez por semana,

cocíase no forno da casa (Casa de María - Pereiro de Valón). Primeiro levabamos a fariña a moer ó muíño, antigamente tamén se moía a man, nun muíño (de man) que había. O pan que faciamos era de mistura, tiña máis cantidade de maízo, sempre se misturaba o maízo con centeo e outras veces con avea ou trigo. Nós o que máis faciamos era de maízo e centeo, porque era bo e saía moreniño, máis fresquiño e sabía mellor. O pan de trigo só se comía o día do "patrón" (S. Román). Era como comer un doce e ulía moi ben, encargabase a fóra (da casa) a unha señora que viña por estas datas nun carro de cabalo por Valón e Doniños. Deixabámoslle un saco de trigo e nos traía os bolos feitos; tres ou catro. Para reconcelos viñan cunha marca distinta para cada casa nun papel pegado. As marcas eran "pé de gato e un furado" para unha casa. Pé de gato e dous furados para outra e así, sucesivamente, etc. Non lle pagabamos con cartos. Ela cobraba a "maíca" en fariña de trigo. Ás veces, cando non se podía levar a fariña a moer comprabamos o pan na tenda; un bolo e unha barra que era de trigo moi branquiño. O bolo tiña un cornecho (boliño) no medio.

Preparación do forno.- Para quentear o forno había que ter moita leña, sobre todo de toxo, que se traía dos nosos montes no carro e deixábase almacenada no alpendre ou no corral onde estaba o forno. Botábase dentro e prendíase o lume deixándoo quencer durante un bo tempo. Cando as pedras do forno se poñían brancas petábase cun pau sobre elas e se botaban chispas era que o forno xa estaba listo para cocer. Logo quitábase toda a cinza co rodo e varriáse ben cun ramo de loureiro ou unha vasoira de xestas para que quedara ben limpo. Despois metíase o pan a cocer.

A cocedura, preparación da masa.- Amasabamos a fariña coas mans, enriba da artesa con auga e sal. A auga era temperada para amasar mellor. Botábaselle o "fermento" (levadura). Dabámoslle moitas voltas amasando ben e varios golpes contra a mesa. Despois de amasala tapabámosla cun trapo branco e limpo durante media hora ou algo máis para que levedara. A miña nai deixaba un pouco de fermento para cando se cocera a próxima vez. Despois botábase a masa na "bacía" (ou copeta) e dabámoslle varias voltas para facer a forma do bolo. Cando estaban todos os bolos feitos espolvoreábanse

por riba con fariña para que non se queimaran, e logo poñíanse na pa que era redonda e íanse metendo no forno. Diexabánse alí sobre un par de horas. Cociamos catro bolos e unha bola que era máis plana. De cando en vez abríase a porta do forno e mirabase para ver como ía a coción. Cando tiña a cor axeitada sacabanse. A bola plana era a primeira que se comía, nós tomábamosla con leite.

Os instrumentos do pan e o forno eran: artesa, bacía (copeta), pa, rodo, galleto e vasoira. (Familia Graña Vidal. Pereiro de Valón ano de 1930. Recollido en 1973)

Non está demais engadir que a conservación do noso valioso patrimonio etnográfico por medio da restauración e laboura de todos.

NOTA: Os muíños de herdeiros seguen sendo de propiedade comunal según a lei actual en vigor. Lei 2/2006 do 14 de xuño, de derecho civil de Galicia, capítulo IV.

OS MUÍÑOS E O PAN

Muíño de Marmadeiro - Covas

Hoxe o muíño está desaparecido. Era de pequenas dimensións, de planta cadrada. Foi

feito en madeira e, posiblemente, sobre unha base de cachotaría de pedra. A cuberta era de madeira e tella do país. Estaba situado na parte baixa de Marmadeiro. Foi construído por iniciativa de varios veciños do Priorio, que xuntándose en comunidade decidiron aproveitar o curso do regueiro que baxa polo campeiro de Marmadeiro (Cano de Marmadeiro). Este muíño era algo singular dadas as características hidrográficas do chan onde estaba ubicado, un lugar moi areoso, de escasa pendente e pouco caudal.

Unha vez máis o inxenio dos nosos antigos veciños ponse a proba ideando un muíño de canle (muíño de caz) construído á beira do río, e que consiste en fabricar un azud (*azud -do árabe: as-sudd = presa, barrera transversal ao curso da auga*) para embalsar a auga, aumentando o caudal, a altura de caída e a velocidade e polo tanto a enerxía cinética é dicir a forza coa que empurra a auga. Para o que tamén foi modificada a canle manualmente estreitándose a medida que se acercaba ó muíño.

Esta modalidade de muíño foi inventada polos árabes para aproveitar ríos mansos de pouco caudal e escasa velocidade. Queda así constancia da grande intuición e pericia que tiveron os nosos veciños que tamén se poñera repetidamente de manifesto na construcción do muíño de vento e noutros inventos e melloras nas artes de pesca.

O aparello de funcionamento que se aloxaba no interior era idéntico a todos os do seu tipo (muíño hidráulico), dispoñendo da moega para recoller o gran, as moas para triturao, o rodicio co seu eixo que proporcionaba o movemento xiratorio, e demais accesorios de servizo para o regulamento.

O muíño traballou poucos anos debido ás dificultades que xurdían no seu aproveitamento. En certas épocas do ano a canle e o cubo, enchíanse de area inutilizando o seu funcionamento e obligando aos usuarios ó esforzo de estar baleirando de area repetidas veces. Tamén a chegada dos novos muíños, os "de fogo" e os eléctricos e a mellora do nivel de vida dos novos tempos fixeron

que os muíños de auga do concello se abandonasen na súa maioría.

**(Muíño de caz .- caz – do latín calicem. Canle construído para tomar e conducir a auga dun río ata a roda dun muíño.)*

Tradición oral recollida en Covas

Aproximadamente no ano 1920 un grupo de veciños do Prioiro únironse para facer o muíño de Marmadeiro. Recordo de neno ver as dúas pedras de moer, a tapa e o pé e ver o cano como se estreitaba; da edificación xa non quedaban nin restos. Algo máis arriba estaba a auga embalsada onde nacía un bo chorro que era a fonte de Marmadeiro. Algo despois o tío Luís fixo o muíño de vento debido a que xa non chegou a tempo de poder participar na construcción do muíño de Marmadeiro. (Celestino López Leal e Benito López Díaz. Ano 2007, veciños do Prioiro)

Recórdanse algúns veciños que participaron na construcción e que tiñan os dereitos do uso do muíño: Xacundo, Rogelio Ramos, Valexo, Pastor de Avelina, Tembrás e Ramón.

O muíño de auga estaba a carón do regueiro en Marmadeiro, era unha caseta pequena de pedras e madeira co tellado de tella do país. A auga estaba represada e saía por un rego que entraba no muíño movendo o rodicio. Cando veu o muíño de fogo de Serantes abandonouse. Era de varios veciños pero o tío Pastor de Avelina era o cabeciña, o que máis dereito tiña. Despois del os que máis (tanda) tiñan eran os de Tembrás. O reparto da moenda era por "tandas", con media tanda moías hoxe todo o día ou toda a noite (12 horas). Moíase cada oito ou cada quince días. Cando o muíño ía moi plano ou moi aplastado e non moía ben, había que picar a pedra. Tiñas que pagar a un home (un canteiro) para picalo. Pagábase entre todos os que o usaban, 1 peseta, e saía a 1 real cada un. Cada 15 días máis ou menos había que picar.

Cando eu era pequena os do Prioiro tiñan os dereitos. O tío Ramón tiña unha tanda enteira (un día e unha noite, 24 horas), ía moer un día completo e durante toda a noite o muíño viraba e traballaba só, alí pola noite non quedaba ningúén. Si tiñas moito gran que moer porque botaras unha leira grande, pagabas e arrendábanche unha

OS MUÍÑOSE O PAN

parte que sumada a túa tiñas más parte, e podías moer más tanda.

Cando tiñamos que moer, collías o saco ó lombo e íamos moer ós muíños de Esmelle onde había varios, ou moías na casa no muíño de man, con ese muíño que ti viches na casa. Despois íamos moer a Serantes cando veu o muíño de fogo. No inverno íamos moer a Esmelle pero en verán íamos moer ás "Aceas" a Narón. O que tiña unha besta levaba unha saca moi grande, e o que non, moía á moa (á man na casa).

Botábase o gran para medilo no ferrado, e no couselo para moelo, e pagabas a "maíca" que era unha parte do gran que levabas e que se

botaba no ferrado para o muiñeiro. Cando eu me casei o meu home fixera un muíño de man dun basterdor dunha ventana.

Cando moiámos á man, o gran íase metendo presiña a presiña polo furado que ten a moa. Metías unha presa e dábassle voltas coa carabilla. Cando estaba moída volvías meter outra presa. A tapa ten uns rebaixes e por eles ía saíndo a fariña. Despois, cunha vasoira, varrías, e de seguido, peneirabase para logo amasala e facer unha bola de pan. ¡Que non volvan aquelas cousas!

(Señora Cristina e varios veciños de Covas)

CONSTRUCCIÓN
RESTAURACIÓN
PROYECTOS
OBRAS EN PIEDRA

RESTAURACIONES INTEGRALES:
• LOCALES COMERCIALES
• RESTAURANTES
• CAFETERÍAS

O.Y.S. COBAS S.L.
OBRAS Y SERVICIOS - COBAS

C/ LOUSAS, N° 1-3 BI Tels.: 609 751 114 / 609 752 288

C.P. 15405 SERANTES 981 372 183

FERROL (A CORUÑA) E-mail: oyscobas@covas.e.telefonica.net

CARRETERA DE COVAS

Germán Castro Tomé

A modo de trabajo complementario de otro anterior muy documentado, firmado por mi buen amigo José López Hermida, me place brindar a la revista *Columba* los datos que refiero a continuación extraídos del *Boletín de la Liga de Contribuyentes*, publicación de finales del siglo XIX que llegó a mis manos de pura casualidad. Esta curiosa crónica expresa la lucha que hubo de librarse para que el proyecto saliese adelante en la Diputación Provincial. Como vamos a ver —quién lo diría— estuvo sometido a muchos vaivenes con actuación de algún diputado de la localidad que dejó mucho que desear. Yo, que circulé (y circulo) por esa carretera cuando todavía estaba empedrada, ignoraba la "historia" que la precede. No deja de ser interesante.

La primera referencia data de una sesión de la Diputación Provincial de fecha 19 de octubre de 1887 y dice así: "Se dio lectura a una carta del Ingeniero Provincial

Sr. Pequeño en la que se promete ultimar para presentarlo en la próxima reunión de la Diputación el proyecto de la carretera a Cobas, acordándose encarecerle de nuevo la necesidad de hacerlo a la vez que darle las gracias por sus buenas disposiciones en tal asunto".

Unos días después el Boletín de la LC señala: "En la próxima reunión de la Diputación Provincial se presentará ultimado el proyecto de la carretera de esta ciudad a Cobas, para su aprobación definitiva y como quiera que es probable la obtenga, falta tan sólo ordenar la ejecución de las obras necesarias de tan importante vía y teniendo ésta el número primero de las que deben construirse no se hará esperar seguramente. Tiempo es de que la provincia dote a este olvidado distrito de algún kilómetro de carretera, pues carece en absoluto de ella".

Con fecha 25 de enero se ha devuelto a la Diputación provincial favorablemente informado por el Ingeniero del Estado Sr. Yáñez, el proyecto de la ca-

CARRETERA DE COVAS

rretera de esta ciudad a Cobas. Y ya entonces el órgano de la Liga de Contribuyentes hace una especie de aviso a navegantes. *"Confiamos que los dignos Diputados provinciales por este distrito habrán de procurar se apruebe definitivamente el proyecto a fin de que las obras puedan empezarse en el próximo verano ya que el expediente lleva ya recorridos los innumerables trámites necesarios para llegar al punto en que se encuentra y aprovechamos esta ocasión de significar al Sr. Yáñez nuestra gratitud por la actividad desplegada en el despacho de aquel".*

Más adelante en el tiempo, en la sección de "Noticias", como viene siendo habitual, vuelve a tocar el tema la Liga de Contribuyentes para agradecer la actitud del diputado Sr. Fernández Latorre por su apoyo en la aprobación con carácter de urgente del proyecto definitivo de la carretera de Ferrol-Cobas *"debiendo en su virtud procederse en breve al replanteo de la misma y a las demás operaciones preliminares para la construcción".* La Liga agrega *"No es este servicio el único prestado a este distrito por el celoso diputado, pero él solo bastaría para hacerle acreedor a nuestra gratitud y a la de*

cuantas personas se interesan por la prosperidad y adelanto de este pueblo al que está llamada a prestar grandes ventajas la citada carretera". En otro suelto del mismo número se dice *"según noticia de la Coruña, muy pronto se dará principio al replanteo y expediente de expropiación de la carretera de Cobas por Serantes y Mandiá".*

La Liga de Contribuyentes sigue impasible en su batalla aunque ya atisba los primeros problemas. Señala que *"La Comisión provincial en sesión del día 22, previa declaración de urgencia, con arreglo a la ley, aprobó el dictamen del vocal Sr. Martínez Esparis proponiendo que se proceda a la reparación del trozo de la carretera provincial de Ordenes a Negreira..."* Y es que este proyecto al que se hace mención va a entrar en cuña con el de la carretera de Cobas, obligando a posponer éste. Veamos lo que dice la LC: *'A propósito de tal acuerdo hace notar un periódico de la vecina capital que resulta verdaderamente extraordinario que con tanta urgencia se vaya a reparar una carretera que aún no se construyó'.* La caciada queda a la vista, pero la Liga sigue *"para los que estamos en el secreto esto tiene muy fácil explicación"* y prosigue diciendo el

Boletín "Tratase sencillamente por este medio de burlarle la orden de construcción a que debieran subordinarse las carreteras incluidas en el plan de las provinciales y no era ciertamente esto lo que esperábamos de nuestra ilustrada comisión provincial de la que forma parte el Sr. Pla, diputado por este distrito, porque este y otros acuerdos vienen a posponer la ejecución de la carretera a Cobas de tanta importancia para esta ciudad". El editorialista agrega: "Es de esperar que el Sr. Pla, volviendo por los fueros de la justicia y atendiendo a los intereses de la comarca que le otorgó su representación contribuya a recabar en la reunión que ahora va a celebrar la Diputación, la inmediata ejecución de esta carretera, ya que tan solo está pendiente de tal acuerdo. Y como sabemos que este habrá de ser apoyado por otros señores diputados, confiamos en que el partido de Ferrol no se verá contrariado una vez más en sus legítimas aspiraciones".

Puede apreciarse como en el seno de la Diputación, el proyecto de la carretera de Cobas encuentra el apoyo del diputado Sr. Fernández Latorre y la indiferencia del ferrolano Sr. Pla.

Seguimos con el polémico

asunto. El Boletín de la Liga de Contribuyentes recoge lo siguiente: "Al dar cuenta un colega local de los acuerdos tomados por la Diputación provincial dice:

'Ahora esperamos que el Sr. Pla emplee su celo e influencia en el cuerpo provincial para orillar las dificultades con que tropieza la inmediata construcción de la carretera de Ferrol a Cobas, tan interesante para esta ciudad.'

Curioso y edificante sería averiguar —prosigue el redactor— cuándo y por quién se suscitaron esas dificultades cuya desaparición se trata ahora de presentar como un título de gratitud. No es mala gratitud la que el distrito debe a los que por atender preferentemente a lo accesorio, como lo es, sin duda, la reparación del ramal o rampa de Serrantes a San Felipe, han dejado frustradas las legítimas esperanzas que abrigaba de que la construcción de la importantísima carretera a Cobas se llevara a cabo inmediatamente. No pretendemos desconocer lo conveniente de la primera, pero habiendo de partir esta de la de Cobas, a unos cuatro kilómetros de esta ciudad, mientras esta no se construye resultará perfectamente inútil la de San Felipe, convertida forzosamente en un callejón sin entrada ni

CARRETERA DE COBAS

salida y antepuesta por el socorrido expediente de la reparación, a la que es su base principal. A propósito de este asunto dice muy acertadamente nuestro colega local El Trabajo: 'Nosotros que aceptamos cuanto tienda a mejorar nuestra situación y recibimos con alegría esta noticia, sentimos la desgraciada suerte que ha cabido al proyecto de la carretera a Cobas, no porque lo mereciera, ni debiera ser así, sino por esas combinaciones a la par que abandono de los intereses del país que hacen los diputados y permiten sin causa justificada que se antepongan a unas otras obras con pretextos que solo pueden surtir efecto, cuando se quiere que lo surtan.'

Nuestra carretera a Cobas tenía el número 7 y debía ser la primera en hacerse, pero esas combinaciones y ese abandono y la aprobación inconsciente de algunos municipios dieron lugar con pretextos injustificados a un cambio de números en el orden de construcción y que se creyera justo, lógico y algo más, el que el número 12 pudiera ir colocado antes del 7.

Esos años y esos consentimientos son los que tienen esquilmado al país. Su abandono produce estas consecuencias y no comprende la necesidad de prestar su apoyo a bue-

na causa si esta ha de dar fruto. Se queja, pero reincide y de una en otra permite ese desquiciamiento que lleva consigo la inmoralidad, que no solo consiste en hacer el mal sino en consentir que los demás lo hagan, lanzando en último caso, encogidos de hombros, un ¡y a mí qué...!

Y ocupándose del sistema que impera para la construcción de carreteras en la provincia se expresa en estos términos:

"Pero como desgraciadamente las carreteras provinciales constituyen un verdadero lío difícil de deshacer ante las exigencias de unos y los intereses de otros, es el caso de que a la carretera de Curtis que es la primera que debe hacerse porque tiene el número 22, terminada que ha sido la número 1, no se le da la debida preferencia. Nuestros diputados provinciales y el contratista de carreteras creen mejor invertir los sacrificios de la provincia en ocho o diez carreteras que indistintamente andan en juego, a que converjan en una o dos hasta su terminación. Lo que esteriliza los recursos sin resultado positivo porque siguiendo este sistema habremos de encontrar con muchas carreteras comenzadas sin que pueda utilizarse ninguna. Es cierto que con esto se consigue satisfacer influencias y dar ocupación

a numeroso personal de carreteras; todo para no tener ninguna en nuestros años”

Resulta de todo lo expuesto que los intereses y las conveniencias generales no siempre son tenidas en cuenta y alguna vez se subordinan a las particulares, para venir en conclusión a hacer alardes de celo y patriotismo que sería preciso aquilatar y definir a fin de aplicarles el verdadero nombre.

Estamos en abril de 1888 y el Boletín de la LC resalta

“En virtud del acuerdo últimamente adoptado por el cuerpo provincial, la carretera de esta ciudad a Cobas se ejecutará tan pronto se ultime la construcción de cualquiera de las tres que están pendientes de ultimarse. Son éstas las de Santiago a Curtis, de Santiago a Santa Comba y de Noya a Goyanes. Teniendo en cuenta que de las 240.660 pesetas consignadas anualmente para estas vías corresponden 80.000 a cada una y habida consideración al estado en que se encuentra la más adelantada, bien puede colegirse que tardará más de cuatro años, cuando menos, en ultimarse la primera y dado caso que para aquel entonces o antes no se arregle algún expediente para que se construya

otra distinta de la de Cobas, podrán empezarse los trabajos de ésta. He aquí todo lo que significa el último acuerdo, a pesar de lo cual son de agradecer los esfuerzos hechos por nuestros representantes para recabarla y aún para que este resultase más eficaz y más práctico.”

El 1 de junio de 1888, el órgano de difusión de la LC recoge en su portada “Carta de un contribuyente” que dice lo siguiente:

“Sr. Director del Boletín de la Liga de Contribuyentes. Muy Señor mío y de mi atención: En el último número del Boletín de nuestra Liga, he leído con sentimiento y sorpresa algunos suelos relativos a nuestra anhelada carretera de Ferrol a Cobas. Me ha causado, con efecto, profunda pena enterarme de los obstáculos inesperados últimamente surgidos para la construcción de aquella importante obra, porque yo, como otros muchos, creía que el patriotismo y el buen deseo de nuestros representantes habían orillado todos los inconvenientes. La sorpresa dimana de lo contradictorio de las noticias propaladas sobre estos particulares, tanto por nuestro Boletín como por otros periódicos que se han ocupado del asunto.

El interés que tengo en ver realizadas las mejoras a que aspira nues-

CARRETERA DE COBAS

tro pueblo y el propósito de formar juicio exacto de las cosas me ha inclinado, aficionado como soy a colecciónar antecedentes, a examinar y coordinar los que llevo recogidos y de cuyo estudio he deducido consecuencias que honrada y lealmente voy a exponer a V., a fin de que publicándolas, si le parece oportuno, en nuestro Boletín, puedan todos los contribuyentes formar cabal idea del curso de los sucesos y exigir siquiera sea moralmente a cada cual la responsabilidad que le corresponda. ¡Que no es cosa que por desidia de unos y por escrupulos monjiles de otros se inviertan los papeles y aparezcan a los ojos de los cándidos, engalanados con plumas ajena ciertos Mefistófeles de guardarropía que a falta de talentos e iniciativas son sobrado audaces e intrigantes para presentarse con títulos al reconocimiento público en lugar de asumir las responsabilidades en que han incurrido, sacrificando el bien general a sus egoísmos e intereses personales! No he de hacer la historia de nuestra carretera a Cobas. Basta, a mi propósito, recordar las últimas vicisitudes porque ha pasado y analizar las causas que han impedido el que en estos momentos estuviese ya en construcción.

El contrato de carreteras, verda-

dera calamidad que pesa sobre la provincia, establece que la contrata solo está obligada con la consignación anual a construir simultáneamente tres carreteras. Y, con efecto, tres carreteras vienen construyéndose, la de Santiago a Santa Comba, la de Curtis a Santiago y la de Noya a Goyanes.

También es de rigor y cláusula de contrato que anualmente se distribuya la consignación del presupuesto con arreglo a lo que debe invertirse en cada una de las tres carreteras, pero estas prescripciones habían caído en desuso y de las infinitas tolerancias que se han tenido en la contrata y que es de esperar se corrijan en breve radicalmente procuró sacar partido un diputado de este distrito, el Sr. Fernández Latorre, el cual, según anunció, oportunamente nuestro Boletín, alcanzó de la Comisión provincial con fecha de 14 de Febrero último que se votara un dictamen suyo, aprobando el trazado de Mandiá, el presupuesto y proyectos de la obra y que se procediese desde luego a las operaciones de replanteo y formación del expediente de expropiaciones necesario para la ejecución de las obras.

Desgraciadamente, otro diputado por ese distrito, el Sr. Pla, asistió a la comisión al siguiente día 15 de fe-

brero y con su asentimiento y no sé si a propuesta suya, se modificó el anterior acuerdo en el sentido de que se ejecutasesen, pero siempre que no pudiese alterar la distribución de fondos y las demás medidas adoptadas como regla general respecto a la construcción de las carreteras provinciales en 4 de Febrero.

¿Qué acuerdo fue este del 4 de Febrero?

Pues uno adoptado a propuesta del Sr. Plá disponiendo, entre otros particulares:

Dejar en suspenso los estudios de obras nuevas que no se refieran a las de Santiago a Santa Comba, Curtis a Santiago y Noya a Goyanes.

Distribuir entre estas tres carreteras la cantidad disponible en presupuesto.

Ordenar al Ingeniero que se abstenga de certificar obras que no se hallen comprendidas en la anterior distribución.

Es decir, que el Sr. Plá, diputado por Ferrol, se puso incondicionalmente y como quizás no lo ha hecho ningún otro diputado al servicio de la Empresa de carreteras; porque además de imposibilitar con la anterior proposición la construcción inmediata de la carretera de Cobas, propuso a la Comisión y fue por esta aceptado que se le abonase a la

empresa, consignándolo en el presupuesto adicional, la diferencia de todas las cantidades que se le adeudaren por ejercicios anteriores.

¿Consiguió el Sr. Plá con estas adulaciones y complacencias a la Empresa de carreteras que se hiciera siquiera el ramal a San Felipe?

No lo creemos porque el Sr. Plá, sin duda, por ignorancia pidió la inclusión de este ramal en el plan general de carreteras y, por consiguiente, en el concepto de obra nueva. Es cierto que después la Diputación declaró que el ramal de San Felipe debía construirse en concepto de reparación a cuyo objeto consignó en la última reunión y en el próximo presupuesto la cantidad de 20.000 pesetas.

¿Se debe esto al Sr. Plá? De ningún modo y los fueros de la verdad me obligan a declarar que este acuerdo favorable a la carretera de San Felipe se adoptó por gestiones personalísimas de los señores López Trigo, Piñeiro, Vila, Villega y algún otro que interesaron motivos que no son del caso referir a la mayoría de los Diputados a favor de la carretera a San Felipe, o mejor dicho, a la Graña.

No puede por tanto el Sr. Plá atribuirse méritos que no le corresponden y más justo es echarle la

responsabilidad de que el buen deseo de la Diputación se haya esterilizado porque es lo cierto que el Sr. Plá por torpeza o intencionadamente hizo incoar el expediente de la carretera de San Felipe en el concepto de obra nueva y ha dado ocasión y pretexto a la Empresa de carreteras para que protestase como lo ha hecho contra la construcción de la de San Felipe en tales términos que ya es imposible legalmente ejecutar el acuerdo de la Diputación.

¿Preparó este expediente el Sr. Plá de acuerdo con la Empresa de carreteras?

Esta es la duda que se me ofrece y que resolverán los lectores en vista de los antecedentes expuestos. Lo que si conviene consignar es que los restantes diputados del distrito hicieron todo género de esfuerzos para lograr que la carretera de Cobas se hiciese inmediatamente y yo excito su patriotismo para que salvando las dificultades acumuladas por la Empresa de carreteras y el Sr. Plá no descansen hasta dotar al Ferrol de obra tan importante".-Un contribuyente.

En agosto de 1888, nuevo suelto que dice

"Las vicisitudes porque viene pasando el expediente promovido y sostenido con empeño por la Liga de

contribuyentes no impedirán que ésta continúe dedicando todos sus esfuerzos a la realización de tan importante obra. Verdad es que de haber prosperado el dictamen del Sr. Fernández Latorre, diputado del distrito, aprobado por la comisión provincial en el 4 de febrero último en el cual se proponía la formación del expediente de expropiaciones necesario para la ejecución de las obras, hubiese estado ya ultimado este y comenzadas estas, pero desgraciadamente el Sr. Plá (D. Demetrio) también Diputado de esta circunscripción fundándose en otro acuerdo anterior, el de 4 del mismo mes, se opuso en la siguiente sesión a la aprobación de tal acuerdo que venía a perjudicar la terminación de la carretera de Santiago a Santa Comba, de Curtis a Santiago y de Noya a Goyanes, aunque favorecía de alto grado los intereses de este distrito y como en efecto la favorecida empresa de carreteras no tiene obligación de construir a un tiempo más que tres hubo de volver la comisión sobre su acuerdo ante las excusaciones de tan conspicuo Diputado.

A pesar de todo, tenemos motivos para creer que el paso del Sr. Fernández Latorre por la comisión provincial ha de señalarse ahora por algo beneficioso para esta comarca y

como los demás señores diputados que la constituyen se hallan también animados de los mejores propósitos en pro de la ejecución de esta carretera no es dudoso aventurar el que no pasará mucho tiempo sin que se acuerde su ejecución último trámite que queda ya para emprender las obras.

En 1 de abril de 1889, en la *Memoria de la Liga de Contribuyentes* se recoge:

"La construcción de la carretera de Cobas comenzará tan pronto se ultime la de cualquiera de las tres que están para terminarse, que son las de Santiago a Curtis, de Santiago a Santa Comba y de Noya a Go-

yanes. Así lo acordó la corporación provincial en abril próximo pasado. Sin los obstáculos interpuestos por quien más debía procurar facilidades estaría comenzada la construcción de esta útil vía, pues ya en 14 de febrero del año próximo pasado se propuso por el diputado Sr. Fernández Latorre en la corporación provincial la formación de los expedientes de expropiaciones, más si por las causas indicadas no se ha llegado a este trámite, confiemos en que la perseverancia de la Liga, de las demás sociedades locales y de la prensa lograrán sobreponerse a los maquiavelismos de los que en este asunto han suscitado dificultades.

Servicios de Ingeniería

Pza. Iglesias Parga 7-8 , 2º
15403 Ferrol (A Coruña)
Tfno.: 981 35 75 26 Fax.: 981 30 02 44 Email.: idecom@idecom.es

PAN DE MESTURA

Carmen Hermida Díaz

Debo mucho a aquellos que no quiero
M.Szymborska

Nacín nunha aldea costeira onde o galego era a fala habitual; non acontecía así na escola que empregaba o idioma dominante, como o colexio de monxas ao que acudín despois, onde falar galego era pouco menos que un auto-insulto, xa que significaba "falar mal", ser un aldeán, un ignorante, ou case con toda seguridade, unha perfecta combinación de ambas cousas.

Por iso e por certa teimosía que me caracteriza, son unha mestura de galego-español que practico habitualmente, con menor fortuna para o minoritario galego que vai silenciosamente atrás...

A cuestión non é soamente cales son as consecuencias do desprezo a un idioma, graves de por si, se non que está a pasar coa arte da conversa, coa verdadeira comunicación que vai dun a outro enriquecendo a ambos.

Esta vez vou facer un esforzo na dirección contraria en honor a miña aboa Soledad que nunca soubo pronunciar ben a novedosa palabra teléfono.

Gracias por todo madriña.

Por qué aquela muller deulle por coidar daquel descoñecido é algo que escapa ao entendemento.

Primeiro ocupouse de que mercara un aparato de TV, para non escoitar as voces que lle bouraban noite e día na súa testa. Despois regaloulle un edredón para o tempo de frío.

Aquel home ría moito en solitario sentado na barra do bar, apenas falaba ata que ela se achegou a el, preguntoulle o nome e incluíño nos seus afectos tan pronto como descubriu que a lúa tiña vivido no tellado da casa e as estrelas saían disparadas polas ventás da súa bodega.

Adoitaba a dicir que tiña varias caras, unha delas a dun vello cheo de arrugas que non lle gustaba nada. Tiña tamén unha considerable barriga, que non era tal, se non unha inchazón que ía e viña a capricho dalgun que lle metera tuberías e podía abrir ou pechar ou rebentear todo.

Era bo, e a súa maneira coidaba da única persoa que lle amosara afecto dun xeito totalmente desinteresado. El procuraba controlala para desfacer o acople que debía, segundo a súa teoría, ter ela para perder o control de si e esfaragullarse viva.

Cando ela parecía triste, el tentaba facela rir, cousa que conquería sen dificultade, dadas as súas variadas peculiaridades e tamén unha dozura non exenta de intelixencia e unha abraiente lucidez que alternaba coas invencións mais increibles e diversas que poboaban a súa mente roubada.

Porque lle roubaran a cordura cando era novo, expoliaronlle o tesouro de poderes cos que facer e desfacer ao seu antollo.

Tíña fabricado a base de hormonas de melón e sandía, dende presidentes de goberno ata mulleres con dentes na vaxina que trababan arreo.

Era a única alma con que un se podía comunicar sen preámbulos, coa desnudez que permiten as verbas non escollidas, coa inmediatez das emocións non tamizadas pola educación, as barreiras invisibles construídas esencialmente polo medo, a rutina e a indiferencia, tan a miúdo considerada pudorosa reserva necesaria, magnífico autocontrol, sagrada indiferencia dos deuses: un noxo de covardía mesturada cunha pinga de desdén ven visto e altamente valorado nesta sociedade hipócrita, covarde e desdeñosa sen tasa.

Pois ben J. carecía de todas estas "virtudes" por sorte para el e para ela, que adoitaba a saltarse as normas e rir escandalosamente sen preocuparse do tan aldraxante e castrador "que dirán".

Non estou a defender a tolemia dos tolos, se non a condenar a tolemia dos cordos, ben pensantes, supostamente rexedores do pensamento único...

Eles, que non saben da luz compañeira de viaxes e estrelas sacudindo o firmamento. Eles, que se consideran tan superiores aos que non sabemos onde está o norte, pero temos unha luz que nos guía a través do proceloso mar do camiñar rumbo a morte.

Cando no silencio de decembro vexo e ceo baleiro, éntranme gañas de tirar cara a bodega de J. E cando me sinto mal, vou cara ao seu sorriso inocente coma un cego cara o seu bastón de noite estrelada, vagalume e candil...

Cobas junio 2006

• Ano 2008 • 99

"TODO VEN POLO MAR" (UNHA BREVÍSIMA REFLEXIÓN XURÍDICA SOBRE O SOBARDAMENTO)

José María Carballeira Vázquez

Licenciado en Dereito.

Funcionario da Administración do Estado

Nos nosos días estamos afeitos a consumir bens ou productos procedentes dos máis diversos lugares do mundo. É unha das consecuencias do fenómeno da globalización. Por exemplo, calquera de nós pode mañá mesmo acudir a un supermercado e mercar kiwis de Nova Zelanda, bananas de Centroamérica ou pescada dos fríos mares austrais, traídos deses remotos lugares en avións ou en xigantescos contedores en cuestión de días ou de horas.

Pero, como saben os nosos maiores (e os que non o somos tanto), non sempre foi así. Sen ir máis lonxe, seguramente algúns dos que estean a ler estas liñas probou por primeira vez algún producto exótico —por exemplo, un *coco*— non por adquirilo nunha tenda senón gracias á acción do mar bravío que baña as nosas costas, transitadas por navíos de máis ou me-

nos porte dende hai xa miles de anos. Dixen ben: miles de anos, dende os tempos dos fenicios, pero con toda certeza xa antes as xentes neolíticas tamén sucaban estas augas coas súas rudimentarias naves, quen sabe se con destino ás Illas Británicas e outras fins do mundo atlánticas.

Así, coñecemos episodios de naufraxios, embarrancamentos ou afundimentos de barcos que deixaron o seu tributo de vidas humanas e que, ás veces, tamén salpicaban as nosas costas con efectos procedentes deses accidentes, arrastrados pola acción combinada das ondas e das mareas. O escritor Manuel Rivas fala de que, aló polos anos 20 do século pasado, na Costa da Morte apareceron uns botes cunha "pintura" branca coa que os veciños de certa aldea de Camariñas pintaron os marcos das súas portas e fiestras... e

que atraían sospeitosamente ás moscas nos verán. Esa pintura branca non era senón *leite condensado*, producto descoñecido na Galicia daqueles anos. Outras veces podían ser tablóns de madeira, ou calquera outra cousa que, sobre todo en épocas de escaseza ou mesmo miseria, axudaba á economía doméstica dos que habitaban na beira do mar. Eran tempos duros, e todo era aproveitável.

Malia todas estas penurias, existía —existe— un código ou lei non escrita que rexía á hora de atribuír ese obxecto chegado do mar a un paisano determinado, atribución que era respectada polos outros veciños sen maior discusión. E a figura que o posibilitaba era o feito de *sobardar* eses productos polo primeiro que os avistase na beiramar. A esta fermosa institución dedicarei estas modestas liñas desde a unha perspectiva xurídica.

A Lei 60/1962, de 24 de decembro, co seu Regulamento aprobado por Decreto 984/1967, de 20 de abril, regulan os auxilios, salvamentos, remolques e, o que ven ó caso agora, os acha-

dos e extraccións marítimas. Malia estaren en vigor, trátanse de normas estatais de carácter preconstitucional que aínda perviven e son plenamente aplicables para a definición do réxime xurídico dunha interesante figura do noso dereito consuetudinario sobre a que tratarei de enxergar unha brevíssima reflexión xurídica, a suxestión do meu amigo e activo membro da Asociación, Xoan C. López Hermida.

1. Concepto de sobardamento

Dende o punto de vista puramente gramatical, e sorprendentemente, non aparece *sobardar* no diccionario da RAG en liña nin na edición impresa. Tampouco aparece no *Diccionario Xerais* nin no de Do Cumio. Non aparece na *Enciclopedia Galega Universal* nin na *Gran Enciclopedia Galega*. Polo tanto, a palabra parece non ter carácter normativo (!) na nosa lingua. No único diccionario no que se pode atopar a palabra *sobardar* é no diccionario en liña Estraviz—<http://www.agal-gz.org/estraviz/>—(que sigue a normativa agal), onde aparece con esta acepción:

TODO VEN POLO MAR

Sobardar v. tr. (1) Transpor, ultrapassar, superar. (2) Transbordar, saír dos límites de: o leite sobarda o caço.

Sen embargo, no contexto en que nos atopamos, aventurándonos a propoñer unha acepción do sobardamento, poderíamos dicir que é o feito de *afastar ou retirar da liña de preamar uns determinados obxectos ou efectos atopados por un suxeito (é dicir, un achado) depositados pola acción do mar na beira da costa, procedentes dalgún buque que transitara pola mesma e os perdeu accidentalmente con ese motivo*. A persoa que sobardara estes obxectos dese xeito subtraeríaos da acción das mareas e ó tempo salvagardaríaas da apropiación por parte doutras persoas, adquirindo xa que logo unha *expectativa de apropiación* dese achado, nos termos que logo veremos.

Deixando para mellor ocasión as seguramente interesantes connotacións antropolóxicas desta figura, sen dúbida importante en tempos de crise e carestía xeneralizada, atrevérmame modestamente a aventurar dúas características intere-

santes da figura dende o punto de vista xurídico:

1ª) O sobardamento sería, na miña opinión, un *uso ou costume*, e polo tanto gozaría da consideración de *fonte do Dereito civil* (neste caso, do Dereito civil de Galicia, segundo o artigo 1.1 do Código Civil, e 1 e 2 da Lei 2/2006, de 14 de xuño, do Dereito civil de Galicia).

2ª) O sobardamento sería un *costume vixente* e polo tanto apto a efectos da adquisición a título de propiedade dos bens ou efectos achados, polo seu carácter de *costume notorio*, tamén segundo a Lei do Dereito Civil de Galicia.

2. Régime xurídico do achado

As normas anteriormente mencionadas falan do régime xurídico dos achados, do que a acción de sobardar pode constituir o antecedente máis inmediato. Así, os artigos 19 e concordantes da Lei e o regulamento prevén que o que atopa-se couzas abandonadas na mar ou arroxadas por ela na costa que non sexan producto da mesma deberá poñelas á disposición da autoridade de Mariña no prazo máis breve. A

mesma obriga terá o que extrae-
se casualmente cousas afundi-
das ou o faga inmediatamente
despois de tales descuberto.

As cousas atopadas serán en-
tregadas ó seu propietario can-
do este compareza e acredeite o
seu dereito de propiedade, pre-
vio pago dos gasto e do terzo
do valor das cousas atopadas.
Se transcorrido o prazo de seis
meses non se tivese presentado
o propietario e o valor en taxa-
ción da cousa non fose supe-
rior a 10.000 pesetas (uns 60 eu-
ros), entregarase ó que a atopa-
ra, previo pago dos gastos.
Cando o valor de taxación fose
superior a 10.000 pesetas o su-
xeito que atopara cousa terá
dereito a esta suma e ademais a
unha terceira parte do exceso
que sobre as mesmas se obtive-
ra na poxa. O remanente ingre-
sarase no Tesouro.

Os preceptos destas normas
non son aplicables:

1. Ós buques e aeronaves
abandonados na mar e os seus
cargamentos.

2. Ós efectos arroxados á mar
para alixeirar o buque ou aero-
nave en caso de perigo, cando
foran salvados inmediatamente.

3. Ás cousas que, pola súa na-

tureza ou por preceptos legais,
estean exceptuadas do libre co-
mercio, as cales se rexerán po-
las disposicións especiais sobre
a materia.

Nos casos previstos nos aparta-
dos 1 y 2 aplicarase o dispo-
to en canto a auxilio, salvamen-
to ou remolque, no seu caso,
nestas mesmas normas.

Sen prexuízo do disposto an-
teriormente, o Estado adquiri-
rá a propiedade de calquera
buque, aeronave ou obxecto
afundido, salvado ou achado
cando o seu propietario faga
abandono dos seus dereitos ou
non os exerza nos prazos se-
guientes:

a) Buques ou restos de bu-
ques afundidos, ó tres anos do
afundimento.

b) Nos demais casos, ós seis
meses da promulgación dos
edictos ós que posteriormente
nos referiremos.

c) En canto ás aeronaves e os
seus restos, observaranse as
normas e prazos sinalados na
Lei de 21 de xullo de 1960, rela-
tiva á Navegación aérea. Inte-
rrromperanse estes prazos no
momento en que se solicite a
extracción e se inicie esta no
prazo concedido para a mes-

ma, volvendo a correr novamente se se suspenden os traballos, ou ó finalizar os prazos concedidos pola autoridade competente. A autoridade de Mariña, unha vez adxudicados os efectos, poraos á disposición da Facenda Pública.

3. O expediente de achado

A autoridade local de Mariña instruirá para cada caso de achado un expediente que se iniciará a través de parte escrito consignando cantas circunstancias relacionadas co mesmo podan contribuír á mellor instrucción do oportuno expediente, todo dentro das 24 horas do achado, e adoptará as medidas oportunas para o depósito dos efectos atopados, dando conta inmediata á autoridade xurisdiccional correspondente.

A tales efectos, se o valor do achado, segundo taxación oficial, é inferior ás 10.000 peseiras, publicarase o achado no boleiro de anuncios, e se forá superior a dita suma publicaranse edictos no Boletín Oficial do Estado, inseríndose tamén nun xornal da provincia, se o Xuíz o considera oportuno pola importancia do expediente.

A autoridade de Mariña solicitará de quen deron o parte cantos datos complementarios estime convenientes para a propia finalidade, e expedirá para a súa entrega ós interesados documento acreditativo do cumprimento daquela obriga e procederá a adoptar as medidas oportunas para o depósito dos efectos achados celando pola perfecta conservación dos mesmos en canto sexa posible, e dando conta inmediata á autoridade xurisdiccional correspondente.

A tramitación do expediente incluiría unha fase de instrucción polo Xuíz instructor, iniciada mediante o parte escrito mencionado, e incluiría a publicación de edictos nos xornais oficiais correspondentes en función do valor do achado, a recepción das declaracóns que se consideren oportunas e a práctica de cantas dilixencias se estimen pertinentes para garantir os dereitos do achador e dos propietarios.

Se as cousas achadas puideran sufrir deterioracións graves ou risco de perda, o Xuíz instructor poderá proceder á venda daquelas no xeito que as circunstancias aconsellan, se

antes non se tivera presentado persoa que acredeite o seu de-reito sobre as mesmas para facerse cargo delas.

Transcorrido o prazo de seis meses dende a publicación dos edictos sen comparecer o propietario e o valor do achado non fora superior a 10.000 pesetas, entregarase ó achador, previo pago dos gastos, deixando constancia no expediente do expresado pago, para o cal o Xuíz instructor notificara lle o valor do achado e sinalará o prazo de quince días para o abono dos gastos. No caso de que o achador non aboase os gastos ocasionados ou fixera expresa renuncia das cousas achadas, considerarase que fai abandono dos seus dereitos. O instructor elevará neste caso o expediente á Autoridade xurisdiccional, para que poida acordar que sexan postos á disposición da Delegación de Facenda respectiva. Tamén pode suceder que esta renunciara a facerse cargo deles, polo que o Xuíz proverá en definitiva en canto ó destino dos bens.

Para as valoracións previstas, cando non sexan de notoria apreciación, utilizaranse os co-

ñecementos periciais de funcionarios de calquera dos tres exércitos residentes na localidade, e a falta destes, de Peritos taxadores.

No caso de que o valor do achado excedera de 10.000 pesetas, o Instructor elevará o expediente á Autoridade xurisdiccional, que decidirá a venda en poxa pública dos bens achados, os cales non poderán ser adxudicados en menos de 10.000 pesetas.

Unha vez realizada a venda dos efectos en poxa pública e aprobada pola Autoridade xurisdiccional a súa adxudicación definitiva, o Instructor practicará a liquidación correspondente para dar fin ó expediente, na que se acreitará en primeiro termo o abono dos gastos habidos para, co remanente, proceder ó pago ó achador do valor dos bens, incrementando nunha terceira parte do exceso que se obtivera na poxa, ingresándose o remanente no Tesouro. De todo se deixará constancia nas actuacións.

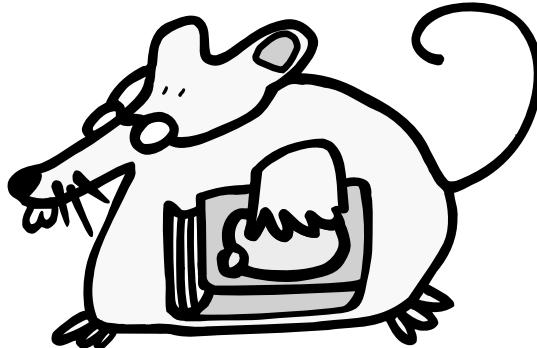
Se a poxa non dera resultado, a Autoridade xurisdiccional acordará a posta á disposición da Delegación de Facenda.

Cando o achado se realice por unha embarcación ou aeronave, o premio asignado pola Lei repartirase entre os membros da tripulación en proporción ós seus respectivos soldos base, agás que houbera estipulación en sentido contrario entre ela. Nesta caso xa escapamos do límite estricto do sotabamento.

Nesta clase de expedientes poderán interporse os recursos previstos na Lei 30/1992, de 26 de novembro, de Régime Xurídico das Administracións Públicas e Procedemento admi-

nistrativo común, que non terán efecto suspensivo, agás que a execución ou resolución recorrida poida producir prexuízos irreparables, a xuízo da Autoridade que os resolverá.

Para rematar, gustaríame insistir no carácter esencialmente formalista desta pequena incursión por esta fascinante figura. Deixo para os eruditos o verdadeiramente interesante da mesma que, como dixen antes, considero que son as connotacións históricas, sociolóxicas ou antropolóxicas, por non mencionar mesmo as literarias

LIBRERÍA DEL CAMPUS
Avda. de Esteiro 30-32
15403 Ferrol

Tel.: 981 36 40 27 • Fax: 981 35 13 27
email: libreriacampus @ verial.es

A BARCA DE PEDRA DE SANTA COMBA

Fernan G. F. de Brage

El asunto que centra nuestra atención es un posible resto arqueológico que se conoce actualmente en la glosa de los cuentos populares como A Barca de pedra de Santa Comba. Consiste en un bloque de piedra que tiene un vaciado rectangular que presuntamente se identifica con un antiguo sarcófago, pero que, según un cuento popular, es una barca de piedra en la que llegó Santa Comba a la Insua do Medio o Insua de Santa Comba, desde un lejano país extraordinario.

No es la única Barca de Pedra, en Galicia está extendido este apelativo a varias piedras de parecido o igual formato, y con las que se ha formado un presunto sistema cultural de remoto y oscuro origen según las interpretaciones de algunos anticuarios versados en una falsa erudición sobre cuentos populares inventados en épocas más recientes que la atribuida antigüedad a tales relatos.

En primer lugar no son más que cuentos populares sin valor mitológico, pues el hecho atribuible a la función de dicha barca de piedra es totalmente atemporal, carece de una cronología intrínseca, como sería la época de llegada, o como sería lo usual en el caso de verdaderos cuentos mitológicos, carece de una cronología relativa o extrínseca en que se suele situar el origen de un mito o una leyenda, acompañándolos de personajes o hechos de una época real o mítica en la que transcurren los hechos atribuidos según el cuento. Pero en cambio se sabe el origen y el porque de estos cuentos, fueron un bien intencionado intento de dotar de memoria histórica a objetos de los cuales se había perdido la memoria colectiva, por esto no tienen nada que ver con un antiguo sistema mítico nacional en el que se les sitúa por el interés de mantener o justificar ciertas aventuradas hipótesis. Veremos mas

A BARCA DE PEDRA DE SANTA COMBA

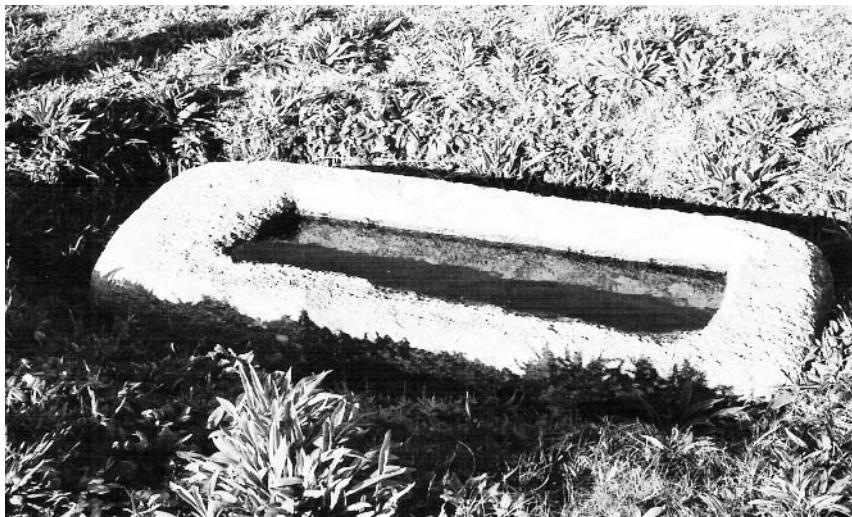
• Ano 2008 • 107

adelante que como existió todo un movimiento histórico eruditó que dio origen a todo este tipo de cuentos ya desde la Alta Edad Media.

Estos cuentos menores, se producen por la perdida de la verdadera memoria histórica como consecuencia de situaciones político sociales que cambian los registros de la memoria colectiva. Así las grandes invasiones y conquistas y las sustituciones culturales que conllevan. Perdidas las referencias históricas surgen las interpretaciones según la necesidad social en los nuevos parámetros culturales, que se proponen dar un nuevo significado

coherente con la erudición del momento a los registros histórico-arqueológicos cuyo origen en aquel tiempo era un misterio. Estos procesos son conocidos y han sido estudiados a la luz de los conocimientos actuales histórico-arqueológicos mediante métodos científicos de investigación, de los que carecían los anticuarios de siglos pasados y que nos permiten exponer el proceso que suplantó el verdadero significado de nuestro registro arqueológico por otro significado, producto de una particular erudición ajena a la verdadera memoria histórica colectiva a la que sustituyó o falseó con el tiempo aun

A BARCA DE PEDRA DE SANTA COMBA

108 • Ano 2008 •

• • • • • • • • • • • •

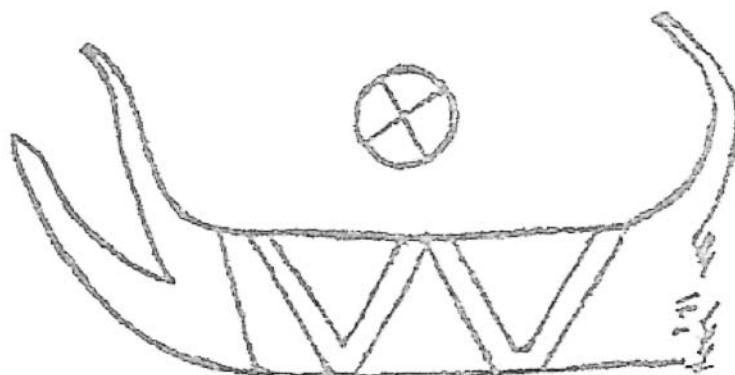
hoy en día, aunque a veces no hubo mala intención como se comprende por lo expuesto del contexto.

Sin embargo estos cuentos pueden ser una referencia o una señal valiosa de la existencia de un registro histórico o arqueológico aunque nada tengan que ver con el verdadero valor y significado de dicho registro. Y este es, como veremos, nuestro caso.

Es en el siglo x precisamente cuando Ennio da lugar al renacimiento del emeverismo medieval que tanto desfiguró las antiguas tradiciones y mitos paganos, pero ya San Martín de Dumio en el siglo vi, aconsejaba cristianizar lo pagano que no tuviera aspectos negativos para el cristianismo. Pero a esto hay que añadir un aspecto importante y es que las invasiones alto medievales, vikingas y musulmanas, transformaron el mundo antiguo con sus movimientos de población y borraron de la memoria colectiva registros de legados históricos antiguos a los cuales se le dio una nueva interpretación acorde con la erudición del momento. Este proceso de Inter-

pretatio Clásica medieval iniciado en el siglo vi, tuvo un destacado impulso en la era Carolingia, pero es a partir del siglo x con el emeverismo, las alegorías y el resurgir de lo etnocultural céltico-medieval, cuando adquiere especial intensidad, posteriormente también en el Renacimiento y el neoclasicismo del siglo XVIII. Pero es con el Romanticismo del siglo XIX cuando a estos cuentos terminan por tener un aspecto mitológico y así es como los conocemos hoy en día. Las premisas de que se valieron los eruditos medievales y posteriores, estaban fundamentadas en sus conocimientos del antiguo mundo clásico y su mitología. Un caso típico son las interpretaciones de la leyenda de Bregan por los galleguistas del siglo XIX y el Poema "Os Eoas" del escritor Eduardo Pondal, prácticas que hay que comprender magnánimamente su buena intención, debido al contexto en que se originaron. Hoy en día, en cambio, algunos escritores siguen esta línea que ahora resulta escandalosamente atrevida y disparatada. Mi intención

A BARCA DE PEDRA DE SANTA COMBA

Nave votiva atlántica

es presentar las claves que contradicen el valor de aquellos cuentos, basándome en una serie de datos históricos y arqueológicos de reciente investigación.

Para empezar es necesario recordar que el nombre de la isla de Santa Comba con el que se la conocía anteriormente al siglo x, era **Selima**, denominada así hasta el siglo ix por lo menos, como ya quedó expuesto en el numero anterior de esta revista, pero como vestigio de tal denominación aun queda en la micro toponomía el nombre de un peñasco situado al lado de la isla, que aun hoy le llaman Sulimán, al lado del cual hay un antiguo lugar de caladero tradicional de pesca. An-

tes del siglo XII en la época de Selima la iglesia no tenía advocación y ya explique a que era debido en el anterior numero de esta revista.

Todo esto ya indica que el cuento debió de ser originado no antes del cambio de nombre ocurrido a partir del siglo x, por otra parte es relevante la coincidencia con el resurgir de la erupción clásica en dicho siglo que dio lugar a muchos cuentos populares. Es decir, que perdida de la memoria historia de los registros particulares de Selima, junto con las prácticas interpretativas de algunos eruditos medievales tuvo lugar la particular Interpretatio Clásico del antiguo sepulcro que se encuentra en la isla

cuyo resultado es el cuento que lo denomina "A Barca de Pedra de Santa Comba".

Las raíces cristianas del cuento de nuestra **barca de pedra** son la parte fundamental y tienen su origen en la práctica ritual de los primeros cristianos de las catacumbas romanas y en las raíces copto-ptolemaicas de la simbología del cristianismo oriental que tanto influyó en el cristianismo de las islas occidentales especialmente Britania e Irlanda. Así los sepulcros de las catacumbas normalmente consistían en huecos rectangulares, llamados *loculi* y cámaras llamadas *cubiculi*, pero además los huecos para colocar a los mártires tenían forma de arco, *arcosolium*. En el siglo V se reservaba los *loculi* y los *arcosolium*, para miembros importantes de una comunidad religiosa. Para la gente común el enterramiento era en tierra con lajas como las descubiertas en las excavaciones del 2006 alrededor de la capilla, nuestra **barca de pedra** rectangular, posiblemente fue el sepulcro de una persona relevante de la comunidad religiosa de Selima, pero ya vacía y descontextualizada en el

Siglo X y perdida la memoria histórica, se le aplicó la interpretación según la cultura clásica latina del siglo X que se basaría en las barcas de piedra de la mitología egipcia relatadas por el historiador clásico Plutarco, que narra como los dioses egipcios exigen a los aspirantes Seth y Horus, una prueba, que consistía en que pudieran navegar en barcas de piedra para demostrar su idoneidad a ser miembros del clan de los dioses egipcios. Otra cosa diferente hicieron los eruditos del siglo X en Britania e Irlanda respetando la tradición céltica local, es aquí en donde la ciudad de los bienaventurados y las barcas que Iván a ella y venían de allí, se describen con la palabra calificativa Wydr que se traduce por vidrio, por fidelidad a la tradición céltica, pero no se dicen que sean de piedra. Que se dicen de Wydr, en origen wydd es visión, de aquí también es vidente, en realidad es una metáfora para explicar su naturaleza fantasmal y es así como se describen en la mitología del Mabinogion de Gales, donde también se dice de Caer Wydr, La ciudad de Vidrio que es La Ciud-

A BARCA DE PEDRA DE SANTA COMBA

dad del Otro Mundo y en el Leber Gabala de Irlanda, pero también es así como se describe la barca con apariencia vidriosa u obscura en una leyenda de Cabanas en el río Eume, la barca que lleva a la ciudad mitológica del Otro Mundo al anochecer (ver revista Cátedra 2005), y en la Bretaña Armoricana tenemos la Bag er Varu, barca de los muertos o barca de la noche, la Bag er Wydr. Las barcas tradicionales de Galicia, la dorna, procede del latín vulgar dorna que significa artesa, y trincado es de origen galaico-portugués, se refiere a la manera de sujetar cosido con varas el entablamiento lateral a tingladillo y no la disposición del velamen, que es trincadura en castellano, como dicen algunos marinos de erudición léxica castellana, no hay pues raíces célticas en esto vocablos aunque si en la arquitectura naval del Trincado de las rías altas de Galicia, que conozco por la experiencia práctica de mis antepasados con dicha embarcación.

Los sarcófagos paleocristianos, que perdieron sus registros fueron transformados en altares, pilas bautismales o de

agua bendita, etc., en objetos rodeados de misterio, y de esta manera se descontextualizaron, perdiéndose su memoria histórica que se suplantó por una interpretatio clásica acorde con la idiosincrasia cultural del incipiente renacimiento de lo clásico romano alrededor del siglo x, en paralelismo con el nacimiento del arte románico.

En este periodo de finales de la Alta Edad Media que culmina con el Renacimiento del siglo XII y sobretodo después en el Renacimiento del siglo XV, se elaboraron diversas teorías que se pueden resumir en tres sistemas interpretativos que permitieron insertar la cultura clásica cristiana en el paganismo céltico emergente, como consecuencia del colapso del mundo romano occidental. Estos tres sistemas son los siguientes:

El Renacimiento del Evemismo, vulgarizado por Ennio, postulaba la historicidad de los dioses paganos, como antiguos héroes idealizados, entonces los santos y los mártires fueron idealizados de una forma paralela con similares atributos legendarios.

El Renacimiento cultural céltico

tico, que motivo a los clérigos de los pueblos célticos no romanizados o poco romanizados, a buscar para su pueblo un pasado legendario bajo un marco Clásico del mundo antiguo de Grecia, Roma, Troya e incluso Egipto, cuyos personajes mitológicos se convierten en los patronos de pueblos de estas etnias. Esto encontró posteriormente un eco importante en el siglo XVIII y XIX en Galicia con invención de la fundación de las ciudades gallegas importantes por héroes legendarios de la antigüedad clásica, de este delirio solo se salvó Ferrol porque no tiene un origen romano. Aquella falsa erudición aun hoy ida encuentra eco en los medios de comunicación, lo que demuestra atraso cultural.

El Renacimiento de la Alegría Clásica, que consiste en descubrir en la figura de los dioses de la Antigüedad Clásica una significación espiritual y una enseñanza de carácter moral. Así las Fábulas paganas adquieren una filosofía moralizante y de esta manera se afianzó un sincretismo entre el mundo Clásico Antiguo y el Renacimiento Céltico emergente.

Hay datos históricos desde el siglo VI, que reflejan estos procesos y que han sido estudiados y demostrados por varios investigadores científicos modernos. En nuestro caso constituyeron un modelo de referencia las barcas de piedra de la Mitología Clásica, una de cuyos ejemplos, por influencia cristiana, son también las barcas de los dioses de Babilonia, por ello los sepulcros cristianos de mártires, santos y personas relevantes por su simbolismo gozaron de veneración y así también simbolizaban barcas de piedra cristianas en que se colocaron los santos para el Viaje al mas Allá. Otra raíz de tal interpretación se encuentra en los cementerios de la Edad de Hierro en que el barco era una forma conocida de recinto sepulcral y así llegamos a la cultura vikinga con sus barcos sepulcro como el de la princesa de Oesberg, hallado por la arqueología y otros más. Y otra referencia importante son las barcas votivas gravadas en piedras de la cultura ribereña atlántica desde Galicia a Escandinavia, estas representaciones barcas votivas en piedra que tienen un simbolismo de ofrenda invocación al

A BARCA DE PEDRA DE SANTA COMBA

antiguo dios de las tormentas, para que los vientos durante los días de navegación les fueran propicios, costumbre que aun perduraba en la época vikinga en la que los marinos antes de salir a navegar invocaban a Thor, equivalente al Taranis, el Dis Pater céltico (taran es trueño en britónico), cuyo símbolo es igualmente la cruz esvástica que simboliza los cuatro vientos principales que inscrita en círculo era conocida como Rueda de Taranis en la época clásica galorromana, confundida luego con la rueda solar por algunos eruditos actuales. Las procesiones marítimas en barca es otro ejemplo del simbolismo religioso muy difundido en el mundo antiguo y que han perdurado hasta hoy.

Un ideal del cristianismo irlandés son los viajes simbólicos o espirituales llamados los *Imramm*, palabra gaélica que significa navegación, realizados por santos monjes irlandeses con el propósito de alcanzar el paraíso espiritual. El emeversimo cristiano céltico de las islas Británicas situó la tierra bienaventurada en la esquina de Es-

paña, es decir en Galicia, para demostrar que era un lugar real y que se había idealizado por el paganismo céltico que la situaba en el confín del Gran Océano.

Por todo lo expuesto se comprende la posibilidad de un origen erudito de las leyendas, mas bien cuentos, de As Barcas de Pedra, lo cual pone en entredicho un supuesto origen del cuento basado en una tradición étnico-cultural de antiguo origen céltico, aunque eso si, como pueblo ribereño atlántico que somos el mar es una fuente de inspiración para el cuento y la leyenda marítima con similitudes con los otros pueblos célticos atlánticos y sobretodo en esta Galicia Norteña Britoniense.

A Barca de Pedra de Santa Comba, posiblemente es un sepulcro paleocristiano del siglo IV o del siglo V de la misma era del cenobio alto medieval y de las sepulturas del siglo V encontradas en la excavación del 2006. Todo ello de un gran valor histórico y arqueológico.

Cobas a 14 de Enero del 2008

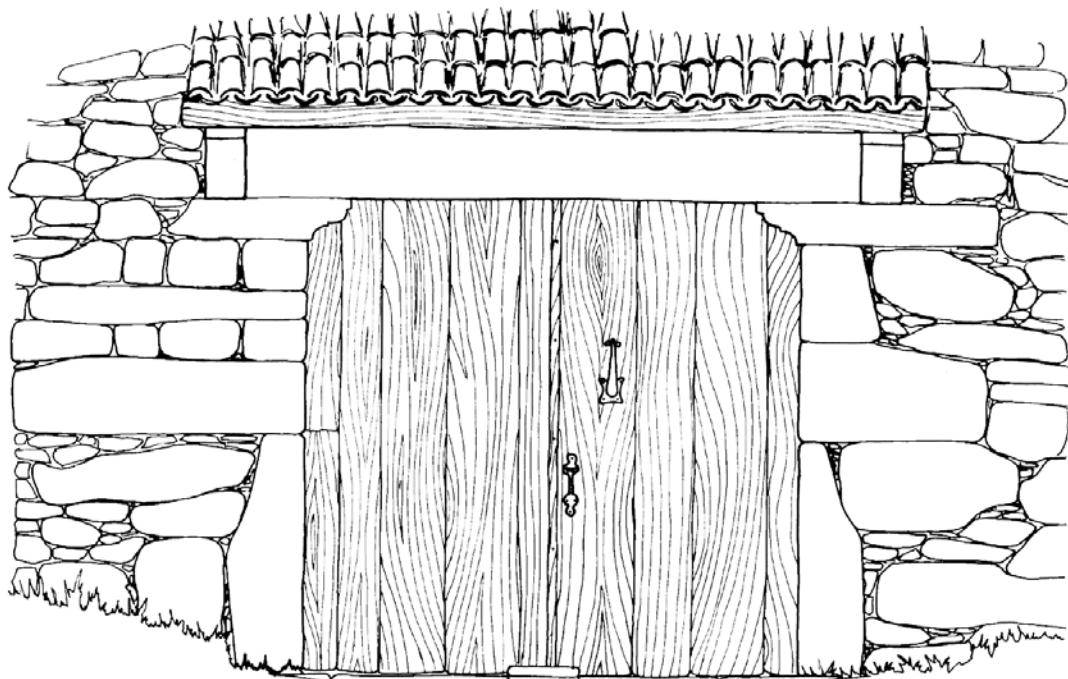
ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

Santiago Sánchez de Toca

Ante el progresivo deterioro que viene sufriendo en los últimos años nuestro patrimonio cultural, e incluso la desaparición de algunos de sus elementos, el objetivo del presente artículo es dejar una pequeña constancia gráfica de aquellos elementos tradicionales que han

servido de complementos de cerradura tanto en puertas, portales como cancelas que dan acceso a viviendas así como a sus dependencias anexas.

Se trata de elementos de factura artesanal, ejecutados generalmente por los antiguos "ferreiros" locales o de parroquias co-

Boucella (Celestino)

E.F. 1:20

lindantes. Se ha constatado que en la zona existieron varios talleres de artesanos "ferreiros" (dos en Cobas y uno en Papoi) que se dedicaban a la factura y reparación de carros, herraduras de ganado, utensilios de forja, etc., por lo que es de suponer que también ejecutaran algunos de los elementos de cerradura existentes en la zona.

La progresiva desaparición de estos elementos obedece a posibles y variadas causas, tales como:

- Abandono de las edificaciones en donde estaban instalados.
- Deterioro de las primitivas puertas de madera y su sustitución por nuevas de factura metálica.
- Dificultad para nuevas adquisiciones, dada la desaparición de los artesanos que los confeccionaban.
- Elevado coste para su nueva adquisición.
- Aparición de elementos de fabricación industrial más estandarizados y más baratos, etc.

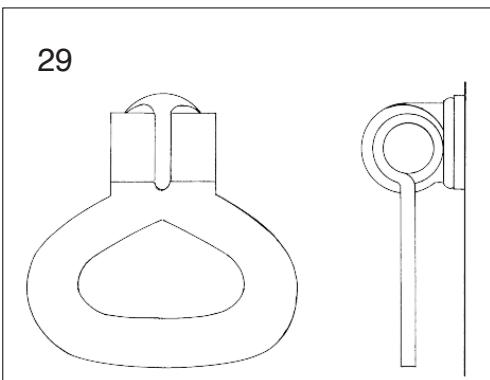
La recopilación de imágenes y dibujos de la zona comenzó ya hace algunos años de una forma

esporádica y como simple entretenimiento. Posteriormente, una vez constatado el deterioro que venía sufriendo este patrimonio, se realizaba una búsqueda más exhaustiva, a fin de que quedara una constancia del mismo. Desde entonces, por desgracia, algunos de los elementos ya han desaparecido o han sufrido un grave deterioro; otros elementos han sido reutilizados en la elaboración de nuevos portales y puertas, la mayor parte de ellas en carpintería metálica. En algunos casos se han eliminado los mecanismos, quedando, por tanto, como simples tiradores.

Preferentemente, hemos elegido aquellos elementos tradicionales de factura artesanal, en especial los más antiguos, elaborados generalmente en forja por los ferreiros, aunque hemos encontrado algunos elementos de nueva factura, que son una réplica bastante aproximada de los ingenios antiguos.

El estudio y búsqueda se ha centrado especialmente en la parroquia de Cobas y en el valle de Papoi.

A fin de poder clasificar los diferentes elementos encontrados,

se ha consultado la bibliografía existente sobre elementos de cierre y clausura, así como documentación gráfica, siendo toda ella muy escasa, salvo pequeños artículos o referencias dentro de estudios de etnografía más generales, tales como el estudio realizado por Florentino López Cuevillas, Vicente Fernández y Xoaquín Lorenzo Fernández, dedicado a la parroquia oreñana de Velle. Recientemente la Diputación de Ourense editó un estudio de Tomás Vega Pato, relativo a "pechaduras e peñadores" de la zona de la Terra de Tribes, muy extenso y con una abundante documentación gráfica de los mismos.

Hemos utilizado la clasificación de este autor para referenciar los diferentes elementos de cierre encontrados en la zona es-

tudiada, agrupándolos de la siguiente forma:

A. Elementos de cierre de torsión por argolla: pueden tener diferentes formas (oval, elíptica, circular, poligonal, etc.) y al girar accionan el seguro de cierre (dibujo nº 29, 31)

B. Elementos de cierre de torsión por argolla con función de llamador: Con formas y mecanismos similares a los anteriores, más el posible uso como llamador (dibujo nº 30, 32, 33, 34, 35)

C. Cierres de hierro de presión dactilar descendentes: Se componen de un tirador que tiene incorporado una pequeña palanca que al ser pulsada hacia abajo actúa sobre el mecanismo de cierre. Es el modelo más común en la zo-

ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

TIPOLOGÍA DE CERRADURA	Papoi	ZONAS Fontá (Mandiá)	Cobas
Torsión por argolla			9
Torsión por argolla con función de llamador			8
Presión dactilar descendente	3	1	22
Presión dactilar descendente con pérdida de mecanismos			7
Torsión por pomo	1		
Llamadores	3		6
Tiradores de hierro			3
TOTAL	7	1	55

na (dibujos nº 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 36 y 37)

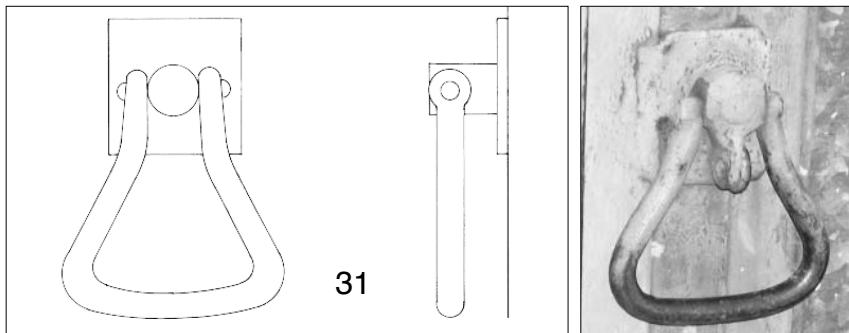
D. Cierres de hierro de torsión por pomo. Pueden tener forma de T, en péndulo etc.; al ser girado actúa sobre el mecanismo de cierre (dibujo nº 27).

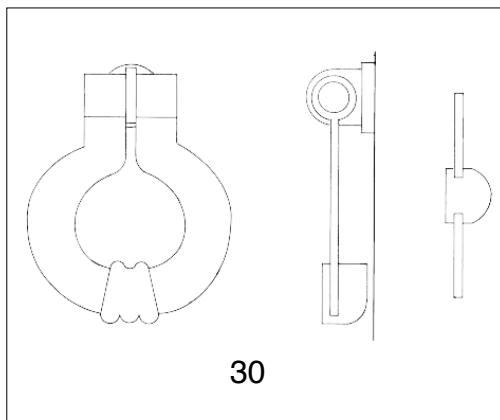
E. Llamadores o petadores: de diferentes formas (dibujo nº 1, 2, 3)

F. Tiradores de hierro (dibujo nº 28)

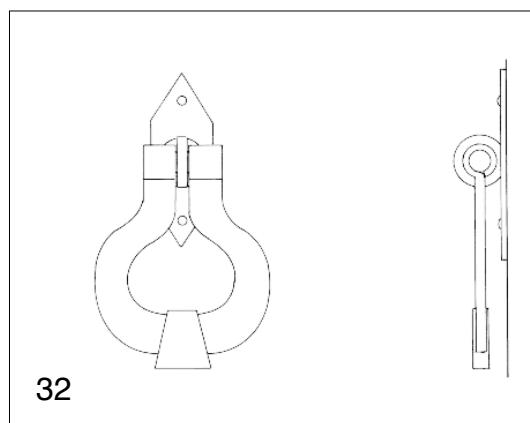
Se han estudiado 63 elementos que se reparten tal como se reconoce en la Tabla.

ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

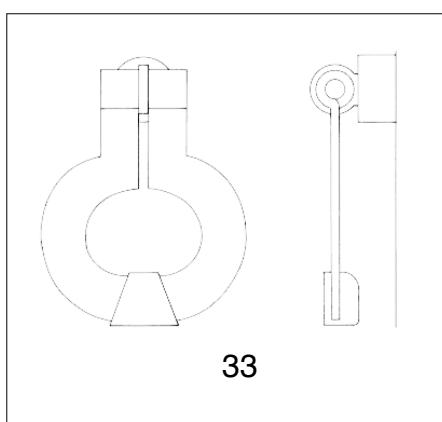

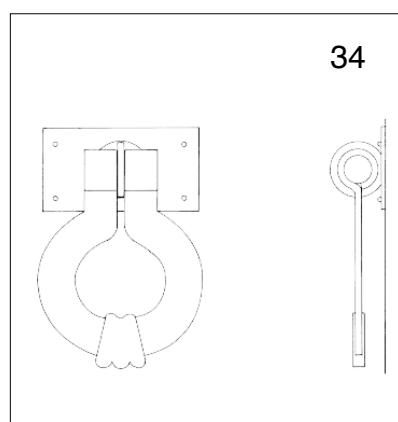
30

32

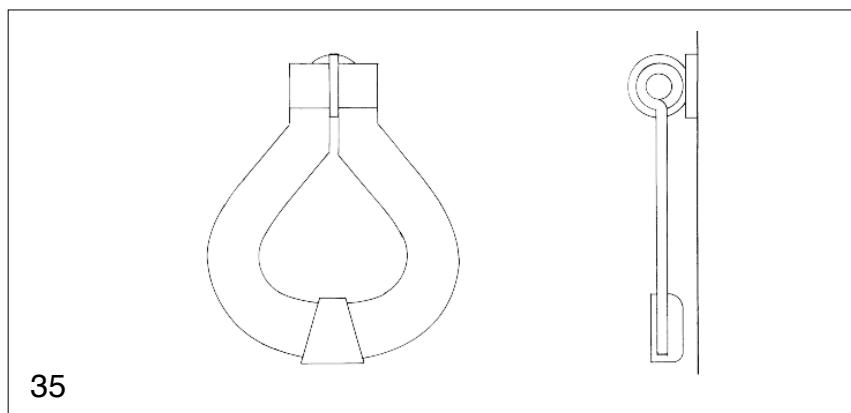

33

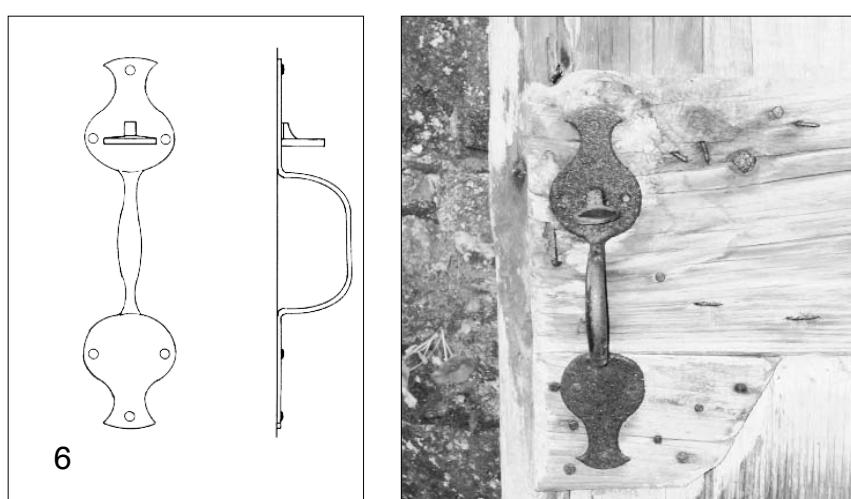

34

ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

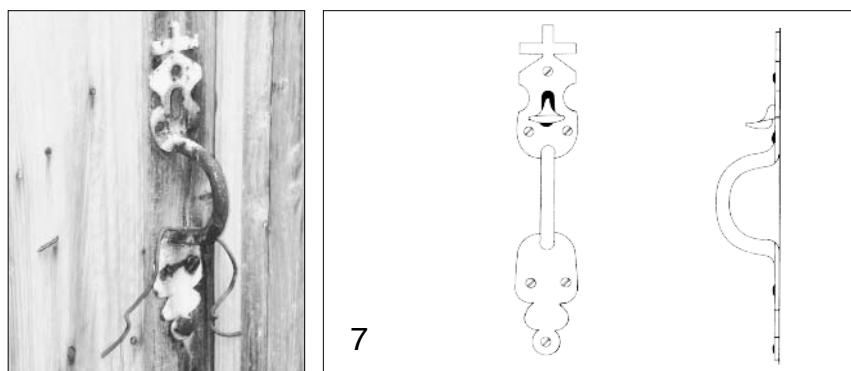

35

6

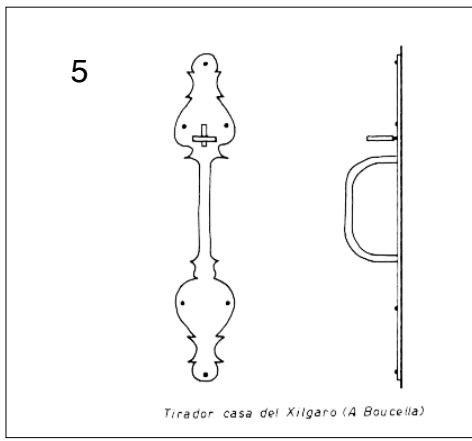
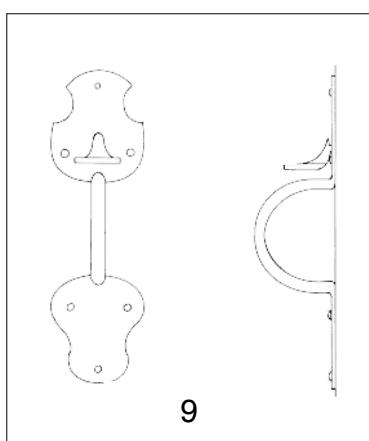
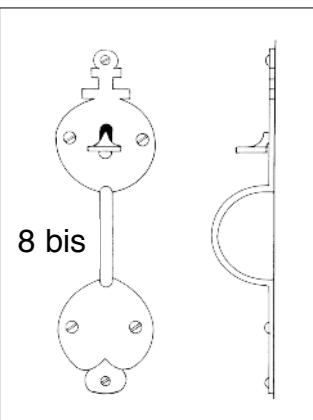
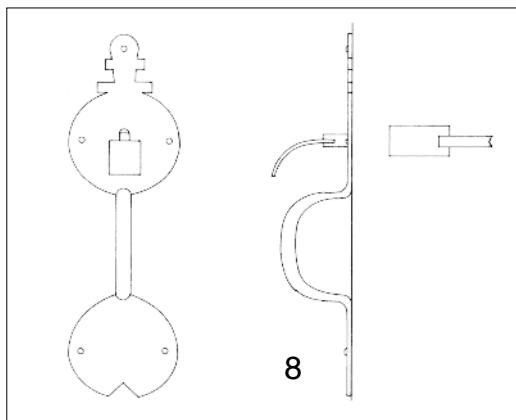
ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

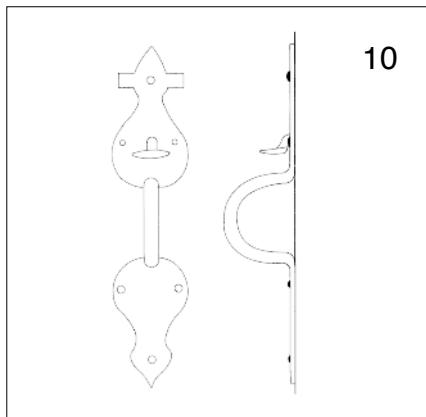
7

REVISTA CULTURAL

COLUMBA

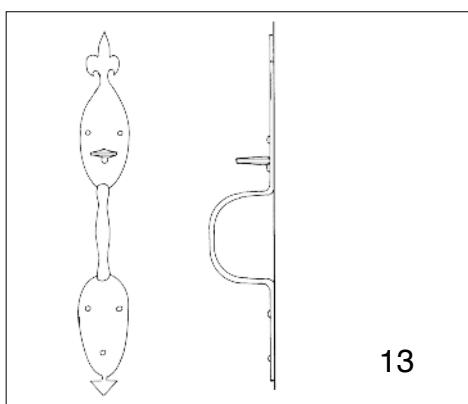
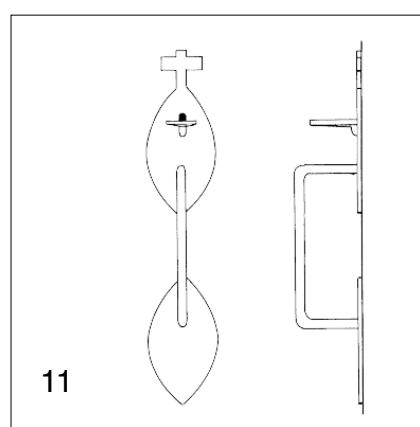

Tirador casa del Xilgaro (A Boucella)

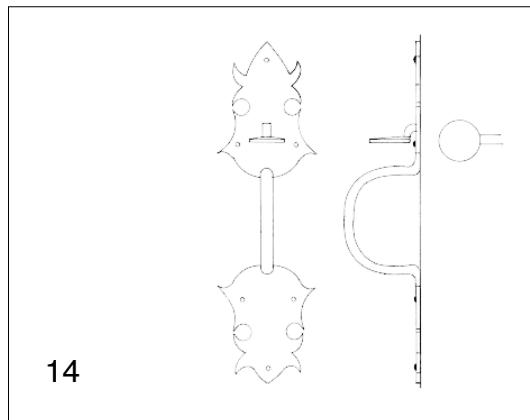

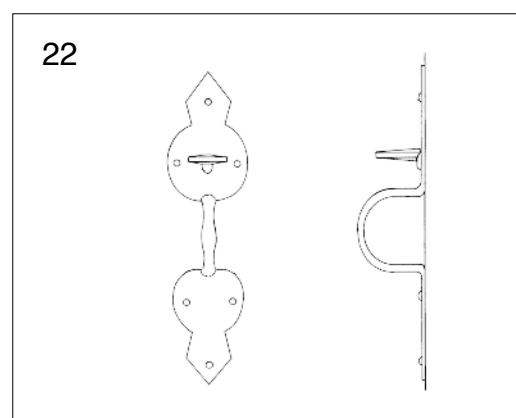
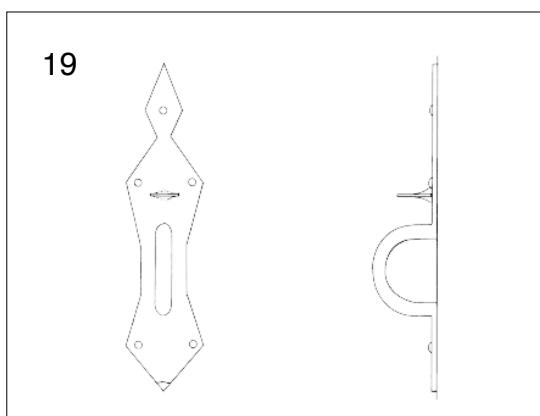
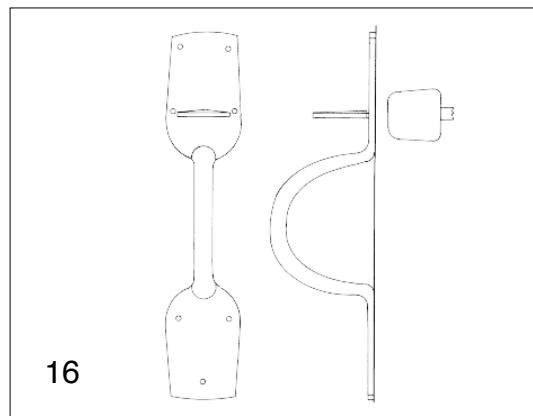
ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

• Ano 2008 • 121

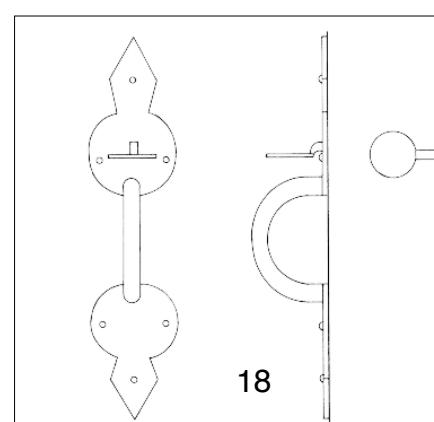
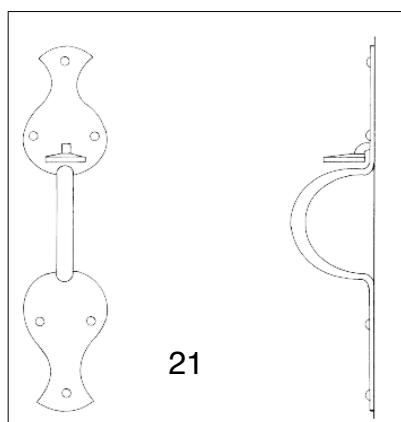
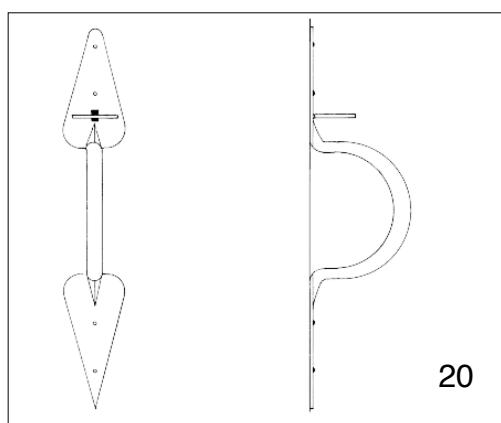
ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

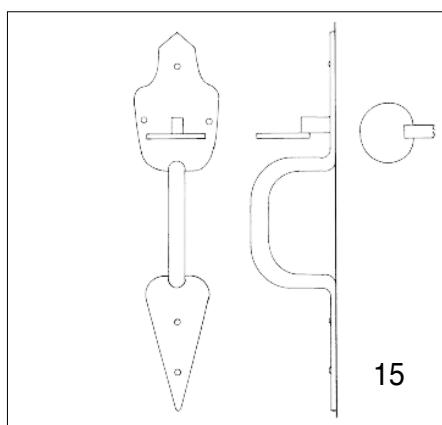
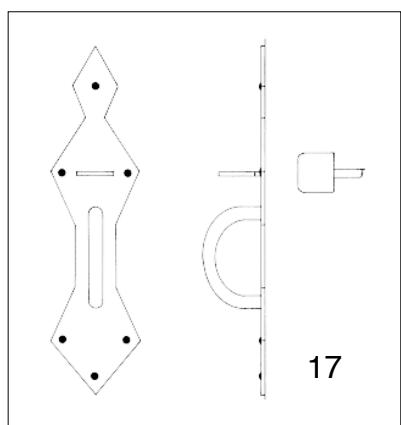

ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

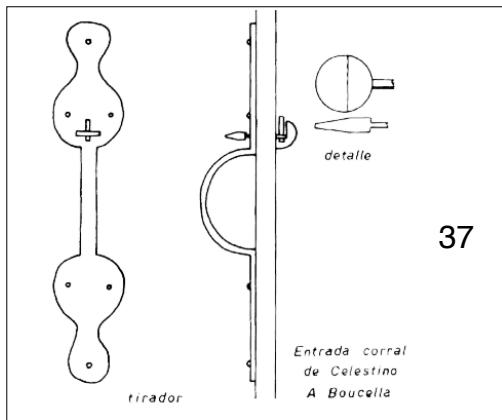
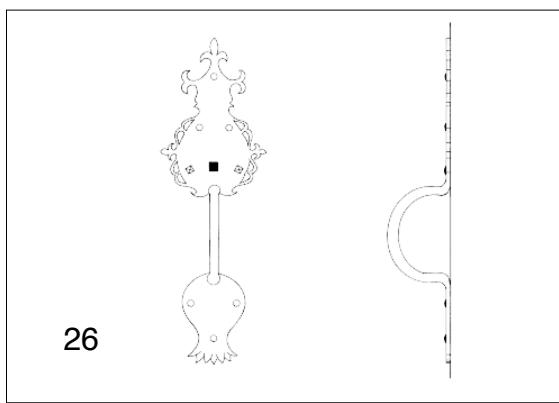
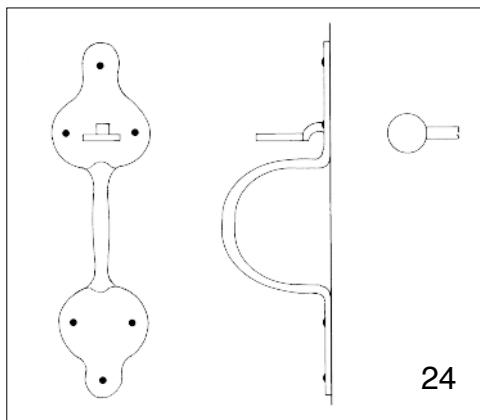
• Ano 2008 • 123

ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

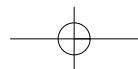

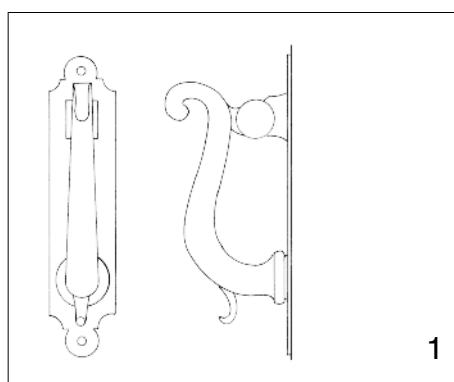
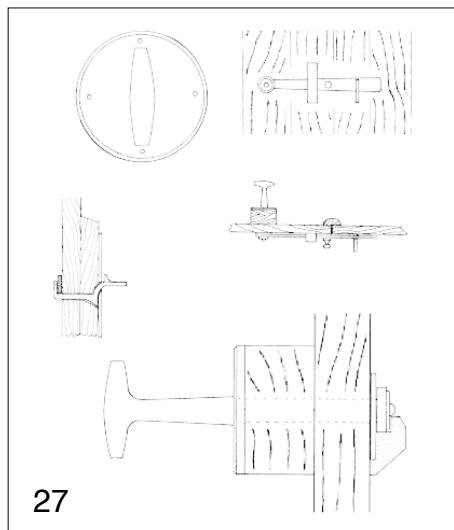
.....

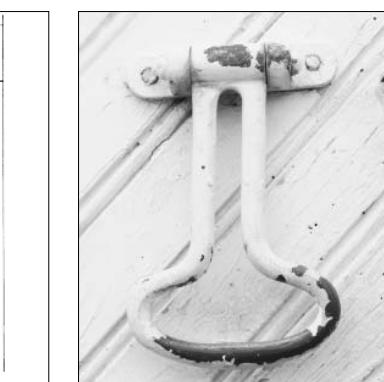
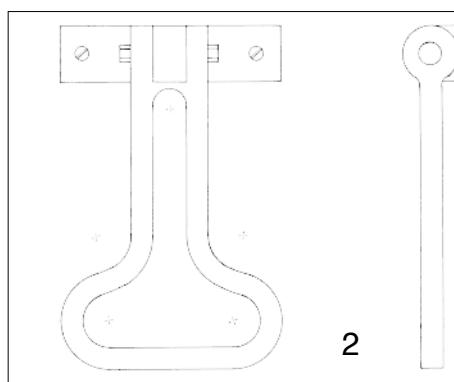
ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

• Ano 2008 • 125

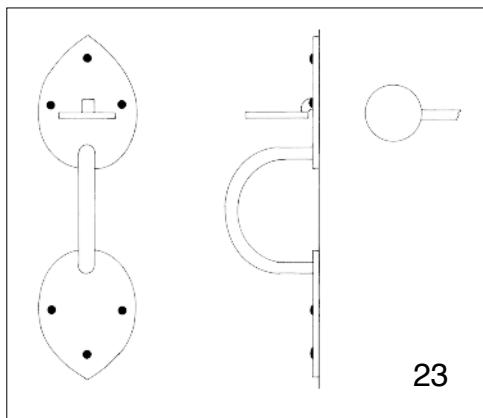

ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

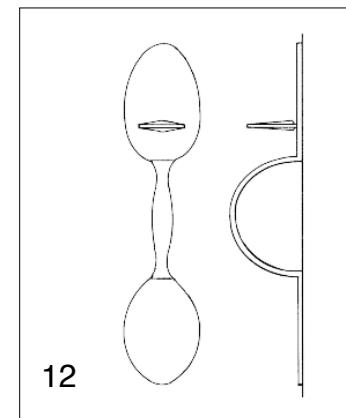

REVISTA CULTURAL

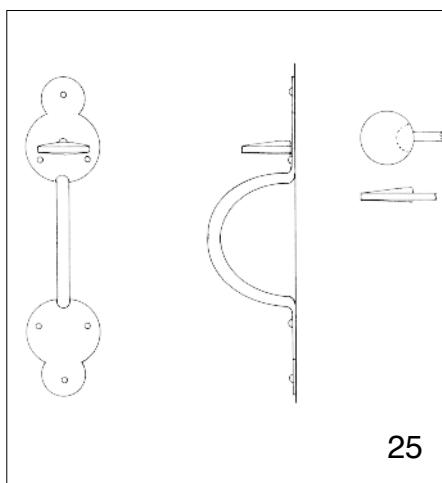
COLUMBA

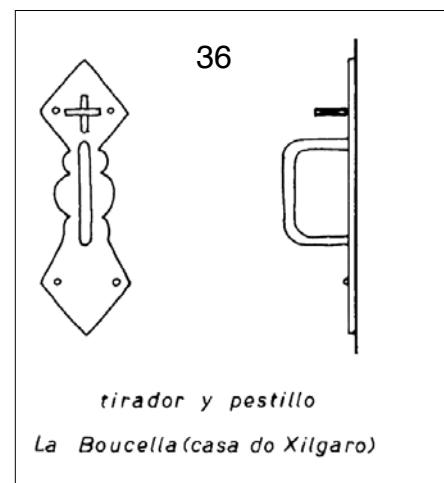
23

12

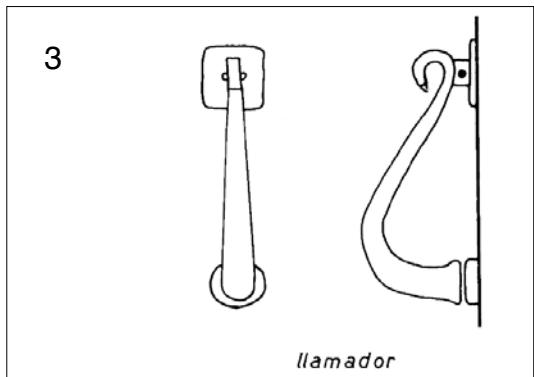

25

36

*tirador y pestillo
La Boucella (casa do Xilgaro)*

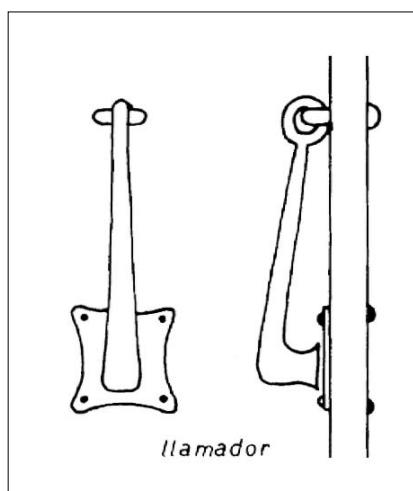
3

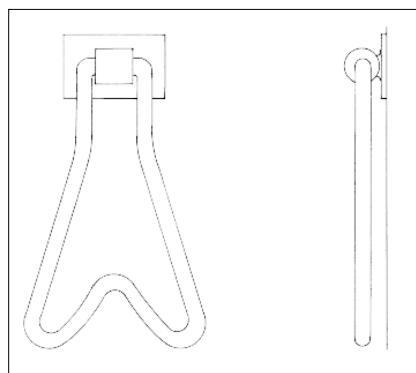
llamador

ELEMENTOS DE CERRADURA EN
LA ZONA DE COBAS

• Ano 2008 • 127

4

28

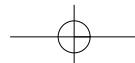
ELEMENTOS DE CERRADURA EN LA ZONA DE COBAS

PANADERÍA RODRÍGUEZ

COBAS - RAJÓN 113

TLF.: 981 36 51 92

128 • Ano 2008 •

NUEVA JUNTA DIRECTIVA DE LA ASOCIACIÓN DE VECINOS DE COBAS

Se presenta la nueva Junta Directiva de la Asociación de Vecinos Santa Comba de Covas constituída en 23 de Setiembre de 2007.

Somos un grupo de amigos y vecinos de esta parroquia a los que unen las mismas ilusiones y ganas de hacer cosas para mejorar la calidad de vida de nuestra aldea.

Formamos un grupo homogéneo, paritario (6 mujeres y 6 hombres). Nuestros nombres son los siguientes:

Soledad Martínez

José Manuel Cereijo

Ana Seco

Julián Taboada

Pauloska Pérez -Lago

Alberto López

Ana Cabaleiro

Juan Pablo Pita

María Cereijo

Santiago Guerrero

Monserrat Guerrero

Adrián Carneiro

Desde el primer día de esta nueva etapa, nos hemos puesto a trabajar en un programa de go-

NUEVA JUNTA DIRECTIVA DE LA ASOCIACIÓN DE VECINOS DE COBAS

.....

• Ano 2005 • 129

bierno a corto, medio y largo plazo; este programa refleja a nuestro entender las demandas más importantes de nuestro pueblo, entre las que destacaríamos temas tan importantes como el alcantarillado, soluciones a los cuarteles de Defensa, parque infantil y de mayores, cubrición de pista polideportiva, asfaltados, abastecimiento de agua, alumbrados etc. También, y desde el área de Cultura, Bienestar Social y Mujer se están desarrollando actividades y festejos orientados a niños y mayores. El Área de Deportes, Juventud y Turismo se orienta más hacia el verano aunque ya en estas fechas se organizaron temas

como la 1ª andaina, recorrido de coches históricos y otras.

Para facilitar el trabajo de esta Asociación hemos estructurado el equipo en las siguientes áreas:

Área de Administración, Secretaría y Tesorería: Julián Taboada, Alberto López García y Soledad Martínez.

Área de Cultura, Bienestar Social y Mujer: Pauloska Pérez-Lago, Ana Cabaleiro, Monserrat Guerrero y María Cereijo.

Área de Deportes, Juventud y Turismo: Santiago Guerrero, Adrián Carneiro y Juan Pablo Pita.

Área de Presidencia, Obras y Urbanismo: José Manuel Cereijo López y Ana Seco.

NUEVA JUNTA DIRECTIVA DE LA ASOCIACIÓN DE VECINOS DE COBAS

ELECNAR

ELECTRICIDAD NARÓN, S.L.

Polígono Industrial Río do Pozo
Avda. dos Ferreiros, 143
1547 Narón

Tel.: 981 38 52 45
Fax: 981 39 70 28
elecnar@elecnar.com